

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1912.

Första Kammaren.

Nr 37.

Fredagen den 17 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 1 e. m.; och dess förhandlingar leddes till en början af herr vice talmannen:

Herr vice talmannen yttrade: Jag ber att få för kammaren föredraga ett telegram från Hennes Maj:t Änkedrottningen af Danmark:

Tackar Eder och Första kammaren för vänligt deltagande vid min älskade makes Kung Frederiks bortgång.

LOUISE.

Herr statsrådet *Larsson* aflämnade Kungl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen angående Riksdagens samtycke till antagande af ett utaf Svenska Pansarbåtsföreningen gjordt erbjudande af medel för anskaffning af en pansarbåt.

Denna proposition föredrogs och hänvisades till statsutskottet.

Justerades protokollet för den 10 i denna månad.

Upplästes en från fullmäktige i riksgäldskontoret inkommen af en bilaga åtföljd skrifvelse af följande innehåll:

Till Riksdagens Första kammare.

I en denna dag till fullmäktige i riksgäldskontoret ingifven skrifvelse har herr V. L. Moll, som senast vid 1911 års riksdag utsågs till fullmäktig i riksgäldskontoret, afsagt sig detta uppdrag; och få fullmäktige härmed för behörig åtgärd öfverlämna nämnda afsägelseskrifvelse.

Stockholm den 17 maj 1912.

H. CAVALLI.

OTTO M. HÖGLUND.

W. ODELBERG.

G. F. ÖSTBERG.

EMIL KINANDER.

AXEL EKMAN.

H. Sederholm.

På framställning af herr vice talmannen beslöt kammaren, att med anledning af berörda afsägelse val i herr Molls ställe af en fullmäktig i riksgäldskontoret skulle företagas; och uppdrog kammaren verkställigheten häraf åt de vid detta riksmöte af kammaren redan tillsatta valmän och suppleanter för utseende af Riksdagens fullmäktige i riksgäldskontoret jämte deras suppleanter.

Åt dessa valmän och suppleanter uppdrogs jämväl att, därest vid det sålunda bestämda valet skulle till fullmäktig utses någon af de utaf Riksdagen valda suppleanterna för fullmäktige, välja ytterligare en suppleant.

Upplästes och godkändes statsutskottets förslag till Riksdagens skrifvelse, nr 126, till Konungen, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition till Riksdagen angående fördelning af medel till främjande af nykterhet och motarbetande af dryckenskapens följder.

Vid föredragning af nedannämnda från Andra kammaren ankomna protokollsutdrag:

nr 461, med delgifning af samma kammares beslut öfver dess fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 10, angående herr Olssons i Blådinge motion, nr 236, om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder mot jordkulturens ödeläggelse genom försumpning, och

nr 474, med delgifning af nämnda kammares beslut öfver dess första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 13, i anledning af herr V. Rydéns motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående rätt för oäkta barn att erhålla vetskap om sina föräldrar,

beslöt Första kammaren hänvisa dessa ärenden till sitt tillfälliga utskott nr 1.

Vid föredragning af nedannämnda från Andra kammaren ankomna protokollsutdrag:

nr 462, med delgifning af samma kammares beslut öfver dess fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 11, angående herr Martins motion, nr 228, om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående utredning m. m. i fråga om de till Danviks hospital utgående s. k. rekognitionsafgifter, och

nr 475, med delgifning af nämnda kammares beslut öfver dess andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 13, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående öfverlämnande till Riksdagen att besluta om de till upprätthållande af lots- och fyrinrättningen med lifräddningsanstalterna erforderliga utgifter m. m.,

beslöt Första kammaren hänvisa dessa ärenden till sitt tillfälliga utskott nr 2.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran följande den 15 innevarande månad bordlagda ärenden, nämligen konstitutionsutskottets utlåtanden nr 30—35 äfvensom statsutskottets utlåtanden nr 98—110.

Vid föredragning af statsutskottets den 15 i denna månad bordlagda memorial, nr 117, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om Kungl. Maj:ts proposition angående lönereglering för nationalmuseum m. m., biföll kammaren hvad utskottet i detta memorial hemställt.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran följande den 15 innevarande maj bordlagda ärenden, nämligen bevillningsutskottets betänkanden och memorial nr 42—45, sammansatta bevillnings- och jordbruksutskottets utlåtande nr 1, lagutskottets utlåtanden nr 60—63, jordbruksutskottets utlåtanden nr 93—95, första särskilda utskottets utlåtanden nr 2 och 3, andra särskilda utskottets memorial nr 3. Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden nr 20 och 21 äfvensom Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtanden nr 17 och 18.

Vid förnyad föredragning af sammansatta stats- och bankoutskottets den 14 och 15 innevarande månad bordlagda utlåtanden:

nr 2, i anledning af *dels* Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om ökning af fonden för befrämjande af handverk och därmed jämförlig mindre industri, *dels ock* Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande af anslag för täckande af förvaltningskostnader för nämnda lånefond år 1912, och

nr 3, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående öfverförande af visst belopp till den i 19 § af lagen angående rätt till pension för tjänstemän vid statens järnvägar den 4 juli omförmälda fond, biföll kammaren hvad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

Föredrogs ånyo sammansatta stats- och bankoutskottets den 14 och 15 innevarande maj bordlagda utlåtande nr 4, i anledning af väckta motioner om användande af den i 1912 års statsverksproposition beräknade inkomst af utdelning å statens aktier i Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag till belåning af fastigheter inom Kiruna och Malmbergets municipalsamhällen. Om användande af statens vinst från vissa malmfält till fastighetsbelåning.

I två likalydande motioner, väckta, den ena, nr 35, inom Första kammaren af herr *C. I. Asplund* och den andra, nr 143, inom Andra kammaren af herr *L. J. Carlsson* i Frosterud, hade hemställts, »att den i 1912 års statsverksproposition såsom inkomst beräknade utdelning å statens aktier i Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag, 1,600,000 kronor måtte ställas till riksbankens disposition att användas till belåning af enskilda tillhöriga fastigheter inom Kiruna och Malmbergets municipalsamhällen intill halfva taxeringsvärdet mot för lån i Konungariket Sveriges stadshypotekskassa gällande ränta och med amoteringstiden begränsad till den 1 januari 1938.»

Utskottet hade i detta utlåtande på anförda grunder hemställt, att förevarande motioner I: 35 och II: 143, icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Om användande af statens vinst från vissa malmfält till fastighetsbelåning.
(Forts.)

Reservation hade afgifvits af herrar *Asplund* och *Borg*, hvilka ansett, att utskottet bort hemställa, att Riksdagen, med bifall till ifrågakvarande motion, måtte besluta att afsätta en summa af 1.600,000 kronor, motsvarande den i 1912 års statsverksproposition beräknade utdelning å statens aktier i Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag, till en fond att användas till belåning af enskilda tillhöriga fastigheter inom Kiruna och MalMBERGETS municipalsamhällen intill halfva taxeringsvärdet mot för lån i Konungariket Sveriges stadshypotekskassa gällande ränta och med amorteringstiden begränsad till den 1 januari 1938, under förutsättning att en förening med gemensam ansvarighet i förhållande till lånade belopp bildades mellan blifvande låntagare uti tillämpliga delar i enlighet med de bestämmelser, som vore gällande för de stadshypoteksföreningar, som vunnit delaktighet uti Konungariket Sveriges stadshypotekskassa samt af nämnda summa för år 1913 anvisa ett belopp af 800,000 kronor.

Herr *Asplund*: De båda samhällen, hvilkas fastighetskredit genom förevarande motioner afsetts att få ordnad, äro uppförda å mark, som på grund af Riksdagens beslut i maj 1899 upplåtits för ändamålet, och samhällena ha således på 12 års tid uppstått från ingenting till ett sammanlagdt taxeringsvärde af 4,160,000 kronor. Syftet med markens upplåtande har naturligtvis varit att, vid sidan af den byggnadsverksamhet, grufbolaget och staten utöfva för att anskaffa bostäder åt sina arbetare och tjänstemän, bereda dem af dessa, som så önska och andra personer, såsom handverkare, handlande m. fl., som slagit sig ned däruppe, tillfälle att skaffa sig bostäder.

För att underlätta bebyggandet sattes tomtpriserna mycket låga, och för att förhindra tomtjobberi bestämdes, att salubref icke finge utfärdas å tomtorna, förrän de vore bebyggda. Vidare ha de inflytande medlen afsatts till en tomtkassa, som användes till planering och ordnande af allmänna platser och gatudelar, som icke ligga utanför någon enskild tomt, emedan sådana skola brytas och underhållas af de enskilda tomtägarna. Bebyggandet fortgick i början mycket raskt, och detta berodde därpå, att det ställdes i utsikt af styrelsemedlemmar i riksbankens afdelningskontor i Luleå, att riksbanken skulle bevilja lån intill halfva taxeringsvärdet. Sådana lån beviljades emellertid endast å de första, som byggde år 1902. Därefter indrogs fastighetskrediten helt och hållet från riksbankens sida. De, som fått lån, fingo för öfrigt endast till 30 och 40 % af taxeringsvärdet. För närvarande har riksbanken utlånade på fastigheter i Kiruna 65,250 kronor och i MalMBERGET 36,000 kronor. De allra flesta af dem, som byggt senare än 1902, ha måst anlita växlar och andra tillfälliga lån i privata banker mot 7 å 8 % ränta. Att byggnadsverksamheten det oaktadt varit så stor, beror därpå, att en stor del af dem, som byggt, varit byggnadsarbetare, som själfva utfört det mesta arbete på fritid och erhållit byggnadsmaterialierna på kredit. Denna kredit har dock som oftast icke räckt till för att göra byggnadernas inredning, målning m. m. fullt färdig, hvil-

ket naturligtvis starkt bidrager att öka vantrefnaden i de trångbodda lägenheterna. Antalet lägenheter inom den af de enskilda bebyggda stadsplanen i Kiruna utgör för närvarande ungefär 1,400, boplingsrummen 2,020 — således icke fullt 1½ rum per lägenhet — och innevänareantalet 4,700. Taxeringsvärdet utgör i medeltal per rum 1,061 kronor, per lägenhet 1,531 kr. och per innevänare 456 kronor. I Malmberget funnos 882 hushåll, 1,274 rum och 3,169 innevänare. Taxeringsvärdet var per rum 1,582 kronor, per hushåll 2,285 kr. och per innevänare 636 kronor. De svåra kreditförhållandena ha på senare åren i hög grad minskat byggnadsverksamheten; så ökades taxeringsvärdet i Kiruna under 1910 endast med 87.800 kronor. Samtidigt ökades folkmängden ungefär med 2,000 personer, således taxeringsvärdet för hvarje nyinflyttad person endast med 44 kronor, hvilket måste anses abnormt. Det är tydligt, att härigenom bostadsbristen och trångboddheten måste i hög grad ökas.

I en rapport, som sundhetspolisen afgifvit öfver en i december 1911 verkställd undersökning, säges angående bostadsförhållandena inom Kiruna municipalsamhälle följande:

»Inom municipalsamhället finnas 431 stycken familjer, hvilka bebo och inneha endast ett rum hvardera, hvarutaf inom bolagsområdet och i Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolags hus 109 stycken och inom öfriga stadsplaneområdet 322 stycken familjer. Af de 322 familjer, som bo utom bolagsområdet, finnes det 63 stycken, som utom familjens eget folk äfven hafva s. k. inneboende. Största antalet i samma rum har varit 8, 9, 10 och 11, häri s. k. inneboende inberäknade.

De mest trångbodda äro dock genom hälsovårdspolisens ingripande, åtminstone för närvarande, åtskiljda.

Inom municipalsamhället och utom bolagsområdet finnas dessutom 77 stycken familjer med lägenhet (rum och kök), som utom familjens egna medlemmar inneha s. k. inneboende.

Angående enrumsystemet inom municipalsamhället, hoppades man vid 1910 års undersökning, att detta till ett bättre skulle minskas år för år, men i stället visar det en ökning af icke mindre än 80 familjer, som bebo och inneha endast ett rum hvardera.

Angående rummens beskaffenhet äro dessa ofta nog synnerligen bristfälliga och kalla.»

I Malmberget finnas 546 inneboende ungarlar. Det är klart, att svåra missförhållanden både i moraliskt och fysiskt hänseende måste uppstå genom detta inneboendesystem. Blygsamhetskänslan bortfaller, och sedan är det snart slut med sedligheten och familjelifvet. De grufarbetare, som bo i enskildas fastigheter, äro till öfvervägande del nykomna fattiga arbetare, ofta med stor familj, som inte ha råd att hyra mer än ett rum och därtill måste ha inneboende. Väggarna i ett sådant rum — som på en gång är kök, matrum och sängkammare — äro fullsatta med sängar: kring spisen hänga natt och dag smutsiga grufkläder. Då arbetet pågår i tre skift dygnet rundt, så är det, där flere inneboende finnas, alltid någon, som skall hvila, och då finnes det hela dagen i rummet folk.

Om användande af statens vinst från vissa malmfält till fastighetsbeläning.
(Forts.)

Om användan-
de af statens
vinst från
vissa malmfält
till fastighets-
beläning.
(Forts.)

som sofver. Det har inträffat flera gånger, att inneboende icke kunnat få plats på annat ställe ens vid det tillfälle, då hustrun skulle föda barn. Det är ju klart, att sådana bostadsförhållanden måste skapa en mycket stor olust hos arbetarna, och det är utan tvifvel den förnämsta orsaken till den starka emigration från grufvorna, som under de senaste åren ägt rum. Men hämmandet af denna måste anses såsom ett statsintresse, ty genom den suges oupphörligt nya skaror af arbetare, främst från jordbruket, till grufvorna på grund af den relativt goda arbetsförtjänst, som finnes däruppe. Och efter några år emigrerar största delen af dem.

Angelägenheten af dessa svåra missförhållandens afhjälpande har redan förut beaktats af statsmakterna, i det att uti det aftal, som 1907 efter af Riksdagen fattadt beslut träffades mellan svenska staten å ena samt Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag m. fl. å andra sidan, bolaget (uti § 17) förbundits att, »på sätt i Grängesberg och Kiruna redan ägt rum, äfven i Gellivare vidtagna åtgärder för beredande af tjänliga bostäder åt arbetarna samt för öfrigt, i hvad på bolaget ankommer, söka sörja för deras trefnad». Då i Kiruna endast något öfver en tredjedel af bolagets arbetare (33,6 %) bo i dess bostäder, medan i Malmberget numera ungefär två tredjedelar åtnjuta denna förmån, synes bolaget åtminstone formellt hafva uppfyllt nämnda villkor, hvidan några ytterligare kraf med afseende på bostadsbristens afhjälpande knappast torde kunna ställas på bolaget, så mycket mindre som detsamma på grund af bestämmelserna i kontraktet med staten icke har rätt till någon som helst ersättning för uppförda bostäder eller andra anläggningar vid en eventuell statsinlösen af grufvorna.

Bolaget har emellertid ytterligare underlättat anskaffandet af bostäder genom att utlåna, hufvudsakligen till egna arbetare, i Kiruna 185,000 kronor och i Malmberget 325,000 kronor.

Då Konungariket Sveriges stadshypotekskassa för några år sedan inrättades, sökte fastighetsägare i Kiruna och Malmberget på hösten 1909 delaktighet i densamma, antingen på sådant sätt att de skulle bilda egen hypoteksförening, eller också på det sättet att de skulle vinna inträde i Norr- och Västerbottens stadshypoteksförening. Sedan den motion, hvarom nu här är fråga, framkommit, har sistnämnda förenings styrelse på förfrågan från direktören Swartling lämnat den förklaringen, att samma skäl för afstyrkande af en förnyad framställning fortfarande förefunnes. Och detta motiverades på det sättet, »att dessa samhällen äro för sin utveckling helt och hållet beroende på järnmalsbrytningen inom malmfälten i Kirunavara och Malmberget och att, om denna rörelse af en eller annan orsak upphörde, dessa samhällen också vore dömda till undergång. Och denna sin åsikt om olämpligheten att utsträcka föreningens verksamhetsområde till dessa samhällen har styrelsen ej funnit skäl att nu frågå. Det är visserligen sant, att sedan styrelsens förra yttrande afgafs, arbetena med Porjusfallets montering fortskridit så långt, att dess utnyttjande för ekonomiska ändamål snart är en verklighet, och att det nu torde vara blott en tidsfråga, när äfven

elektrifieringen af statsbanorna blifver ett fullbordadt faktum, genom hvilka bägge omständigheter ifrågavarande samhällens ekonomiska framtidsutsikter betydligt ljusnat, men styrelsen kan det oaktadt ej frångå sin förra asikt, att dessa samhällen äro af en mera obeständig natur och att en belåning af fastigheter därstädes innebär en risk, som föreningens förutvarande delägare icke böra tvingas att underkasta sig.»

Om användande af statens vinst från vissa malmfält till fastighetsbelåning.
(Forts.)

Således är utvägen att genom stadshypotekskassan få lån stängd äfven för framtiden.

Det har sedermera framkastats, att tillräckligt antal tjänliga bostadslägenheter borde kunna anskaffas genom anlåtande af egnahemslån. Då emellertid härför disponibla medel, särskildt för bostadslån, äro synnerligen begränsade (enligt uppgift af hushållningssällskapetets sekreterare ha under de tre sista åren endast 15,000 å 25,000 kronor årligen för ändamålet tilldelats Norrbottens län i dess helhet), så finnes ju här icke någon möjlighet för afsevärd hjälp. För öfrigt torde det vara tvifvel underkastadt huruvida, äfven om möjlighet att erhålla egnahemslån finnes, dessa skulle i nämnvärd mån komma att anlitas vid det kända förhållandet, att den tid arbetarne vistas däruppe i allmänhet är så kort — i Kiruna har den intill 1910 uppgått i medeltal till 2,7 år — de söka naturligtvis komma ifrån ett så omildt klimat så fort som möjligt.

Det torde därför vara sannolikt, att byggnadsverksamheten i framtiden liksom hittills kommer att hufvudsakligen inrikta sig på uppförande af hus för uthyrning åt flere familjer, något som äfven betingas af de hårda klimatiska förhållandena däruppe och de på de enskilda tomtägarne hvilande dyra kostnaderna för gator, vatten- och afloppsledningar m. m.

På en tomt kommer 50—60 meter gata. Afloppsledningarna ha hittills endast kunnat framdragas till de med de största husen byggda stadsdelarna. De fastighetsägare, som erhålla aflopps- och vattenledning, få själfva bekosta dess nedläggning från tomtgränsen och inomhusledningar samt dessutom i amortering å gatuledningarne erlagga 8 kr. pr 1,000 kr. taxeringsvärde årligen under 15 år.

Då osäkerhetstillståndet beträffande samhällenas framtid i väsentlig del beror på statens planer att en gång förvärfva malmfälten och möjligen inskränka brytningen, och då staten är ägare af hälften i grufföretagen och däraf åtnjuter inkomst, så synes det rättvist, att staten använder någon del af denna vinst till att genom billiga lån underlätta byggnadsverksamheten och därmed utfylla hvad som behöfvets för bostadsbristens afhjälpande utöfver hvad man enligt kontraktet med *bolaget* 1907 ålagt *detsamma* att utföra.

Utskottets majoritet har icke kunnat förneka, att åtskilliga olägenheter vidlåda de nuvarande bostadsförhållandena inom ifrågavarande grufsamhällen, men likväl ansett stora betänkligheter föreligga att från statens sida vidtaga åtgärder till undanröjande af dessa olägenheter, emedan det skulle draga vissa konsekvenser med sig. Ett bifall till motionen skulle dock så långt ifrån utgöra något första prejudikat till upprättande af andra institutioner af liknande art, att

*Om användan-
de af statens
vinst från
vissa malmfält
till fastighets-
belåning.*
(Forts.)

det tvärtom är en ren konsekvens af redan beviljade anslag till fastighetslånefonden *dels* för arbetare och andra vid Trollhättan (år 1907, 1908, 1911 och 1912 beviljades tillsammans 928,000 kr.) *dels* för statstjänstemän vid Mörby (år 1911 och 1912 beviljades tillsammans 1,130,000 kronor). Den senare har ansetts böra i mån af behof ökas till 1,730,000 kronor. Det torde vara ett minst lika stort statsintresse, att bostadsförhållandena uppe vid Malmfälten förbättras. För såvidt statsmakterna fortfarande vidhålla sin 1907 uttalade mening, att »för den arbetande befolkningen i Kiruna och Malmbergets grufsamhällen bör beredas tjänliga bostäder och i öfrigt sörjas för deras trefnad». såsom uttrycken bokstafligen lyda, så synes det vara endast ett konsekvent fullföljande af denna mening, jämte förut i analog fall fattade beslut, att Riksdagen nu bifaller den vid betänkan- det fogade reservationen. Det är för öfrigt icke fråga om, att staten skall skänka bort några medel, utan att staten skall spara en enda årsinkomst från grufvorna eller, rättare sagdt, att den skall spara den staten tillkommande andelen af försäljningssumman för den malmkvantitet, hvarmed landets tillgångar minskats under ett år. Konsekvensen af 1907 års uppgörelse var ju faktiskt, att statens grufinkomster skulle fonderas för en blifvande statsinlösen af grufvorna, och det är därför oriktigt af utskottet att betrakta denna inkomst såsom en som villkorligen bör utgå för täckande af statsver- kets årliga utgifter. Då det nu här är fråga om att taga i anspråk grufutdelningen under ett enda år, kan man icke tala om, att någon allvarligare rubbning af statsregleringen göres, om motionen, på sätt reservanterna föreslagit, bifalles. Genom den senaste gemensamma voteringen har ju så mycket inbesparats, att medel finnas fullt till- gängliga att för 1913 afsätta halfva det begärda beloppet eller 800,000 kronor.

Jag skall därför, herr vice talman, be att få yrka bifall till motionen och reservanternas hemställan, att Riksdagen, med bifall till ifrågavarande motion, måtte besluta att afsätta en summa af 1,600,000 kronor, motsvarande den i 1912 års statsverksproposition beräknade utdelning å statens aktier i Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag, till en fond att användas till belåning af enskilda tillhö- riga fastigheter inom Kiruna och Malmbergets municipalsamhällen intill halfva taxeringsvärdet mot för lån i Konungariket Sveriges stadshypotekskassa gällande ränta och med amorteringstiden begrän- sad till den 1 januari 1938, under förutsättning att en förening med gemensam ansvarighet i förhållande till lånade belopp bildas mellan blifvande låntagare uti tillämpliga delar i enlighet med de bestäm- melser, som äro gällande för de stadshypoteksföreningar, som vunnit delaktighet uti Konungariket Sveriges stadshypotekskassa samt af nämnda summa för år 1913 anvisa ett belopp af 800.000 kronor.

Grefve Wachtmeister, Fredrik: Det är utan tvif- vel synnerligen sorgliga förhållanden, som den ärade motionären hvilken äfven reserverat sig inom utskottet, visat oss i den tafla från grufsamhällena i Kiruna och Malmberget, som han upp-

rullat för oss. Det är gifvet, att det skulle vara synnerligen lyckligt och synnerligen behöfligt, att något gjordes för att råda bot på de skriande missförhållanden, som han talat om: och han torde ha rätt i, att de verkligen finnas. Men därifrån och till att gå med på det sätt, hvarpå han vill råda bot på dessa missförhållanden, är ett mycket långt steg. Att vi här skulle besluta att afsätta 1,600,000 kronor eller hela den vinst, staten får från dessa malMBERG, till en fond för att hjälpa innebyggarna däruppe, hvilken vinst är inberäknad i statsregleringen, det är ju ganska svårt att tänka sig. Motionären har också sasom reservant gått ifrån detta förslag och i stället föreslagit, att för nästa år endast halfva beloppet skulle reserveras. Och härigenom har ju saken förefallit litet möjligare. Men det är i alla fall ett mycket betänkligt steg att taga, och det är ju gifvet, att man måste noga betänka sig och se efter, huruvida andra inkomstkällor finnas att räkna med.

Nu säger den ärade reservanten, att han tror sig veta, att man redan inbesparat så mycket genom de gemensamma vöteringarna, att det icke är så farligt. Jag har icke kunnat kontrollera den uppgiften och är därför icke säker på, att det är så. I alla fall fordras nog en ganska ordentlig undersökning, innan man vågar lita därpå. Och för öfrigt är Riksdagen icke slut än.

Ett ännu starkare skäl, som utskottet haft för att afstyrka motionen, har varit det utlåtande, som riksbanksfullmäktige afgifvit, och däri de förklara den tanken, att riksbanken skulle kunna taga om hand det hela, icke är realisabel. Reservanterna hafva i sin reservation talat om, att de visserligen tänkt, att penningarna skulle stå inne i riksbanken och det öfriga skötas på annat sätt, genom Kungl. Maj:ts befallningshafvande. Men det synes mig, som om hela denna plan är alldeles för löst skisserad, för att man genast skulle kunna våga sig på att taga ett sådant steg. Men jag kan icke neka till, att motionären har rätt, då han talat om, att staten genom öfverenskommelsen med malmbolagen år 1907 uttalat sig för nödvändigheten af att skaffa ordentliga bostäder åt arbetarne däruppe. Staten har väl också ansett sig genom § 17 i kontraktet till stor del hafva sörjt för detta. Men nu har resultatet af den bestämmelsen blifvit, att vid Gellivare bo omkring två tredjedelar af arbetarne i bolagens hus men vid Kiruna blott en tredjedel. Nu ligger mycket nära till hands — och det synes mig, som denna fråga borde lösas på det viset — att det rika bolaget, som äger hälften af dessa grufvor och administrerar dem, bör taga denna fråga om hand och se till, att det blir ordentligt sörjdt för arbetarne. Men då uppstår den svårighet, som reservanten nyss talat om, nämligen att enligt det kontrakt, som staten upprättat med malmbolaget, skola alla de byggnader, som uppförts för arbetarnes räkning, år 1938 tillfalla staten utan någon ersättning. Då är det alldeles klart, synes mig, att bolaget under sådana förhållanden icke

Om användande af statens vinst från nissa malmfält till fastighetsbelåning.

(Forts.)

*Om användan-
de af statens
vinst från
vissa malmfält
till fastighets-
belåning.
(Forts.)*

gärna kan lägga ned stora summor på dessa byggnader; men den tanken bör icke vara aflägsen, att i fall man har klart för sig, att något behöfver göras, det lämpligaste, bästa och klokaste vore, att den bestämmelsen ändrades, så att bolaget kunde finna med sin fördel förenligt att göra sin plikt mot arbetarne. Jag ber, herr vice talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Ekman, Carl Gustaf: När jag genomläst detta utskottsutlåtande, har jag icke kunnat värja mig för den känslan, att en förklaring, att framställningen i frågan icke må till någon Riksdagens åtgärd föranleda, är ett synnerligen hårdt svar. Här har tydligen uppvisats, att innebyggarne i dessa samhällen icke hafva blifvit i tillfälle att tillgodogöra sig verknin-garna af vissa andra åtgärder, som staten vidtagit för skapande inom städer och liknande samhällen af bättre bostadsförhållan-den. Här har ytterligare påvisats, att riksbanken numera icke beviljar fastighetslån åt innebyggarne i dessa samhällen utan tvärtom önskar att få sina där utlämnade lån fortast möjligt inbetalade. Staten bör ju dock vara på alldeles särskildt sätt intresserad af bostadsförhållandena där uppe; och det kan icke förnekas, att den fördel, som staten drager af de där boendes arbete, förpliktar staten till särskilda åtgärder i detta fall. Å andra sidan torde utskottet hafva rätt, då det säger, att sta-ten icke utan vidare kan använda de medel, som staten erhåller från grufdriften, till utlåning inom grufsamhällena. Men det synes mig, att äfven om man gifver sitt erkännande åt båda dessa meningar, framställningen icke bort behöfva föranleda ett sådant svar, som det utskottet här har föreslagit.

Den siste talarens yttrande synes mig logiskt peka på en annan åtgärd, som i förevarande fall erbjöde sig, och det vore att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhölle, att Kungl. Maj:t efter förhandlingar med Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolags styrelse måtte utarbeta och för Riksdagen framlägga förslag till undanröjande eller lindring af de i motionen afsedda olägen-heterna, som vidlåda de nuvarande bostadsförhållandena inom Kiruna och MalMBERGETS municipalsamhällen. Därvid bör man också taga i betraktande det äganderättsförhållande, som nu för-svårar en lösning af bostadsfrågan däruppe, och hvilket den siste ärade talaren påvisade.

Det är omöjligt för Riksdagen att nu få denna framställning utförligt ventilerad utan att ärendet återvisas till utskottet. Jag skall emellertid icke framställa något förslag i den riktningen, men för att gifva uttryck åt den uppfattning, som jag tror är ganska utbredd, att svaret icke bör gifvas i öfverensstämmelse med utskottets hemställan, ber jag få yrka, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t efter underhandlingar med styrelsen för Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag utarbetar och för Riksdagen framlägger förslag till un-

danröjande eller lindring af de i motionerna afsedda olägenheterna, som nu vidlåda bostadsförhållandena inom Kiruna och MalMBERGETS municipalsamhällen.

Ett ytterligare skäl till att något göres och att staten vidtager vissa åtgärder för skapande af lämpliga bostadsförhållanden i dessa samhällen är, att staten bör taga hänsyn till sin där boende talrika järnvägspersonal.

Jag tillåter mig hemställa om bifall till mitt yrkande.

Herr Steffen: Herr talman! Jag måste i likhet med den föregående ärade talaren bekänna, att det är mig omöjligt att låta utskottets utlåtande passera oanmärkt. När utskottet säger, att det har ansett stora betänkligheter föreligga att från statens sida vidtaga åtgärder till undanröjande af dessa olägenheter, synes mig utskottet hafva tvåfaldigt orätt. Utskottet har för det första orätt ur rent allmänna synpunkter. Då det påvisats, att här föreligga ofantligt svåra missförhållanden, hvilkas bekämpande uppenbarligen faller inom statsmakternas verksamhetsmöjligheter, är det principiellt ohållbart att fälla ett sådant yttrande som detta. Det motsäges af otaliga statshandlingar i vår tid. För det andra synes mig, att den ärade utskottsordföranden har framhållit en sida af saken, som gör det alldeles speciellt till statens plikt att här ingripa, nämligen det förhållandet, att staten är ekonomiskt medintresserad i den ekonomiska verksamheten där uppe, och att sålunda de arbetare, som där verka, i viss mån kunna sägas vara statens likaväl som den enskilde arbetsgifvarens arbetare. Härtill kommer, att såsom den ärade utskottsordföranden framhöll, enligt kontraktet med den privata arbetsgifvaren, de bostadsbyggnader för arbetarna, som nu uppföras och i framtiden komma att uppföras, år 1938 skola tillfalla staten.

Detta syntes grefve Wachtmeister vara ett skäl *mot* statens direkta ingripande nu, men mig synes det tvärtom vara ett mycket näraliggande skäl *för* ett sådant ingripande. Då ifrågasvarande byggnader en gång skola hemfalla till staten, är ju staten tydligen intresserad i att det vidtages de i hög grad nödiga förbättringarna af en egendom, som en gång skall bli statens. Den enskilde arbetsgifvaren, sade grefve Wachtmeister, kan i följd af dessa förhållanden icke rimligtvis vara starkt intresserad af att vidtaga några förbättringar. Det kan ju medgifvas; men då pekar hela argumentet därhän, att här föreligger ett fall, då staten bör anse sig särskildt kallad att ingripa.

Jag ber därför, herr talman, att få förena mig i det yrkande, som herr Ekman framställde.

Herr Asplund: Jag ber liksom en föregående talare få betona, att vi icke hafva att göra med endast bolagets arbetare, utan att uti enskilda fastigheter inom Kiruna municipalsamhälle bo 170 eller 48,6 % af de i Kiruna stationerade järnvägs-

Om användande af statens vinst från vissa malmfält till fastighetsbeläning.
(Forts.)

*Om användan-
de af statens
vinst från
vissa malmfält
till fastighets-
beläning.*

(Forts.)

männen. Dessutom bor där hela den stora extra arbetarestam, som statens järnvägar behöfva, och naturligtvis alla andra människor å platsen, handlande och handtverkare och andra, som icke direkt hafva med staten eller bolaget att göra. Då jag emellertid icke kan tänka mig att någon utsikt finnes för bifall till reservationen, ber jag att få återtaga mitt yrkande och förena mig med herr Ekman i hans yrkande om skrifvelse.

Herr Lamm: De förhållanden, som skildrats af den förste talaren, äro särdeles behjärtansvärda, och då utskottsafdelningen behandlade denna motion hade den full känsla af, att bostadsförhållandena vid Kiruna icke äro tillfredsställande. Men hvar och en, som litet sysselsatt sig med bostadsfrågan, vet, att den är ganska complicerad, och att det icke är lätt att komma till botten af densamma. Att på afstånd anvisa några utvägar är ganska svårt. Utskottet har naturligtvis hållit sig inom motionens ram, och det har icke varit utskottets uppgift att söka lösa denna fråga i dess helhet. Utskottet har därför haft att bedöma huruvida den utväg, som föreslagits i motionen, är antaglig. Af hvad utskottsafdelningens ordförande här anført synes mig klart och afgörande bevisadt, att så icke är förhållandet. Här har nu sagts, att man borde komma till något resultat, och en talare har föreslagit en skrifvelse till Kungl. Maj:t. Ett sådant beslut kan ju naturligtvis betraktas såsom en konsekvens af de ord, som här blifvit fällda, men jag hyser betänkligheter mot att på stående fot fatta beslut om en skrifvelse, innan man närmare nagelfarit och granskat innebörden af densamma, ty man binder sig alltid något genom en sådan skrifvelse. Jag är därför mycket tveksam, om jag skall gå in på det förslaget, och ber fördenskull att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Öfverläggningen ansågs härmed slutad, hvarefter herr vice talmannen yttrade, att beträffande föreliggande utlåtande yrkats, dels att utskottets hemställan skulle bifallas, dels ock af herr *Ekman, Carl Gustaf*, att Riksdagen måtte i skrifvelse anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t efter förhandlingar med styrelsen för Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag utarbete och för Riksdagen framlägga förslag till undanröjande eller mildrande af de i motionerna afsedda olägenheterna, som vidlåda de nuvarande bostadsförhållandena inom Kiruna och MalMBERGETS municipalsamhällen.

Härefter gjorde herr vice talmannen propositioner enligt dessa yrkanden, och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med öfvervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning hvaraf uppsattes, justerades och anslogs en omröstningproposition af följande lydelse:

Den, som bifaller hvad sammansatta stats- och bankoutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, afslås utskottets hemställan och bifalles det af herr Ekman, Carl Gustaf, framställda yrkandet i frågan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hafva utfallit sålunda:

Ja — 74;

Nej — 48.

Vid förnyad föredragning af sammansatta stats- och bankoutskottets den 14 och 15 i denna månad bordlagda memorial nr 5, angående anvisande af ersättning åt sammansatta stats- och bankoutskottets kanslipersonal och vaktbetjäning, biföll kammaren hvad utskottet i detta memorial hemställt.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till afgörande sammansatta stats- och lagutskottets den 14 och 15 innevarande maj bordlagda utlåtande nr 1, i anledning af *dels* Kungl. Maj:ts propositioner nr 181 angående utförande under senare hälften af år 1912 eller förra hälften af år 1913 af en försöksmobilisering och därmed sammanhängande öfningar, nr 182 med förslag till lag om vapenöfningar under senare hälften af 1912 eller förra hälften af år 1913 för utrönande af härens krigsberedskap (mobiliseringsöfningar) och nr 257 med förslag till förordning om understöd i vissa fall åt värnpliktigs familj (familjeunderstöd) under nämnda mobiliseringsöfningar, *dels* och två i ämnet väckta motioner.

Genom en den 19 april 1912 dagtecknad proposition, nr 181, hade Kungl. Maj:t föreslagit Riksdagen att för utförande under senare hälften af innevarande eller förra hälften af nästkommande år af en försöksmobilisering och därmed sammanhängande öfningar å extra stat för år 1913 bevilja ett belopp af 500,000 kronor med rätt för Kungl. Maj:t att under innevarande år förskjuta beloppet af omhändertäfvande medel för att sedermera ersättas af förevarande anslag.

Uti en samma dag aflätn proposition, nr 182, hade Kungl. Maj:t föreslagit Riksdagen att antaga framlagd förslag till lag om vapenöfningar under senare hälften af år 1912 eller förra hälften af år 1913 för utrönande af härens krigsberedskap (mobiliseringsöfningar). Till propositionen nr 182 hade därjämte fogats såsom bilaga till utskottets föreliggande utlåtande intagna »förslag till Kungl. Maj:ts nådiga förordning med närmare bestämmelser för verkställighet af lagen om vapenöfningar under senare hälften af år 1912 eller förra hälften af år 1913 för utrönande af härens krigsberedskap (mobiliseringsöfningar).»

Kungl. Maj:t hade vidare genom en den 26 april 1912 dagtecknad proposition, nr 257, föreslagit Riksdagen att antaga framlagdt förslag till förordning om understöd i vissa fall åt värnpliktigs familj (familjeunderstöd) under mobiliseringsöfningar senare hälften af år 1912 eller förra hälften af år 1913, samt att medgifva, att kostnaderna för familjeunderstöd enligt nämnda förordning finge af tillgängliga medel utbetalas för att ersättas från fjärde hufvudtitelns allmänna besparingar.

I sammanhang med dessa, till förberedande behandling af det sammansatta stats- och lagutskottet hänskjutna ärenden hade utskottet jämväl förehaft två i ämnet inom Andra kammaren väckta motioner, den ena, nr 313, af herr *Bernh. Eriksson* i Grängesberg, som yrkat, att Riksdagen måtte afslå propositionen nr 182, samt den andra, nr 314, af herr *Hjalmar Branting*, som hemställt, att §§ 1 och 2 uti den i samma proposition föreslagna lagen om vapenöfningar måtte erhålla följande ändrade lydelse:

§ 1.

»Oberoende — — — — — under högst sju dagar, in- och uttryckningstid till sådan öfning medräknad.»

§ 2.

»Värnpliktig — — — — — under högst sju dagar, in- och uttryckningstid till sådan öfning medräknad»;

att Riksdagen måtte besluta, att ersättningen till inkallad värnpliktig och landstormsman måtte med en krona och femtio öre för ogift samt två kronor för gift jämte 25 öre för minderårigt barn pr dag, samt

att Riksdagen måtte anvisa ett belopp af 100,000 kronor å extra stat för utdelning på administrativ väg enligt i föregående moment angifna grunder åt personer, hvilka utan att inkallas till öfningen likväl till följd af densamma blifva arbetslösa.

I Kungl. Maj:ts förslag till lag om vapenöfningar hade §§ 1 och 2 följande lydelse:

§ 1.

Oberoende af den tjänstgöring för utbildning, som åligger värnpliktig enligt §§ 27, 52 och 53 värnpliktslagen, skall vid de delar af hären, Konungen bestämmer, värnpliktig, som tillhör beväringen, vara pliktig att för vapenöfning, som afser utrönande af härens krigsberedskap (mobiliseringsöfning), under senare hälften af år 1912 eller förra hälften af år 1913 tjänstgöra under högst femton dagar, in- och uttryckningstid till sådan öfning oberäknad. •

§ 2.

Värnpliktig, som tillhör landstormen, skall inom de områden. Konungen bestämmer, vara pliktig att för vapenöfning, som afser ut-

rönande af härens krigsberedskap (mobiliseringsöfning), under senare hälften af år 1912 eller förra hälften af år 1913 tjänstgöra under högst tio dagar, in- och utryckningstid till sådan öfning oberäknad.

Afdelningen A).

Punkten 1.

Utskottet hade i denna punkt på angifna grunder hemställt, att Riksdagen måtte, med afslag å herr Erikssons i Grängesberg ofvan återopade motion samt å herr Brantings motion i hvad den rörde nedan omförmälda lag, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition nr 182, för sin del antaga af utskottet afgifvet förslag till lag om vapenöfningar under senare hälften af år 1912 eller förra hälften af år 1913 för utrönande af härens krigsberedskap (mobiliseringsöfningar).

Lagförslag om mobiliseringsöfningar.

Vid utlåtandet hade reservation anmälts af herrar *Lindqvist* och *Thorsson*, hvilka ansett, att utskottet bort hemställa, att Riksdagen måtte afslå Kungl. Maj:ts proposition nr 182 jämte de motioner, som därmed sammanhänge.

Herr *Lindblad*, *Anders*: Herr talman, mina herrar! Jag är alldeles öfvertygad om att tala i motvind i denna fråga, när jag nu går att yrka bifall till den af herrar *Lindqvist* och *Thorsson* affattade reservationen. Men jag anser icke, att det ifrån Kungl. Maj:ts sida har framlagts tillräckligt bärande skäl för en mobilisering af det slag, som här föreslagits. Frågan har ända från riksdagens början varit bebådad, och på olika håll har man diskuterat hvad som möjligen skulle blifva resultatet af det sålunda bebådade förslaget. Man väntade sig, att det skulle komma att taga så stor hänsyn som möjligt till de stora grupper af arbetare och andra medborgare, som skola drabbas af en försöksmobilisering och inskränka sig till det minsta möjliga af hvad som kunde synas behöfligt från deras sida, hvilka önska en mobilisering. Men det förefaller mig, som om förslaget går vida utöfver hvad som kan anses vara nödvändigt för att utröna hvad som afses med denna mobilisering. Ja, det förefaller mig till och med, som om de flesta skäl för mobiliseringen äro af den beskaffenheten, att man mycket lätt skulle kunna få klarhet om de punkter, om hvilka man vill hafva klarhet, utan någon som helst mobilisering. Från statsrådets sida har här framför allt framhållits, att det gäller att se till, huru de värnpliktigas inkallelse och samling kan möjliggöras på kortaste tid. Det är ju visserligen ett skäl, men icke är det något så synnerligen bärande skäl för en sådan åtgärd, som en försöksmobilisering. Sådant kan väl utrönas på annat och mindre kostbart sätt än genom en försöksmobilisering.

Vidare har framhållits nödvändigheten af att se till, hur beväringssmanskapat själft anskaffade de s. k. småpersedlarna, sär-

Lagförslag om
mobiliserings-
öfningar.
(Forts.)

skildt skodonen, o. s. v., o. s. v. Men då vapenöfningar nu pågå hvarje år, är det väl möjligt att på ett billigare sätt kunna få klart för sig, hur allt detta skulle kunna se ut, i händelse det skulle bli allvar. Jag kan icke föreställa mig, att det är ett så bärande skäl, att det öfverhufvud taget bör tillmätas någon särskild betydelse för en försöksmobilisering.

På samma sätt förhåller det sig med det skäl, som har anförts om persedlarnas m. m. ändamålsenlighet, hur kläder och skodon passa för de grupper, som skola mobiliseras. Nog kan man väl mycket lätt och mycket billigare få reda på den ungefärliga kroppsstorleken hos dem, som kunna tänkas komma att mobiliseras. Det är väl icke så svårt. Våra dagars skraddare lära särskildt i det fallet kunna gifva åtskilliga upplysningar; och fördenskull behöfdes sålunda säkerligen icke något så dyrbart som en särskild försöksmobilisering.

Det är en del andra skäl, som hafva blifvit anförda. Men det förefaller mig, som om alla dessa skäl, hvilka af statsrådet uppräknats, och som skulle tala för en försöksmobilisering, äro af beskaffenhet att icke vara tillräckligt bärande. Hvad man här vill utröna kan man utan tvifvel i de allra flesta punkterna utröna på annat sätt.

Men hade nu mobiliseringen stannat vid ett inkallande af de värnpliktiga, såsom ju ordet mobilisering innebär, en in- och uttryckning, kunde det legat något berättigadt i ett sådant förslag. Jag föreställer mig, att det kan vara af behovet påkalladt att anordna en sådan in- och uttryckning, men jag kan omöjligen inse, att med denna också skall behöfva följa, hvad propositionen här förslagsvis upptar, nämligen fälttjänstöfningar, och att sålunda tiden utsträcket till 15 dagar för de värnpliktiga, som drabbas af försöksmobiliseringen.

Det är klart, att det måste innebära ganska stora personliga uppoffringar för de inkallade, liksom det också ganska säkert kommer att medföra ganska stora olägenheter för vida kretsar af andra samhällsgrupper, som beröras af denna mobilisering. Jag tänker mig nämligen, att en sådan mobilisering träffar ett visst industriellt verk, kanske flertalet af arbetare därstädes eller om också blott en mindre del af dem, men en så välbehöflig del för industriverksamhetens gång, att hela verksamheten måste afstanna. Följaktligen utsätts då de hemmavarande för arbetslöshet och för uppoffringar, som det icke är rättvist att utsätta dem för, om icke tvingande skäl föreligga.

Af utskottet har visserligen föreslagits en ökning i de af Kungl. Maj:t ifrågakämda dagaflöningarna, och man har i allmänhet erkänt, att det är berättigadt, att de beväringsskasser, som drabbas af mobiliseringen, få någon ersättning för den förlust de lida genom inkallandet. Men denna ersättning är otillräcklig, i hög grad otillräcklig. Det blir ändå stora personliga uppoffringar från deras sida; och från deras sida, som

genom mobiliseringen kanska blifva arbetslösa, blifva uppoffringarna ännu större. I detta fall har nämligen utskottet icke velat gå med på en af herr Branting framburen motion om ett anslag af 100,000 kronor till sådana, som på grund af mobiliseringen blifva arbetslösa.

Lagförslag om mobiliseringsöfningar.
(Forts.)

Nu har det framhållits, att det förefaller, som om det vore det starkaste skäl statsrådet har anfört, att försöksmobiliseringen skulle vidtagas för att gifva de tillsatta försvarsberedningarna möjlighet att göra sig en föreställning om, hurudant försvaret i närvarande stund är beskaffadt, om det öfverhuvud taget behöfver underkastas några ändringar och i så fall hvilka. Men saken är väl ändå den, att dessa försvarsberedningar, äfven om de få tillfälle att vara med vid denna mobilisering, som de bestå af civila män, lekmän, knappast kunna fullt bedöma i hvilka afseenden brister finnas och i hvilka afseenden rättelser böra göras. Nej, här kommer nog det militära elementet med sin sakkunskap; och det är utan tvifvel farhågorna för hvad däraf kan följa, som hafva uppkallat arbetarmassorna till protester redan på förhand mot denna försöksmobilisering. Det är icke blott de uppoffringar, som arbetarna måste underkasta sig vid denna mobilisering, utan det är därjämte en känsla af att här kanske följer något liknande, som följde med 1900 års mobilisering, nämligen ökade utgifter för militära ändamål. Efter 1900 års mobilisering fingo vi 1901 års härordning; och man har ju, eller kan ju åtminstone hafva anledning förmoda, att efter en sådan försöksmobilisering, som här är föreslagen, det kan komma nya kraf ifrån militärt håll, hvilka gå utöfver hvad vi redan hafva tänkt oss i detta nu, kraf, hvilkas uppfyllande skulle komma att medföra nya uppoffringar för försvaret.

Det råder en stark känsla inom arbetarlägren, att vi redan genom de nuvarande kostnaderna för försvaret hafva öfverskridit de breda folklagrens bärkraft och att vi i stället behöfva återvända till minskade utgifter och så att försvarsutgifterna därjämte komma att stå i proportion till hvad som härför offras i andra länder, som äro jämförliga med vårt eget.

Skulle nu resultatet blifva ett annat, kan det vara fara värdt, att denna försöksmobilisering ingalunda bidrager till att öka försvarsviljan eller till att göra som det heter, försvaret populärt, utan den faran föreligger snarare, att hela vår försvarsfråga då kommer i ett sådant läge, att ingen regering längre rubbar den därifrån. Blir resultatet ökade utgifter för militära ändamål, blir resultatet ökade kostnader för försvaret, så tror jag, att man med denna försöksmobilisering har förstört mera, än hvad man öfverhuvud taget har vunnit.

Jag kan således icke finna, att en försöksmobilisering i den utsträckning, som här har blifvit föreslagen, är af behovet påkallad. De skäl, som anförts till förmån för denna försöksmobilisering, äro enligt min mening för svaga. Det, som

Lagförslag om
mobiliserings-
öfningar.
(Forts.)

man afser få utrönt med en försöksmobilisering, kan utrönas i de flesta fall på annat sätt. Då jag är öfvertygad därom och dessutom fruktar, att denna försöksmobilisering kan komma att gifva ny vind i seglen hos dem, som önska ytterligare utgifter för försvarsändamål, och då jag anser, att detta skulle vara rent af farligt för försvaret själf, kan jag, herr talman, icke annat än yrka afslag å Kungl. Maj:ts proposition och utskottets hemställan samt bifall till den vid betänkanDET fogade reservationen och herr Bernhard Erikssons motion.

Herr Lind: Herr talman, mina herrar! Både Kungl. Maj:t i sin proposition och utskottet i sitt utlåtande hafva nogsamt be-sinnat förefintligheten af de stora olägenheter, som den föregående talaren här har vidrört. Det har också inom utskottet höjts åtskilliga röster för att åstadkomma någon mindre begrän-sning af öfningstiden, hvilken ju vid första påseendet kan förefalla vara tämligen lång. Det har emellertid visat sig vid den in-gående behandling af frågan, som där har ägnats densamma från de sakkunnigas sida, alldeles omöjligt att med bibehållande af det mål, hvartill denna försöksmobilisering skulle kunna leda, åstadkomma en sådan nedsättning af tiden. Har man därför velat själfva saken, har det icke funnits någon annan möjlighet än att taga Kungl. Maj:ts förslag i afseende å den här ifrågasatta öfningstiden.

Nu har visserligen af herr Branting liksom äfven af den föregående talaren framkastats tanken på att skära af det kung-liga förslaget, så att man med denna försöksmobilisering skulle afse allenast ett utrönande af hur inkallandet och själfva mobili-seringen skulle kunna gå för sig. Det är gifvet, att om man går ut från den ståndpunkten, så är den af Kungl. Maj:t föreslagna tiden alldeles för lång. Men det är icke det enda syftet med Kungl. Maj:ts förslag, utan det är också att få en utredning, rörande hvilken fältduglighet och företrädesvis rörande hvilken skjutskicklighet, som de inkallade värnpliktiga hafva, och då är det alldeles naturligt, att, med den af herr Branting före-slagna tiden, det icke finnes någon rimlig möjlighet att kunna utröna den saken.

Det har således visat sig, att försök att pressa på tiden varit fullkomligt ogenomförbara och icke hafva kunnat leda till resultat. För utskottet har det då däremot varit angeläget att söka på alla sätt minska de svårigheter, som alldeles gifvet en sådan försöksmobilisering kommer att draga med sig, och det har varit hufvudsakligen på det ekonomiska området, som dessa försök ha måst koncentrera sig. Man har måst tillse, att de ekonomiska offer, hvilka skulle drabba dem som inkallas blifva så små som möjligt. Detta är så mycket mera angeläget, som endast ett litet fåtal af de värnpliktiga drabbas af mobilise-ringen, under det att det stora flertalet värnpliktiga i landet icke kommer att drabbas däraf. Då måste man säkerställa för

detta fåtal, att de ekonomiska offren icke komma att blifva alltför betungande. Dessliques är det också klart, att det resultat, som dessa ansträngningar resulterat i, d. v. s. en väsentlig förhöjning af ersättningen, icke på något sätt kan verka såsom prejudikat för framtiden, när det gäller att framställa kraf på ökade ersättningar till de värnpliktiga o. s. v., ty här gäller det dock ett litet fåtal värnpliktiga och ett alldeles exceptionellt tillfälle.

Såsom framgår af betänkandet, har utskottet enat sig om att höja ersättningen samt har äfven vidtagit dessa höjningar i rätt afsevärd utsträckning. I fråga om det af Kungl. Maj:t föreslagna penningbidraget till värnpliktig med 50 öre om dagen, har utskottet höjt detta till 1 krona. Därjämte har utskottet såtillvida tillmötesgått det kraf, som framställts i herr Brantings motion, att familjeförsörjare skall få 1 krona per dag utöfver den enkrona, hvilken han förut åtnjuter i likhet med alla värnpliktiga. Af betänkandet framgår tillika, att utskottet föreslår en ersättning af 25 öre för hvarje barn under 15 år, att utgå till dem, som äro familjeförsörjare. Tänka vi därjämte på den ersättning, som utgår till landstormsman å 1 krona per dag i ersättning för mathållning, hvilken skall bestridas af landstormsmannen själf, måste vi erkänna, att vi kommit upp i en rätt väsentlig ersättningssumma åt dem, som blifvit inkallade. Ja, det har också från åtskilliga håll ifrågasatts, huruvida denna ersättning icke rent af skulle vara för högt tilltagen, och denna anmärkning kan måhända äfven framställas. Men med hänsyn till de förhållanden, jag förut anfört, äfvensom med hänsyn därtill, att lefnadskostnaderna, under det att man ligger ute på en sådan mobilisering, gifvetvis äro afsevärdt större för den, som drabbas därpå, än när han går hemma, särskildt i betraktande af att han eventuellt har att underhålla familj, kan den ifrågasatta ersättningen åtminstone icke anses vara för högt tilltagen.

Det kan också ifrågasättas, huruvida icke en del af de inkallade komma att i någon mån drabbas af olägenheter, som sträcka sig utöfver den i den utaf Kungl. Maj:t föreslagna planen angifna tiden. Det kan nämligen tänkas, att en del s. k. lösa arbetare, dagsverkare o. s. v., under några, måhända åtskilliga dagar efter mobiliseringens slut icke kunna skaffa sig arbete, därför att de arbetstillfällena, som de förut haft, då icke längre stå till deras förfogande. Detta gäller naturligtvis icke arbetare i fast anställning, enär från Kungl. Maj:ts sida föreslås antagande af en bestämmelse, gående ut på, att de icke få skiljas från sin anställning. Däremot kan detta just drabba en del af de arbetare, hvilka icke äro fast anställda och således icke hafva något godt af en dylik bestämmelse. Det kan därför ifrågasättas, huruvida man icke har skyldighet att tillse, att den ersättning, som utgår, blir mycket rundligt tilltagen.

Härför är icke långt att komma öfver till det yrkande, herr Branting gjort i sin motion angående ersättning åt sådana arbetare, som blifva arbetslösa på grund af att industriell verk-

Lagförslag om
mobiliserings-
öfningar.
(Forts.)

samhet eller fabriksverksamhet måst inställas till följd däraf, att en del arbetare vid företaget blifva utkallade och man icke längre kan hålla fabriken i gång. Detta är också vidrört af föregående talare. För min del får jag säga, att om jag hyste den aflägsnaste tanke på, att en sådan olägenhet kunde uppstå, skulle jag icke ett ögonblick tveka att biträda förslaget, utgående från samma synpunkt, som varit bestämmande för mig vid behandlingen af denna fråga. Men jag har den allvarliga uppfattningen, att dessa olägenheter äro i praktiskt hänseende mycket små. Jag tror icke, att det kommer att blifva någon industriell anläggning eller någon fabrik, som blir urståndsatt att bedrifva sin verksamhet, äfven om en del af dess personal kommer att utkommenderas vid försöksmobiliseringen.

Om man gifver sig in på att lämna ersättning till arbetare för förlorad arbetsförtjänst, kan det naturligtvis ifrågasättas, om icke med samma rätt bör uppställas krafvet på, att äfven arbetsgifvare skola hållas skadeslösa för den förlust de gifvetvis kunna lida genom att verksamheten rubbas af dessa förhållanden — och då är man inne på ett område, som man icke kan öfverblicka, om det öfver hufvud taget kan tänkas, att sådana olägenheter uppstå. Jag tror emellertid, att denna fråga i praktiskt hänseende betyder så ofantligt litet, att man icke har någon anledning att gifva sig in på den.

Utskottet föreslår äfven en annan ändring i Kungl. Maj:ts proposition. I den förordning, som är bifogad förslaget, har vidtagits den ändringen, att i stället för att Kungl. Maj:t föreslår, att Konungens befallningshafvande skall pröfva och bestämma ersättningsbeloppet för inom länet gjorda rekvisitioner för landstormens räkning, hemställer utskottet, att den i § 11 i lagen angående skyldighet för kommuner och enskilde att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behof omnämnda kommission skall pröfva och bestämma fordringsbeloppen för inom landstingsområdet eller staden gjorda rekvisitioner. Utskottet har enat sig om att föreslå, att denna kommission i stället skulle tagas i anspråk, detta äfven med hänsyn till önskvärdheten af att få pröfvadt hur kommissionen fungerar och kan fullgöra de åligganden, som tillhöra densamma.

Herr Lindblad har sagt, att man skulle kunna vinna klarhet i allt väsentligt, som man genom denna försöksmobilisering vill vinna klarhet i, på ett mycket enklare sätt, än här föreslagits. Men herr Lindblad har fullständigt uraktlåtitt att lämna någon bevisning för detta påstående. Han har endast gjort påståendet, men han presterar icke något som helst bevis till stöd därfor. Så länge han icke gjort det, kan åtminstone icke jag våga känna mig öfvertygad om att han sitter inne med någon lösning af denna fråga, som kan anses vara tillfredsställande.

Det är gifvet, att den fruktan för att en ökning i utgifterna skulle blifva följden af denna försöksmobilisering, för hvilken fruktan herr Lindblad har gjort sig till talesman, och de

framtidsutsikter, han här har upprullat för oss, grunda sig på resultatet af 1900 års försöksmobilisering. Men det är i hvarje fall något som vi i närvarande ögonblick icke hafva att befatta oss med. Vi måste tänka på, att förhållandena äro väsentligen annorlunda nu, mot hvad de voro 1900 och 1901. Vi få väl hysa det förtroendet till regeringen, att den vid behandlingen af dessa frågor alltid söker befinna sig i öfverensstämmelse med den riksdagsmajoritet, som vi för närvarande hafva att räkna med; och denna riksdagsmajoritet har väl i hvarje fall den sista pröfningsrätten med afseende å alla dessa saker. Jag tycker icke, att man behöfver bära fram dessa farhågor i förening med den nu föreslagna försöksmobiliseringen, ty det blir i hvarje fall något, som vi få tillfälle att återkomma till i annat sammanhang och få tillfälle att då uttala oss om.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts föreliggande propositioner med de af utskottet däri föreslagna ändringarna.

Herr Klefbeck: Det kan icke hjälpas, att från vårt håll det har ansetts önskligt att ett uttalande i denna fråga yttermera göres, då förslaget så intimt berör de kretsar, som vi få anses representera. Det är dock med mycken bäfvan, som jag har begärt ordet i denna fråga, ty jag känner djupt ansvaret af att på något sätt tala i densamma.

Här äro två viktiga spörsmål, som stå emot hvarandra, och jag är den förste att behjärta vikten och innebörden af dem båda. Å ena sidan är det förslaget om mobilisering, genom hvilken man skulle få utrönt, i hvad mån vår nuvarande härordning kan anses fylla sin plats i farans stund. Å andra sidan är det de oerhörda uppoffringar, som ett sådant prof ställer i synnerhet på de breda lagren inom vårt folk.

När det blir fråga om att genom en mobilisering utröna, huruvida den nuvarande härordningen fyller sin uppgift eller icke, förstår jag väl, att hufvudpunkten ligger kanske icke så mycket på en hel del saker, som den förste ärade talaren anförde, utan fastmer på, om det skall visa sig gå i lås med truppernas inställande på bestämd plats, när det gäller, eller icke. Och man kan icke gärna säga, att sådant är möjligt, innan man verkligen haft tillfälle att pröfva det. Men gentemot detta, som jag så väl förstår och behjärtar, står som sagdt hela den andra viktiga frågan, och när man då ställer mot hvarandra de uppoffringar, som med en sådan försöksmobilisering äro förenade, och å andra sidan den eventuella nytta, man kan hafva af densamma, så blir man tveksam, om nämligen uppoffringarna verkligen icke öfvergå den nytta, man skulle hafva af mobiliseringen. Det är mig en glädje att få understryka att departementschefen själf framhåller att en sådan försöksmobilisering otvifvelaktigt medför en kännbar uppoffring för befolkningen, isynnerhet den mindre bemedlade.

Lagförslag om
mobiliserings-
öfningar.
(Forts.)

När vi för öfrigt gå att behandla en sådan här fråga, behöfver det ju icke vara enbart eller ens i första hand någon parti-fråga, ty då en motsvarande fråga var före vid 1899 års Riksdag, så afslog den Riksdagen förslaget, och det sammansatta stats- och lagutskottet uttalade, att det ansåg det förslaget alltför betungande för deltagarna och näringslivet; och då går det nuvarande förslaget ännu mycket längre.

I fråga om de saker, som genom en försöksmobilisering skulle utrönas, utom hvad jag antydde i början och hvarpå jag lägger hufvudvikten, skulle vi ock framförallt få utrönt, huru pass mycket planerna för truppernas underhåll och förläggning äro tillräckligt utarbetade eller icke, och det kanske är, näst den först antydda uppgiften, den viktigaste frågan af dem alla. Ty det har ju visat sig redan nu under de årligen pågående fälttjänst-öfningarna, att det varit mången gång mycket klenst beställt med förhållandena i hithörande hänseenden. Och dock har frågan om truppernas underhåll och förläggning vid fälttjänstöfningarna förut varit föremål för under lång tid utarbetade planer och afsett en betydligt mindre truppstyrka, än som vid mobiliseringsfall skulle inkallas. Denna fråga är dock, synes det mig, af så utomordentligt stor vikt, att på den i det stora hela hänger, om den inkallade styrkan är duglig till krigsberedskap eller icke. Detta allt är synpunkter, som tala för en sådan där försöksmobilisering och jag vill icke alls underkänna styrkan och vikten af desamma.

Men det är, som sagdt, vid beräkningen af och vägandet mot hvarandra af mobiliseringens betydelse och uppoffringarnas storlek, som jag måste ställa mig tveksam. För det första, såsom framhållits, måste en sådan mobilisering åstadkomma en oerhörd ekonomisk rubbning af landets näringslif. Och då den siste ärade tälaren säger att han icke tror det, får ju min tro i motsatt riktning vara ungefär lika mycket värd. Jag tror sålunda att, om man vädjar till allmänt kända förhållanden, skall man väl nödgas erkänna, att vid våra industriella verk flertalet af arbetarestammen tillhör de årsgrupper, som vid en försöksmobilisering skulle inkallas, så att det förefaller mig icke alls öfverdrifvet, när herr Eriksson i Grängesberg i sin motion säger, att t. ex. vid Grängesbergs grufvor ungefär $\frac{2}{3}$ af den manliga styrkan skulle blifva inkallad. Och skulle så vara förhållandet, är det ju uppenbart att detta industriella verk eller annat i samma ställning icke kan drifvas, eller åtminstone måste drifvas till så ringa omfattning att det måste vara sant, då man säger, att däri-genom en stor rubbning i landets näringslif skulle inträda.

Men jag tror ändå, att det skulle blifva ännu mera kännbart inom jordbrukets område. Våra statdrängar äro till stor del i åldern bortåt 40 år och därunder; och i det mindre landtbruket, där den unge bonden ensam sköter sitt landtbruk, skulle kanske hustrun ensam få sköta det och svara för alla göromål och utgifter i landthushållningen. Och när man tänker på, huru nästan

öfverallt i landet bland de arbetande rest sig ett kraftigt motstånd mot det föreliggande förslaget, kunna vi ju förstå att det icke enbart beror på att de skulle nödgas göra krigstjänst några dagar, utan framförallt på att förslaget så genomgripande inverkar på hela deras ekonomiska hushållning.

Härtill kommer, att den tunga, som är med mobiliseringen förenad, drabbar så olika. Det blir med den pålagan som med så många andra, att det blir de svagaste skuldrorna, som få bära den tyngsta bördan. Jag vill därvid icke så mycket fästa mig vid, hvad som säges i den kungl. propositionen nämligen att det skulle beredas tillfälle till befrielse för vissa i statens och i allmän tjänst anställda personer. Jag vill icke tro, att detta syfta på något annat än sådana, som äro anställda i järnvägens tjänst eller däremot svarande kommunikationsverk, hvilkas tjänst ju är alldeles nödvändig för att mobiliseringen skall kunna komma till stånd. Jag vill icke tro, att det ock skulle syfta på en del tjänstemän, som på grund af sin sociala ställning skulle kunna komma med i det här förslaget om befrielse från att behöfva inställa sig, men ändå, äfven om min tro i det stycket är riktig, håller jag före, att denna börda kommer att på alldeles särskildt sätt tungt drabba dessa, som minst förmå bära den. Och vi må, därom vill jag bedja kammarens ledamöter, alltemellanåt tänka på att icke oupphörligt lägga på dem den ena bördan efter den andra och i stället vara så njugga med att gifva dem några fördelar. Blir det fråga om en sådan enkel sak, som — och nu är jag inne på min käpphäst — att skaffa dem ett stycke svensk jord att bruka, mötes ett sådant förslag ofta med nej. Och blir det i morgon fråga om t. ex. att gifva dem litet rättvisa vid tillämpningen af rösträttsbestämmelserna, blir det antagligen också nej. Det går icke att oupphörligt lägga på bördor och icke gifva dem någonting, som hjälper dem att känna att de hafva någonting att försvara och strida för och offra för.

Bland landstormen skulle dessa bördor kanske kännas ännu tyngre, enär landstormsmännen blifva skyldiga till att hålla sig med kläder, och en del af dem hafva icke pengar att köpa sig tillräckligt med kläder eller pengar till att skaffa sig den extra förplägnad, som de vid ett sådant tillfälle behöfva.

Och sedan till sist, jag tror icke, att vi ändå kunna så lätt afspisa de farhågor i fråga om mobiliseringens konsekvenser, som den siste ärade talaren gjorde. Det står ju dock fast att vi efter förra mobiliseringen fingo 1901 års ökade värnplikt. Och det står i år i propositionen på sid. 8 att genom denna mobilisering skulle lämnas ett värdefullt underlag för bedömandet af kraf på förändring i härordningen under den närmaste framtiden. Om jag nu skulle vara riktigt sangvinisk, skulle jag drömma om att mobiliseringen skulle kunna gifva till resultat, att förändringarna i den nuvarande härordningen skulle blifva en nedsättning i tjänstgöringstiden. Men jag tror, att man får vara optimist

*Lagförslag om
mobiliserings-
öfningar.
(Forts.)*

Lagförslag om mobiliserings- (i ords.) i alldeles särskildt hög grad, om man skall inbilla sig, att de föreslagna förändringarna komma att gå i den riktningen.

Då, såsom det synes mig oemotsägligt, dessa uppoffringar äro af ytterligt svår natur och tungt och hårdt komma att drabba de små i samhället, och jag icke är fullt öfvertygad om att denna mobilisering är absolut nödvändig för vårt försvars upprätthållande och för vår frihets värnande, nödgas jag, äfven om jag gör det, som sagdt, under stark känsla af ansvar, yrka bifall till det af herr Lindblad först gjorda yrkandet.

Herr Lantto: Herr talman! Jag finner, att det icke är mycket lönt att tala i denna sak, ty jag märker för väl, att den icke anses vara någon så synnerligen stor fråga. Och den liberala talare, som här hade ordet — hade jag icke i honom känt min värderade bänkkamrat, skulle jag trott att det var minst en öfverstelöjtnant, som hade ordet — bagatelliserade de olägenheter, som försöksmobiliseringen skulle medföra. Det är alldeles säkert, att denna fråga icke är af så liten betydelse som man här skulle få uppfattningen af, när man ser sig omkring i kammaren. Här har betonats vid tidigare tillfällen under Riksdagen den misstämning, som har rådt i landet med anledning af vissa andra regeringens åtgärder. Men denna regeringens åtgärd har också åstadkommit mycken förstämning inom de stora arbetareskarorna i vårt land och mycket bekymmer i de många arbetarehemmen. Man kan säga att dessa äro inga stora bärande synpunkter. Men det är ju så, att de svagas synpunkter anses alltid vara svaga och de starkares äro alltid de starka och alltid de bärande. Det är just med anledning af dessa smås förhållanden, som jag noga känner och hvilkas försvarsvilja i det här stycket jag vet hur det är ställdt med, som jag har begärt ordet.

Man har i den nuvarande regeringen gjort en hel del ansatser till sociala förbättringar. Vi hafva fått en socialstyrelse och det är antagen en yrkesfarelag o. s. v., och nu menar man antagligen, att det är betaldt som kvitteras. Nu få vi gifvetvis göra några uppoffringar också, men det kan icke hjälpas, att dessa uppoffringar blifva stora och större just för arbetarna, än för andra.

Till och med från liberalt håll har framhållits, att mobiliseringsförslaget varit ett missgrepp af den civila krigsministern. Under remissdebatten ifrågasattes från militärt håll dessa civila ministrars kompetens och duglighet för militära värf, men jag tror att de nu hafva vunnit militärernas bevägenhet, ty jag tror icke ens att en militär krigsminister hade kunnat komma med ett bättre papper och ett bättre förslag. Det förefaller mig, som om man med detta förslag velat gjuta litet olja på de försvarsagitationens vågor, som gått så höga här och som också uppnått sitt ändamål.

Jag ber att få instämma i afslagsyrkandet.

Herr Hellberg: Jag kan icke lämna min granne på värmlandsbänken sista ordet i denna debatt. Jag tror i likhet med honom, att försöksmobiliseringen tvifvelsutan kommer att på många håll blifva ganska kännbar för dem, som drabbas af densamma. Det har jag hela tiden haft fullkomligt klart för mig. Men jag tror också, att vid en sådan fråga som denna, vi icke få lägga hela vikten på detta. Vi måste tänka på, att det är en mycket allvarlig sak det här gäller, nämligen att den nuvarande regeringen, som försökt leda vår försvarspolitik in på nya banor, må kunna få en fullkomligt klar och säker uppfattning om hvad vår nuvarande arméorganisation duger till. Och det tror jag är en så viktig landsangelägenhet, att vi icke få framför den skjuta de enskilda olägenheter, som tilläfventyrs kunna uppstå.

Lagförslag om mobiliseringsöfningar.
(Forts.)

När herr Lantto sökte, om jag så må säga, spela på vissa försvarsnihilistiska strängar gentemot den nuvarande regeringen, insinuerande att denna skulle gjort sig särskildt behaglig åt militaristiskt håll genom sitt förslag, vill jag erinra om, att samma regering dock förut har åstadkommit en verklig lättnad i de bördor, som åligga de värnpliktige genom den betydliga inskränkningen i de icke-vapenföras värnplikt.

Jag tror som sagdt, att vi måste se denna fråga från en större synpunkt. Hafva vi den riktiga uppfattningen af hvad ett försvar ändå betyder för vårt land, måste vi, det kan icke hjälpas, låta de mindre synpunkterna vika för de större.

Jag ber att få yrka bifall.

Herr Lindblad, Anders: Jag vill emot talaren på värmlandsbänken säga, att när jag talade om farhågor för konsekvenser af försöksmobiliseringen, hade jag viss anledning att göra det, därför att äfven i den liberala pressen för icke så värst länge sedan den ettåriga värnplikten blifvit framställd som eftersträfvansvärd.

Och det är icke alldeles osäkert, att den nuvarande regeringsmajoriteten kan, när försöksmobiliseringen har gått af stapeln och de sakkunniga framlägga sina bekymmer för den nuvarande härordningen, vridas till förmån för den ettåriga värnplikten. Då hafva vi just det, som jag menar utgör faran i en försöksmobilisering. Med en ökning af krafven köra vi oneligen hela försvarsfrågan fast igen och det blir ingen regering möjligt att taga den upp ur *den* dyn, där den då kommer att ligga.

Efter det öfverläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr vice talmannen jämlikt under öfverläggningen förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till hvad utskottet i föreliggande punkt hemställt samt vidare på afslag därå, och förklarade sig finna den förra propositionen, hvilken upprepades, vara med öfvervägande ja besvarad.

Lagförslag om
mobiliserings-
öfningar.
(Forts.)

Votering begärdes, i anledning hvaraf uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition;

Den, som bifaller hvad sammansatta stats- och lagutskottet hemställt i punkten A 1) af sitt utlåtande nr 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, afslås utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hafva utfallit sålunda:

Ja — 113;

Nej — 11.

Herr talmannen kom nu tillstädes och öfvertog ledningen af förhandlingarna.

Punkterna 2—6.

Hvad utskottet hemställt bifölls.

Afdelningen B.)

I nu föredragna del af utlåtandet hade utskottet hemställt, att hvad herr Branting i sista stycket af sin uti ofvanberörda motion nr 314 gjorda hemställan föreslagit icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Herr Steffen: Herr talman! Det synes mig vara ett i allo oundgängligt och billigt kraf, att de arbetare, hvilka, utan att själfva inkallas till mobiliseringsöfningar, likväl genom dessa öfningar blifva arbetslösa, åtminstone i någon mån hållas skadeslösa för den ekonomiska förlust, som mobiliseringen tillfogar dem, till följd af att det verk eller det företag, uti hvilket de äro anställda, måste inställa driften, så länge mobiliseringen varar, enär ett allt för stort antal arbetare i företaget eller verket blifvit inkallade. Det synes mig vara rättvisare, att de ekonomiska offer, som det i detta speciella fall blir fråga om, fördelas på samtliga skattdragare, i stället för att odeladt falla på vissa personer, som i grunden icke borde vara mera utsatta för den ifrågavarande ekonomiska uppoffringen än några andra medborgare.

Jag kan icke dela en föregående talares, herr Lindhs, optimistiska uppfattning, att sådana fall, som jag här har i ögon-

sikte, skulle bli mycket sällsynta eller kanske icke ens skulle inträffa. Jag tror, att sådana fall kunna inträffa i ganska afsevärd utsträckning; och då står arbetsgifvaren naturligtvis inför nödvändigheten att inställa driften, så länge mobiliseringen varar. Han har icke rätt att afskeda någon arbetare med anledning häraf, men han är icke heller skyldig att betala någon arbetare lön, under den tid han till följd af mobiliseringen är nödsakad inställa driften.

Herr Brantings yrkande går ut på, »att riksdagen måtte anvisa ett belopp af 100,000 kronor å extra stat för utdelning på administrativ väg enligt i föregående moment angifna grunder åt personer, hvilka utan att inkallas till öfningen likväl till följd af densamma blifvit arbetslösa.» Vi se sålunda, att herr Brantings förslag innebär en mycket ringa utgift för staten, högst 100,000 kronor. Men för de personer, som det kan blifva fråga om att bistå, kan hjälpen blifva mycket betydelsefull, mycket afsevärd. Då mobiliseringsförslaget nu är antaget af kammaren med undantag af denna sista punkt, tror jag därför att ett bifall till herr Brantings förslag skulle innebära ett skyldigt och på samma gång vackert hänsynstagande till vissa delar af vår befolkning, som annars på ett ganska oförskyllt sätt skulle bli ekonomiskt lidande af mobiliseringen.

Jag ber sålunda, herr talman, att få yrka afslag å utskottets hemställan under punkt B) samt bifall till hvad herr Branting i sista stycket af sin motion nr 314 hemställt.

Efter härmed slutad öfverläggning yttrade herr talmannen, att beträffande afdelningen B) i förevarande utlåtande endast yrkats, att kammaren, med afslag å hvad utskottet hemställt, skulle bifalla hvad herr Branting föreslagit i sista stycket af sin uti ofvanberörda motion nr 314 gjorda hemställan.

Härefter gjordes propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på godkännande af berörda yrkande; och förklarades den förra propositionen, hvilken förnyades, vara med öfvervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning af sammansatta stats- och lagutskottets den 14 och 15 i denna månad bordlagda utlåtande nr 2, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag innefattande förbud i visst fall mot värnpliktigs skiljande från tjänst eller arbete, biföll kammaren hvad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till afgörande lagutskottets den 14 och 15 innevarande maj bordlagda memorial nr 59 med föranledande af kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande lagutskottets utlåtande nr 51 i anledning af dels Kungl. Maj:ts propositioner nr 22 med förslag till lag om ändring i vissa delar af utskökningslagen m. m. och nr 57 med förslag till lag om ändrad lydelse af 154 och 156

§§ samma lag, dels ock justitieombudsmannens framställning till Riksdagen om ändrade bestämmelser i fråga om sättet för kungörande af utmätt lös egendoms försäljning.

Punkten 1.

Lades till handlingarna.

Punkterna 2 och 3.

Hvad utskottet hemställt bifölls.

På hemställan af herr talmannen beslöt kammaren, att till ett annat sammanträde uppskjuta handläggningen af återstående ärenden på föredragningslistan.

Upplästes och godkändes konstitutionsutskottets förslag till Riksdagens skrifvelse, nr 132, till Konungen, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t i fråga om viss ändring i gällande lagstiftning angående förvärfvande och förlust af medborgare rätt.

Upplästes och godkändes bankoutsrottets förslag till Riksdagens skrifvelse, nr 134, till Konungen, i anledning af Kungl. Maj:ts propositioner med förslag till vissa ändringar i lagen om bankrörelse.

Upplästes och godkändes andra särskilda utskottets förslag till Riksdagens skrifvelse, nr 135, till Konungen, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag dels till lag om ändrad lydelse af 13 § i lagen angående medling i arbetstvister den 31 december 1906 och dels till lag om ändrad lydelse af 2 § i lagen angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag den 20 november 1909.

Anmäldes och bordlades

bankoutsrottets utlåtanden och memorial:

nr 40, i anledning af *dels* Kungl. Maj:ts proposition angående pensionsreglering för rektorerna vid de allmänna läroverken *dels ock* i ämnet väckta motioner,

nr 41, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut rörande bankoutsrottets memorial nr 32, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut rörande bankoutsrottets utlåtande nr 21, angående väckt motion om uppgörande af förslag till dekorering af Första kammarens plenisal,

nr 42, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut rörande bankoutsrottets utlåtande nr 33, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående pensionering af distriktsveterinärer m. fl., och

nr 43, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut rörande bankoutsrottets utlåtande nr 35, i anledning af väckta motioner an-

gående utredning och förslag i fråga om förändringar i riksbankens organisation och förvaltning; äfvensom

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 96, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om rätt till jakt äfvensom åtskilliga i ämnet väckta motioner, och

nr 97, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till grunder för tillgodogörande af kronans jakträtt äfvensom åtskilliga i ämnet väckta motioner.

Herr vice talmannen erhöll på begäran ordet och yttrade:
Jag ber att få föreslå, att af två gånger bordlagda ärenden måtte å föredragningslistan för morgondagens plenum uppföras först konstitutionsutskottets utlåtande nr 33 i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse af §§ 9, 16, 19 och 24 riksdagsordningen jämte inom riksdagen i ämnet väckta motioner samt sist sammansatta bevillnings- och jordbruksutskottets utlåtande nr 1 i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skogsaccis och om virkestaxering samt en i ämnet väckt motion. Tillika ber jag få föreslå att bland två gånger bordlagda ärenden å föredragningslistan för plenum nästkommande måndag måtte främst uppföras jordbruksutskottets utlåtande nr 73 i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående ordnande af den högre skogsundervisningen m. m. äfvensom åtskilliga i ämnet väckta motioner.

Denna hemställan bifölls.

Justerades fjorton protokollsutdrag för denna dag, hvarefter kammaren åtskildes kl. 3,30 e. m.

In fidem

A. v. *Krusenstjerna.*

Lördagen den 18 maj, f. m.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Justerades protokollet för den 11 i denna månad.

Upplästes och godkändes bevillningsutskottets förslag till Riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 136, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse af 54 § 1 mom. i förordningen den 28 oktober 1910 om taxeringsmyndigheter och förfarandet vid taxering;

nr 137, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående särskild skatt å majs, utländsk potatis samt maniokarot och andra väsentligen lika stärkelserika, tullfria utländska ämnen, använda vid tillverkning af stärkelse;

nr 138, i anledning af väckta motioner om upphäfvande af stämpelskatten å inrikes växlar;

nr 139, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning med särskilda bestämmelser angående beskattning af socker, som under december månad år 1912 efter anmälan af Svenska sockerfabriksaktiebolaget utlämnas till fritt bruk;

nr 140, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition i anledning af ifrågasatt förlängning af den å internationell konferens i Bryssel den 5 mars 1902 antagna konventionen angående beskattningen af socker m. m.; samt

nr 141, i anledning af väckt motion om upphäfvande af tullen å fläsk.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran bankoutskottets nästlidne dag bordlagda utlåtande nr 40.

Föredrogos och lades till handlingarna bankoutskottets under gårdagen bordlagda memorial:

nr 41, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut rörande bankoutskottets memorial nr 32, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut rörande bankoutskottets utlåtande nr 21 angående väckt motion om uppgörande af förslag till dekorerings af Första kammarens plenisal;

nr 42, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut rörande bankoutskottets utlåtande nr 33, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående pensionering af distriktsveterinärer m. fl.; samt

nr 43, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut rörande bankoutskottets utlåtande nr 35, i anledning af väckta motioner an-

gående utredning och förslag i fråga om förändringar i riksbankens organisation och förvaltning.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran jordbruksutskottets sistlidne dag bordlagda utlåtanden nr 96 och 97.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets den 15 och 17 innevarande månad bordlagda utlåtande nr 33, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse af §§ 9, 16, 19 och 21 riksdagsordningen jämte inom Riksdagen i ämnet väckta motioner.

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.*

Till konstitutionsutskottets handläggning hade hänvisats dels från båda kamrarna en af Kungl. Maj:t till Riksdagen aflåten proposition, nr 110, med förslag till ändrad lydelse af §§ 9, 16, 19 och 21 riksdagsordningen;

dels ock från Andra kammaren de inom nämnda kammare väckta motionerna nr 307, af herrar *Hj. Branting, Herm. Lindqvist, F. W. Thorsson, Nils Persson, Värner Rydén, A. J. Christierson, Victor Larsson, E. Palmstierna, B. Eriksson* och *O. H. Waldén*, angående utvidgad politisk valrätt och valbarhet, samt nr 316, af herrar *Carl Lindhagen, C. Winberg, R. Sandler, Nils Helger* och *Oskar Kloo*, angående ändrad lydelse af 16 § första stycket samt 19 § Riksdagsordningen;

och hade utskottet till behandling i ett sammanhang förehaft berörda proposition och motioner, de senare i hvad de afsågo politisk valrätt och valbarhet för kvinnor.

I propositionen nr 110 hade Kungl. Maj:t, under återopande af bifogadt, i statsrådet fördt protokoll, till Riksdagens profning i grundlagsenlig ordning framlagt följande

Förslag

till

ändrad lydelse af §§ 9, 16, 19 och 21 riksdagsordningen.

§ 9.

Till ledamöter i Första kammaren kunna endast väljas män och kvinnor, som uppnått — — — — — sin befattning.

§ 16.

Valrätt tillkommer enhvar välfrejdad svensk medborgare, såväl man som kvinna, från och med kalenderåret näst efter det, hvarunder han uppnått tjugufyra års ålder, dock ej

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

a) den som står under förmynderskap eller är i konkurstillstånd;
b) gift kvinna, som ej vunnit boskillnad och hvilkens man är i konkurstillstånd;

c) den som häftar för understöd, hvilket under löpande eller sistförflutna kalenderåret af fattigvårdssamhälle tilldelats den häftande själf eller dennes hustru eller minderåriga barn;

d) gift kvinna, hvilkens man häftar för understöd, som under löpande eller sistförflutna kalenderåret af fattigvårdssamhälle tilldelats henne eller makarnas minderåriga barn;

e) den som icke erlagt de honom påförda utskylder till stat och kommun, hvilka förfallit till betalning under de tre sistförflutna kalenderåren;

f) gift kvinna, som ej vunnit boskillnad och hvilkens man icke erlagt de honom påförda utskylder till stat och kommun, hvilka förfallit till betalning under de tre sistförflutna kalenderåren;

g) värnpliktig, som icke fullgjort de honom till och med utgången af sistförflutna kalenderåret åliggande värnpliktsöfningar.

Till efterrättelse vid val skall finnas röstlängd; och skall, på sätt i vallagen finnes närmare bestämdt, valrätten grundas på förhållandena vid tiden för röstlängdens tillkomst, ändå att förändring före valet inträffar.

§ 19.

Till ledamöter i Andra kammaren kunna endast utses män och kvinnor, som äga valrätt inom valkretsen eller, där fråga är om stad, bestående af flera valkretsar, inom någon af dessa.

§ 21.

Riksdagsman — — — — — tre lagtima riksdagar.

Kvinna är berättigad att afsäga sig riksdagsmannaupdrag, äfven om icke något af nu nämnda skäl är för handen.

Afsägelse — — — — — Konungens befallninghafvande.

I motionen nr 307 i Andra kammaren hade herr Branting m. fl. hemställt, »att Riksdagen för sin del måtte antaga som hvilande till grundlagsenlig behandling

I. Beträffande § 16 riksdagsordningen följande ändrade lydelse af nämnda paragrafs första stycke:

Valrätt till Andra kammaren tillkommer en hvar välfrejdad svensk medborgare, såväl man som kvinna, som före det kalenderår, hvarunder val äger rum, uppnått 21 års ålder; dock ej den som står under förmynderskap eller fattigvårdsstyrelsens målsmansrätt.

II. Beträffande § 19 riksdagsordningen följande förändrade lydelse:

Till ledamot i Andra kammaren kan endast utses man eller kvinna, som uppnått 25 års ålder samt äger valrätt inom riket.

III. Beträffande § 9 riksdagsordningen följande förändrade lydelse:

Till ledamot i Första kammaren kan endast väljas man eller kvinna, som är röstberättigad inom sin kommun samt uppnått 30 års ålder.»

Tillika hade motionärerna hemställt, att utskottet, i händelse af bifall till motionärernas förslag, ville vidtaga den jämkning i formuleringen jämväl af andra paragrafer i grundlagarna, som kunde blifva en följd af detsamma.

I motion nr 316 i Andra kammaren hade herr Lindhagen m. fl. gjort enahanda hemställan som herr Branting m. fl. i motionen nr 307 under punkterna 1:o) och 2:o).

Utskottet, som delade den af föredragande departementschefen till det återopade statsrådsprotokollet uttalade mening om lämpligheten däraf, att politisk valrätt och valbarhet för kvinnor infördes, och därjämte vid granskning af det framlagda förslaget till grundlagsändring icke funnit anledning att däremot framställa någon anmärkning, hade i detta utlåtande hemställt,

att Riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande proposition samt med afslag på herr Brantings m. fl. och herr Lindhagens m. fl. motioner, i hvad de afsågo bestämmelser, som afveke från de uti ifrågavarande proposition föreslagna, såsom hvilande till vidare grundlagsenlig behandling antaga följande förslag till ändrad lydelse af §§ 9, 16, 19 och 21 Riksdagsordningen:

(Nuvarande lydelse):

§ 9.

Till ledamöter i Första kammaren kunna endast väljas män, som uppnått — — — — — sin befattning.

§ 16.

Valrätt tillkommer enhvar välfrejdad svensk *man* från och med kalenderåret näst efter det, hvarunder han uppnått tjugufyra års ålder, dock ej

a) den som står under förmynderskap eller är i konkurstillstånd;

(Föreslagen lydelse):

§ 9.

Till ledamöter i Första kammaren kunna endast väljas män och kvinnor, som uppnått — — — — — sin befattning.

§ 16.

Valrätt tillkommer enhvar välfrejdad svensk *medborgare, såväl man som kvinna*, från och med kalenderåret näst efter det, hvarunder han uppnått tjugufyra års ålder, dock ej

a) den som står under förmynderskap eller är i konkurstillstånd;

b) *gift kvinna, som ej vunnit boskillnad och hvilken man är i konkurstillstånd;*

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

(Nuvarande lydelse):

b) den som häftar för understöd, hvilket under löpande eller sistförflutna kalenderåret af fattigvårdssamhälle tilldelats *honom själf, hans hustru* eller minderåriga barn;

c) den som icke erlagt de honom påförda utskylder till stat och kommun, hvilka förfallit till betalning under de tre sistförflutna kalenderåren;

d) värnpliktig, som icke fullgjort de honom till och med utgången af sistförflutna kalenderåret åliggande värnpliktsöfningar.

Till efterrättelse vid val skall finnas röstlängd; och skall, på sätt i vallagen finnes närmare bestämdt, valrätten grundas på förhållandena vid tiden för röstlängdens tillkomst, ändå att förändring före valet inträffar.

§ 19.

Till *ledamot* i Andra kammaren kan endast utses *man*, som äger valrätt inom valkretsen eller, där fråga är om stad, bestående af flera valkretsar, inom någon af dessa.

§ 21.

Riksdagsman, — — — — —
— — — tre lagtima riksdagar.

(Föreslagen lydelse):

c) den som häftar för understöd, hvilket under löpande eller sistförflutna kalenderåret af fattigvårdssamhälle tilldelats *den häftande själf eller dennes hustru* eller minderåriga barn;

d) *gift kvinna, hvilkens man häftar för understöd, som under löpande eller sistförflutna kalenderåret af fattigvårdssamhälle tilldelats henne eller makarnas minderåriga barn;*

e) den som icke erlagt de honom påförda utskylder till stat och kommun, hvilka förfallit till betalning under de tre sistförflutna kalenderåren;

f) *gift kvinna, som ej vunnit boskillnad och hvilkens man icke erlagt de honom påförda utskylder till stat och kommun, hvilka förfallit till betalning under de tre sistförflutna kalenderåren;*

g) värnpliktig, som icke fullgjort de honom till och med utgången af sistförflutna kalenderåret åliggande värnpliktsöfningar.

Till efterrättelse vid val skall finnas röstlängd; och skall, på sätt i vallagen finnes närmare bestämdt, valrätten grundas på förhållandena vid tiden för röstlängdens tillkomst, ändå att förändring före valet inträffar.

§ 19.

Till *ledamöter* i Andra kammaren kunna endast utses *män och kvinnor*, som äga valrätt inom valkretsen eller, där fråga är om stad, bestående af flera valkretsar, inom någon af dessa.

§ 21.

Riksdagsman, — — — — —
— — — tre lagtima riksdagar.

(Nuvarande lydelse):

(Föreslagen lydelse):

*Kvinna är berättigad att af-
säga sig riksdagsmannauppdrag,
äfven om icke något af nu nämnda
skäl är för handen.*

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Afsägelse — — — — — Afsägelse — — — — —
Konungens befallningshafvande. Konungens befallningshafvande.

Reservationer hade afgifvits:

1:o) af herrar *Trygger, Clason, Bellinder, Ekman* och *von Mentzer*, grefve *Hamilton*, samt herrar *Jansson* i *Djursåtra*, *Nyström* och *Magnusson*; samt

2:o) af herr *Branting*, med hvilken herrar *Wavrinsky, Nilsson* och *Larsson* i *Västerås* förenat sig, och som anförde:

»I de delar af rösträttsfrågan, som behandlas i detta utlåtande, ha vi, under hänvisning till vårt principiella kraf på fullt allmän och lika valrätt och valbarhet för *kvinnor* liksom för män, yrkat bifall till den socialdemokratiska riksdagsgruppens motion nr 307.

Subsidiärt ha vi sedan framställt yrkande på sådan ändring i den kungl. propositionen, att gift kvinna, som har egen debetsedel och erlagt påförda utskylder, skall vara röstberättigad, äfven om hennes man icke erlagt de honom åliggande utskylderna. Att i ett dylikt fall låta den ordentligt betalade hustrun bli rösträttslös på grund af att hennes mans utskylder icke erläggas synes oss till och med från utskyldsstreckets egen tankegång allt för orimligt.

Syftet med detta subsidiära yrkande kunde t. ex. uttryckas genom följande formulering af § 16 mom. e) och f):

e) den som icke erlagt de honom eller henne påförda utskylder till stat och kommun, hvilka förfallit till betalning under de tre sistförflutna kalenderåren;

f) gift kvinna, som ej är påförd utskylder och ej vunnit boskillnad samt hvilkens man icke erlagt de honom påförda utskylder till stat och kommun, hvilka förfallit till betalning under de tre sistförflutna kalenderåren.»

Herr *Thyrén*: Herr talman! Jag kan så mycket lättare förstå, att regeringen har funnit vissa skäl tala för utsträckning af den politiska makten till kvinnokönet, som jag på sin tid på ungefärligen dessa samma skäl — hvilka ju allmänligen framställas — själf uttalat mig för kvinnans valrätt, om också icke för samtidig valbarhet. Jag måste nu göra en bekännelse, som man ogärna gör, jag åtminstone, nämligen att jag ändrat mening. Emellertid, då jag i alla andra viktigare frågor, oansedt deras ställning till de olika partiprogrammen, har ungefär samma uppfattning nu som då, så smickrar jag mig med, att mitt omslag i denna fråga mindre beror på någon särskild ombytlig het i sinnelaget än därpå, att jag efter närmare pröfning har kommit till en *bättre* insikt. Men därom skall jag nu låta kammaren och allmänheten döma, då jag tillåter mig utveckla, hvarför jag ej

Om politiskt
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

längre — åtminstone under nu gifna förhållanden — anser de skäl, som framställts för utsträckning af kvinnornas politiska befogenhet, hållbara.

Att skälen närmast dela sig i *lämplighetsskäl* och *rättfärdighetsskäl* är själfklart; icke lika själfklart är däremot *förhållandet* mellan dessa tvenne synpunkter, lämplighet och rättfärdighet. Jag skulle, utan att fördjupa mig i rättsfilosofi, vilja uttrycka det förhållandet så: det samhällsnyttiga *behöfver* inga rättfärdighetsskäl, det skall ske ändå. Det samhällsskadliga *hjälpes* ej af »rättfärdighetsskäl»; en rättfärdighet, som ville gå fram i trots af påtaglig samhällsskada, vore den rättfärdighet, som är känd från satsen: »fiat justitia» etc. Men kan hvarken nytta eller skada med någon bestämdhet visas, då och endast då kan man tala om afgörande rättfärdighetsskäl.

Alltså först *lämplighetsskälen*: nyttan kontra skadan. Hvari består då *nyttan*?

Jag skall tillåta mig att börja med ett specialfall, men ett aktuellt sådant, nämligen inverkan af kvinnornas lagstifningsmakt på *nykterhetsfrågan*, särskildt *totalförbudet*. Jag har — jag vill ej fördölja det — den bestämda uppfattningen, att kvinnornas valrätt till Andra kammaren skulle afsevärdt öka anhängarna där af totalförbudet. Men den, som nu fortsätter: »låt oss då för all del i alkoholkampens intresse genast ge kvinnorna denna valrätt», han är efter min mening en dålig alkoholpolitiker. Ett förbud, ävägabragt *med* en tredjedel af landets män plus två tredjedelar af landets kvinnor *mot* två tredjedelar af landets män — vore det klokt, d. v. s. skulle det i längden visa sig klokt? Nej, icke ens om det vore ävägabragt af *alla* landets kvinnor mot två tredjedelar af landets män. Jag anser ingalunda uteslutet, att den stund kan komma, då en bestämd och stark majoritet af landets både män och kvinnor inser för det första, att vårt folk måste spänna hvarje fiber för att bestå själfständigt och gå fram i nationernas täflan, och för det andra inse, att därtill hör, bland annat, eliminerandet af alkoholen. Men jag anser fullkomligt uteslutet, att detta sistnämnda skulle kunna lyckas mot en majoritet bland landets män. Jag tror knapp, att det är att öfverdrifva svårigheterna, ifall jag säger, att det minsta, det *allra* minsta man måste fordra för att våga sig på ett förbud, är en så stark majoritet i landet *för*, att äfven en riksdag, vald på nuvarande grunder, går med på detsamma. Ja, det kan till och med sättas i fråga, om icke en representation, vald endast eller till öfvervägande del af män, ur denna synpunkt har företrädet att vara ett slags *manometer*, där man kan med en viss precision afläsa motståndets styrka; med en riksdag, vald af *kvinnor* och män, skall det alltid kunna misstänkas eller åtminstone sägas, att förbudsvilligheten kommer i det hela på de kvinnliga väljarnas konto.

Emellertid, det mera allmänna argumentet ur nyttans synpunkt, är ju, att samhället, som man säger, icke har *råd att afvara* kvinnornas stora *humanitets- och kulturintressen*. kvinnornas från

egoism mera fria och mera sant mänskliga syn på tingen. Att kvinnokönet som ett helt har detta drag i högre grad än mankötet, det är ju inte alls någon komplimang utan rena sanningen. Summan af det arbete, det uppoffrande arbete uti välgörenhetens tjänst, som kvinnorna i vårt nuvarande samhälle utföra, är ju helt enkelt oerhörd, och visserligen har ej samhället råd att afvara detsamma. Det arbete, ja, som de redan nu *utan* politiska rättigheter faktiskt utföra. Menar man nu, att denna prestation skulle stiga med ett liknande kolossalt belopp i den stund man gifve kvinnan politisk makt? Det är däremot icke alls något axiom. Jag fäster mig icke så mycket vid, hvad jag dock ej vill lämna oanämndt, att bland de verkligen eminent uppoffrande och välgörande kvinnor, jag haft förmånen träffa och kunnat utforska om deras mening i denna fråga, jag sällan funnit någon, som önskat, än mindre med värme önskat rösträtt för sig och sitt kön: de som det hafva gjort, hafva efter min erfarenhet oftast varit sådana, som snarare hafva varit starka i humanitetens teori eller enkannerligen i dess estetik än uti dess praktik. Möjligen hafva de förstnämnda kvinnorna haft känslan af, att ett ädelt och uppoffrande sinne, hvarpå det här i det väsentliga kommer an, icke med absolut nödvändighet såsom en mogen frukt uppspirar särskildt ur sysslandet med politik. Emellertid, bortsett från detta, huru tänker man sig, att denna humanitetsvärdeökning egentligen skulle komma till stånd som en följd af kvinnornas politiska makt? Låt oss en smula analysera! Ur deras valrätt eller ur deras valbarhet? Skulle den bero därpå, att de speciella representanterna i Andra kammaren för dessa humanitets- och kulturintressen ökades till antalet, tack vare kvinnans valrätt? Eller därpå, att en del af dessa representanter i riksdagen dämera, tack vare kvinnans *valbarhet*, skulle komma att utgöras af kvinnor i stället för män? Hvad nu först ökningen angår, måste jag säga — och jag tänker nu närmast på Andra kammaren, som det här i första hand gäller — att, såvidt jag förstår, äro dessa speciella intressen, i hvad på antalet representanter ankommer, redan i detta nu ganska väl tillgodosedda. Det finnes äfven många andra intressen, som måste tillgodoses. Det behöfves ju t. ex. jordbrukare i ett mycket betydligt antal, och jag för min del skulle ej betrakta det som någon fördel, om antalet jordbrukare minskades i någon väsentlig grad inom Andra kammaren. Det behöfves vidare representanter för allehanda näringar både på arbetsgifvarnes och arbetarnes sida, vidare representanter för den rena handeln, åtskilliga ämbetsmän af olika slag, som ha reda på administrationens detaljer, och rena jurister, ifall Riksdagen icke faktiskt skall släppa sin lagstiftningsmakt. Och hvad som är hufvudsaken: man kan möjligtvis beklaga, att humanitets-krafven icke tidigare än som skedde, funnit starkt gehör; men man kan icke med skäl bestrida, att de nu göra det. För några dagar sedan antogo vi en lag, som utan öfverdrift kan sägas utgöra vårt största steg hittills i rent social lagstiftning. Denna

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.*

(Forts.)

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.

(Forts.)

lag passerade Första kammaren utan något som helst motstånd och antogs öfverhufvud taget med en märkvärdig enhällighet. Men det är väl snarare *valbarheten* än valrätten man här vill accentuera, ehuru väl man ofta i samma andedrag lugnande framhåller, att det nog icke blir så många kvinnor valda. Kvinnorna såsom ledamöter af Riksdagen, skola tillföra lagstiftningsarbetet uppslag, idéer, känslövarlden o. s. v., hvori de manliga representanterna komma till korta. Värdeökningen skall hänföra sig icke till kvantiteten, utan till *kvaliteten* af de förutnämnda humanitetsrepresentanterna. Ja, detta kan föranleda oss att kasta ögonen på detta moderna lagstiftningsarbete, som vi här i riksdagen varande mer eller mindre känna af erfarenhet. Hvad är det egentligen för slags arbete? Är det så mycket fråga om att uppfinna nya idéer. Nej, idéer strömma för att icke säga storma in på oss från alla håll, från pressen, litteraturen, den offentliga diskussionen, icke minst från utlandet. Hvad vi ha att göra, är fastmer att *sofra* denna öfverväldigande mängd för att skilja ut hvad som är praktiskt och lämna hvad som är utan värde — ett nyktert, kallt, kritiskt arbete. Vidare har lagstiftningsarbetet en annan sida, nämligen att *kompromissa* mellan de motsatta intressen, som oundgängligen ställa sig för eller mot, så snart det är fråga om att få en idé omsatt i verklighet, skarpare för eller mot, ju mera denna idé i verkligheten har något att betyda. Detta låter kanske anspråkslöst, isynnerhet för den, som icke förstår skillnaden mellan dröm och verklighet, och ej vet hvad som kräves för att komma öfver från den förra till den senare. Men det är otvifvelaktigt så. Och skulle man finna någon politiker, som — för att använda ett bra uttryck från herr justitieministern härom dagen — slungar ut idéer »som en *kulspruta*», icke vill kritisera eller kompromissa, utan med ett spräng hoppa rakt in i det tusenåriga riket, så är denne i själfva verket ingen politiker utan en *poet*, som kommit vilse: han skall skriva skådespel eller ändå hellre lyrik. Hvad nu kvinnorna angår, kan man verkligen påstå, att de uti denna kritiska, kompromissande verksamhet verkligen ha så stor öfverlägsenhet, genomsnittligt taget, öfver oss män, att man med godt samvete kan säga, att det ur den synpunkten skulle vara till fördel att i viss grad ersätta männen i Riksdagen med kvinnor? Jag tror det ej. De må ha sina företräden, men jag tror icke, att dessa ligga i den riktningen. Nu är det ju möjligt, för resten säkert, att det äfven bland kvinnorna finnas somliga verkligt utpräglade lagstiftarebegåfningar — så synnerligen många kan det af naturliga skäl ej vara, som gjort sig bemärkta i detta afseende. Nåväl, den sista erfarenheten har visat, att det låter sig göra att använda sådana kvinnor t. ex. för kommittéarbeten, en mycket klok åtgärd utom all fråga och som regeringen har i sin hand att utsträcka så långt den vill — det är icke kommittéer, vi sakna. Men att för dessa några hundratals skull, hvilkas krafter ändå i väsentlig grad kunna tillgodogöras, att endast *af det skälet* ge politisk makt åt half-

annan million kvinnor det kan väl ändå ingalunda vara någon riktig proportion.

Möjligen vill nu någon ärad motståndarinna framhålla såsom en vinst för samhället, att därigenom att kvinnorna finge politisk befogenhet, många fler kvinnor skulle dragas in i politiken och särskildt de mest begåfvade kvinnorna, så att just dessa de största begåfningarna skulle komma samhället till godo i det offentliga lifvet. Mycket troligt. Men om öfverlägsna kvinnor, som nu ägna sig åt att öfverlägset uppfostra sina barn, då skulle skela med ett öga åt familjen och ett annat åt politiken eller kanske helt lämna den förra för den senare, så ser jag däruti ingen nytta för samhället. Bakom den verkligt öfverlägsne mannen står i de allra flesta fall en öfverlägsen moders uppfostran, och just begåfvade människor ha utan denna hjälp, så vidt jag kunnat iakttaga, stora utsikter att bli misslyckade eller snedvridna. Därför vinner samhället i längden mest på att afstå från den vinsten.

Ja, *in summa*, för hvad angår nyttan: idéer kunna kvinnorna »utslunga» alldeles lika bra ändå; *praktisk* humanitet kunna de utöfva alldeles lika bra ändå; speciella representanter för humanitet och kultur väljas redan nu i tillräckligt antal; manliga representanter äro i den speciella verksamhet, som är lagstiftarens ingalunda genomsnittligt sämre än kvinnliga; och afskummandet af de mest begåfvade kvinnorna från familjen till politiken, är ingalunda till samhällets verkliga båtнад.

Om nu den stora *nyttan* utan tvifvel är ett skäligen tomt ord, så är *skadan* icke detsamma. Mest påtagligt gäller detta kanske om sådan lagstiftning, där samhällsnyttan går stück i stück mot kvinnornas likställighetssträfvan. Jag tänker här icke så mycket på kvinnornas admitterande till alla möjliga ämbeten, manliga ämbetsmäns, ända upp till statsråds, ersättande, i viss utsträckning, med kvinnor, hvilket blefve en tämligen själfklar följd af kvinnans politiska makt; om skadan af en dylik förändring kunna ju meningarna vara delade — för min del känner jag mig ej precis tilltalad däraf. Men jag tänker t. ex. på den högst behöfliga inskränkningen i kvinnornas industriarbete och hvad dermed sammanhängar. Jag erinrar mig mer än väl för några år sedan, då vi här genomdrefvo lagen om förbud mot kvinnors nattarbete, hur man ställde sig till denna ganska viktiga fråga på ledande kvinnorösträttsligt håll. Jag kan icke betvifla, att motståndet hade varit svårare att öfvervinna, om kvinnorna haft politiska rättigheter och jag väntar mig ingen hjälp från det hållet, om det t. ex. blir fråga om att ta bort ur industrien de gifta kvinnorna, som ha barn att uppfostra, eller kvinnor i ung ålder. Jag vet väl, att det finnes kvinnor, som i denna punkt ha högst förståndiga åsikter, men dessa befinna sig gemenligen icke bland ledarinnorna och det är tvifvelaktigt, om de komma att ge tonen. Emellertid vill jag icke lägga alltför mycken vikt vid dessa nu nämnda betänkligheter. Jag vill gärna hoppas, att, om kvinnorna

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

skulle komma till politisk makt, vederbörande komma ått, inför ansvaret taga reson i en så pass själfklar fråga.

Det finnes däremot en annan sida, som gör mig helt annorlunda betänksam mot ett förslag som det nu föreliggande. Jag tänker på de *indirekta* verkningarna, som väl en eller annan gång blifvit lätt berörda uti diskussionen, men hvilka icke vunnit någon egentlig utredning; i första rummet de *konstitutionella efterverkningarna* af detta beslut. Herr statsrådet talar uti motiveringen om *utskyldsstreck* och han säger, tror jag, att det vore »orimligt» att höja de effektivt röstberättigade kvinnornas antal i förhållande till männens så betydligt, som förhållandet skulle bli, därest man icke fäste afseende vid den gifte mannens utskyldsstreck, också när det gällde hans hustru; och af regeringens förslag ser man, att kvinnan i så fall äfven förlorar sin rösträtt. Ja, resonemanget är naturligtvis fullt riktigt, närmast sedt. Men jag fruktar, att herr statsrådet alldeles underskattat »snedigheten», för att använda ett skånkt ord, hos det politiska parti, hvilket det nu må vara, som kan vara intresserad af att få med dessa kvinnoröster. Allt för tydligt pekar lagen själf på *boskillnadens* enkla medel för att det skulle vara tänkbart, att det lämnades obegagnadt. Under de förhållanden, det här gäller, och då makarne äro ense, är en boskillnad ej det minsta besvärlig eller kostsam för någon af parterna — en ren formalitet. Hvad betyder den då? Jo, den ställer kvinnan själfständig och i dessa förhållanden inkomstfri; således utskyldfri; således urständssatt att försumma de utskylder, som hon ej har; således politiskt röstberättigad. Och vi få ej inbilla oss, att man skulle kunna hjälpa detta genom att ta bort boskillnadens inverkan: det är ju galet nog, som det redan är, att om en utskyldsförsummande man lefver tillsammans med en kvinna utan äktenskap, då har hon sin rösträtt, men legalisera de sitt förhållande och gifta sig, då förlorar hon sin rösträtt. Men då blir sålunda resultatet, att där gå de gifta kvinnorna och rösta, medan deras män på grund af detta utskyldsstreck äro sin rösträtt förlustiga. Det är ju omöjligt, att ett sådant utskyldsstreck kan tänkas kvarstå: konsekvensen blir, att utskyldsstrecket måste bort öfver hela linjen. En mycket behaglig konsekvens för de ärade ledamöter, som vilja ha bort det, och mycket obehaglig för dem, som vilja ha det kvar; men i hvarje fall ett starkt ferment till nya konstitutionella strider.

Detta är ju rätt anmärkningsvärdt, men det finnes något annat ännu anmärkningsvärdare. Jag kan ej uppgifva den exakta siffran i detta ögonblick af kommunalt röstberättigade kvinnor, men jag antager, att den ännu ej går upp till 100,000. Antalet af röstberättigade kvinnor till Andra kammaren blefve bortåt halfannan million. Alltså: Andra kammaren väljes af kvinnor jämte män, fler kvinnor än män; Första kammaren väljes af män jämte en liten bråkdel af kvinnorna. »Men boskillnadsmedlet!» — vill man kanske replikera mig. Nej, här hjälper boskill-

nadsmedlet föga, ty äfven om vederbörande skulle hafva *någon* inkomst, så stöta vi här på den »skändliga 40-gradiga». Kvinnorna komma ingen väg. Nåväl, mina herrar, är det sannolikt, att de länge komma att finna sig i denna situation? De samma till exempel, som nu gå i spetsen för kvinnorörelsen? I synnerhet om de hafva »utslungat» idéer, som gått i Andra kammaren och fallit i den Första? Så säkert som en naturlag, komma de, på sätt och vis med allt skäl, att ropa på afhjälpan af denna »skändlighet», kanske genom att egalisera den kommunala rösträtten, kanske genom att finna på någon annan grund än den kommunala för förstakammarvalen, kanske genom att operera bort Första kammaren såsom ett organ för »den döende maskulina kulturvärlden» — o. s. v. allt efter temperament. Det är omöjligt att räkna ut, hvad de komma att vilja, men ej tåla de sig med hvad nu är, och den konsekvens, att *något* dylikt måste göras, blir i alla händelser ofrånkomlig. Fortfarande en mycket behaglig konsekvens för några ärade ledamöter och en mycket obehaglig för andra; fortfarande ett det starkaste ferment till upprifvande konstitutionella strider. Man svarar kanske: »Låt dem ropa, bäst de behaga, på Första kammarens afskaffande! Det ha vi ju förut på politiska program.» Javäl, vi ha också republikens införande och kapitalets afskaffande. Platoniska kraf må man gärna unna vederbörande, men här, genom nämnda tvingande logiska konsekvens, upphör det att vara platoniskt och blir praktisk politik på fullaste allvar. Ja, jag går så långt, att om man en gång har gifvit kvinnorna, i samma utsträckning som männen, valrätt till Andra kammaren, så vore det en *absurditet* att ha *en* kammare, som representerar män *och* kvinnor, och *en annan*, som representerar endast män. Man må nu ha hvilka åsikter man vill om utskyldsstrecket och om Första kammarens bas och tillvaro — jag påstår ju ej, att vare sig det ena eller andra skall vara till eviga tider —: i alla händelser är det högst förkastligt att på förhand binda sig till djuptgripande förändringar på dessa punkter genom bifall till en helt annan punkt. Så kan det åtminstone ej få gå till, och det nu nämnda utgör äfven ett godt prof på, hur pass utredd den kvinnliga rösträttsfrågan i själfva verket är, när man ej närmare tagit notis om sådana konsekvenser som dessa. — I detta sammanhang bör kanske också i förbigående erinras, att Norge och Finland bland annat därför äro inkomparabla med oss, att de ha enkammersystem.

Det är klart, att ensamt dessa nu nämnda skäl äro mer än tillräckliga för att åtminstone för närvarande alldeles ofslå förslaget, så vidt man ej med detsamma vill taga bort utskyldsstrecket, och omskapa eller borttaga Första kammaren. Men det är ej blott på det konstitutionella området, som de indirekta verkningarna framträda; de sträcka sig vida. Då man i diskussionen gemensligen har sysselsatt sig med att kalkylera verkningarna på de olika partiernas röstsiffror, huruvida socialisterna skulle vinna eller huruvida högern skulle vinna eller dylikt, då tror jag, att

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

man i själfva anläggandet af denna synpunkt som den väsentliga har gjort sig skyldig till ett farligt missförstånd. Ty märk väl — vi hörde det härom dagen, och det kan gärna upprepas — de politiska partierna äro allt annat än eviga, men kvinnans rösträtt, en gång beslutad, den är evig, den är oåterkallelig. Däraf följer tämligen klart, att det betyder jämförelsevis litet, om det blir tio socialdemokrater mer eller mindre o. s. v. Men hvad som betyder mycket, det är hur rösträtten kommer att inverka på de politiska partiernas programpunkter, resp. bildandet af nya politiska partier. Hur kommer den t. ex. att inverka på det socialdemokratiska partiets kritiska punkter — som bekant finnes det sådana? Och hur kommer den i det stora hela att verka? Här öppnar sig ett perspektiv af långt större osäkerhet än som normalt tillhör politiken. I någon mån därför, att de nya väljarne äro kvinnor, men än mer därför, att de äro så många, halfannan million nya, oskolade väljare, som på en gång kastas in i valrörelsen. Det kan ju finnas en och annan, som känt sig betänksam redan inför den nyss gjorda utvidgningen af rösträtten. Men där var det dock fråga om människor, som till mycket stor del hade genom arbetarörelsen undergått en ganska grundlig skolning i politiskt hänseende. Icke för det, att jag är den, som gillar *alla* skolans läror, men det bör dock ej underskattas, att de tvungits att tänka själfständigt, och det ganska mycket på en hel del politiska frågor. Därför tror jag för min del — jag kan ju, herr talman, här få inflika den anmärkningen — att, med vårt folks i grund och botten lugna och betänksamma art, det kan gå ganska bra, om blott dessa massor vilja en gång lära sig — och helst rätt snart lära sig — begripa *dels*, hvad som kanske icke är så lätt för dem efter en hundraårig fred, att ett lands yttre själfständighet icke är blott *ett* intresse *jämte* flera andra, utan ett intresse *före* och *öfver* alla andra — och i sammanhang därmed vilja lära sig se på den där frasen om »alla länders proletärers förening» med en smula kylig skepsis; *dels* också vilja förstå, hvad som kanske är ännu svårare att icke alla blomsterdrömmar kunna bringas till mognad, äfven med bästa vilja, åtminstone icke på *en* dag. — Ja, detta gäller för *deras* räkning, och jag hör där till optimisterna, men det är något helt annat med halfannan million människor, af hvilka kanske ej en tiondedel har allvarligen tänkt på politiska ting; som alltså äro alldeles oskolade och redan därför, enligt människonaturen, ett långt lättare rof för första bästa agitation; såvidt icke deras röst skulle — såsom man stundom tröstar med — innebära en osjälfständig upprepning af den mans, under hvars inflytande de möjligen stå. Vidare består denna halfannan million af *kvinnor*. Jag hör icke till dem, som på något sätt skriva under satsen, att kvinnan skulle genomsnittligen ha mindre förstånd än mannen af samma ras. Jag kunde ibland vara frestad att säga tvärtom. Hon har nog förstånd, men hon kan kanske icke alltid så lätt hålla sin känsla isär från sitt för-

stånd; hon har hufvud, men hon kan icke hålla det kallt; och för en agitator, som kan hypnotisera män, finns det minst *tio*, som kunna hypnotisera kvinnor. För att nu taga ett exempel och ett viktigt sådant, nämligen *försvarsfrågan*, så har man bra svårt, jag kan icke hjälpa det, att värja sig för den farhågan, att en någorlunda handvan agitator, som t. ex. uppmålar å la Suttner, några hemska bataljscener för sitt kvinnliga auditorium, kan få massor af kvinnor att, för att definitivt omöjliggöra hvarje krig, gå med på en eller annan farlig programpunkt. Här får man icke glömma, att allt inkastande på marknaden, om jag får uttrycka mig så vanvördigt, af nya, därtill oskolade väljaremassor, alltid öppnar chancer för politiska, låt mig säga *företagare*, som rent ut *spekulera* i dessa massor genom löften och program o. s. v. Nu vill jag här understryka med två streck, att, när jag säger detta, vill jag därmed ej på minsta vis misstänkliggöra någon nuvarande politiker för att i framtiden vilja drifva ett sådant spel — liksom jag, rent i förbigående sagdt, häromdagen icke påstod, att de ärade ledamöterna af socialdemokratiska partiet torde i sinom tid guiljotinera de öfriga ärade ledamöterna af kammaren, därest ej de senare skyndade sig att borttaga dödsstraffet! Men hvad jag nu vill säga, och hvad som är skäligen själfklart, det är, att denna lockelse till jobberi i väljarmassorna uppstår. Huruvida det kommer någon agitator, kan man ju ej veta, men möjligheten finnes lika så säkert som möjligheten exempelvis till jobberi i tomter uti ett nyanlagdt stationssamhälle, *sans comparaison*. Alltnog, agitationen har sin gång, och vi kunna tänka oss, hur den t. ex. i försvarsfrågan kommer att förlöpa. Här kommer en fredsagitator och predikar: »Det finnes icke den ringaste fara; ingen kommer någonsin att anfalla er, ingen har någonsin tänkt på att anfalla er; allt det där är bara skrämskott af högern, som vill narra pengar från er, och som själf i alla tider har ställt till alla krig.» Ja, nu svarar man kanske: »om en agitator uppträder, så kan ni ju agitera tillbaka mot honom och uppvisa följderna af, att landet låter utan krig underkufva sig och kommer under främmande ok». Alldeles! Vi icke blott *kunna*, utan vi *måste*. Icke får man lägga armarna i kors och låta agitatorn hållas, blott därför, att han kanske är »välmenande». Här är gränsen för den veneration, man kan vara skyldig enfalden, i dess egenskap af helig. Men motagitationen föder af sig en ny olägenhet. Den tvingas oundgängligen in på detaljer, utrikespolitiska frågor: hvarifrån kommer faran? hvad har det och det landet för skäl att vilja åt oss? Hvad har man för bevis, att det vill åt oss o. s. v. — alltsammans reflexioner, som äro högst nödvändiga *inom utrikeskabinettets väggar*, men som, om det vore någon möjlighet, aldrig borde få lof att komma utanför dem. Men det finnes ingen sådan möjlighet, om folket, sedan det fått handen om pungen, icke utan vidare förstår eller tror, att ett starkt försvar är nödvändigt, utan först måste upplysas, att och hvarför så är. — Mera

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

behöfver jag kanske ej säga i den frågan för att göra det klart, att om än en motagitation är möjlig och eventuellt nödvändig, därmed ingalunda upphäfves olägenheten för samhället af de förhållanden, som jag nu berört. Jag kan sålunda sammanfatta mig därhän beträffande försvaret, att man uti vårt land och under sådana tidsförhållanden, som vi nu hafva, då de redan varande stora nya väljarmassorna långt ifrån kunna anses ännu vara öfvertygade om försvarets nödvändighet — ehuru jag hoppas, att de blifva det i sinom tid — bör besinna, att det är högst olämpligt att kasta in halfannan million ännu mera oskolade och hypnotisabla nya väljare.

Det nu sagda torde efter min mening innefatta hufvudsaken af hvad som närmast kan vara att säga om lämplighetsskålen. Jag har ej kunnat komma till annat resultat, än att dessa indirekta verkningar, icke minst i konstitutionellt hänseende, ojämförligt öfverväga den dubiösa nytta, som man kanske skulle vilja finna för samhället af åtgärden i fråga, och efter hvad jag förut sagt om rättfärdighet och lämplighet, kan det under sådana förhållanden ej tänkas några rättfärdighetsskäl, som skulle kunna för närvarande afgöra saken på annat sätt. Men jag skall i alla fall, medan jag har ordet, tillåta mig att säga några ord äfven om denna »rättfärdighet». Ja, hvad är egentligen rättfärdighet, när det gäller samhällsindividernas politiska makt? Är det kanske det, att äfven den allra största egoist, ända till tukthusets gräns, skall ovillkorligen hafva till punkt och pricka lika mycket att säga i samhället som den allra mest uphoffrande, eller att den allra enfaldigaste och allra inkompetentaste, ända till idiotiens gräns, skall till punkt och pricka ha lika mycket att säga som den allra klokaste? Är detta den mycket omtalade »höga och eviga rättvisan», — det ideala krafvet? Jag tror det knappt, men skall ej annorlunda inlåta mig på denna rättsfilosofiska fråga, än så, att jag, helt enkelt skulle vilja säga, att rättfärdigheten medför, att i den stund, då kvinnorna såsom ett helt, *genomsnittligen*, ha samma politiska kompetens som männen, då och hvarken förr eller senare, lägger rättfärdigheten sig i vågskålen till förmån för kvinnökönets likställande med mankönet. Dit kan jag följa med; hvad som går längre, är ingen verklig rättfärdighet. Ja, men ha de då ej denna politiska kompetens redan i denna stund? Eller hvad menar man med politisk kompetens? Kommer det kanske an på en folkskolekurs — i så fall vore saken klar? Nej, det kan ej komma an på en sådan. Tvärtom måste man vid litet eftertanke medgifva möjligheten af, att en analfabetiker kan vara mycket mera politiskt kompetent än den allra bästa innanläsare. Hur är det möjligt? Jo därför, att hufvudfrågan för den politiska kompetensen är den, huruvida individen står aktiv midt i denna intressestrid, ur hvilken samhällsordningen och lagstiftningen i evig nydaning framgå. Är han så ställd och lefver med i den, då får han anses vara politiskt kompetent. Naturligtvis äfven,

om han i andra hand skaffat sig vidsträckta kunskaper på det området, men därom är ej tal, då vi tänka på de breda lagren. Alltså, lat oss jämföra en arbetare och arbetarens hustru, savidt nämligen denna hustru lefver i hemmet och ej själf är fabriksarbeterska. Säkerligen har hon lika stor känning af strejker och lockouter som han. *Verkningarna* af dessa åtgärder, de träffa nog henne lika väl som honom. Men dessutom står han, hvilket ej hon gör, midt uppe i *orsakerna*, och därför har han, men ej hon, verkliga förutsättningar för att bilda sig en mening om skälen för och emot en strejk, en strejklagstiftningsbestämmelse o. s. v. Precis på samma sätt är det med jordbrukaren och hans hustru. Må vi tänka på skiftesstadgan, dikningslagen, bestämmelserna om jakt och fiske eller hvad det nu må vara. Ofverallt gäller detsamma. Den ene står midt uppe i den egentliga striden, den andre erfar blott reflexen däraf. Ja, därmed har jag tydligtvis medgifvit, att ett samhälle är fullkomligt tänkbart, där man rättvisligen ej längre kan undanhålla kvinnorna den politiska makten. Hur skall det då se ut? Jo, så, att alla kvinnorna eller nästan alla — några undantag göra ju ingenting — äro själf försörjande, d. v. s. lefva alldeles på samma sätt som männen, ej endast själf försörjande under några få år före äktenskapet, utan själf försörjande *för hela lifvet*. Och vidare så, att barnen uppfostras icke af modern i hemmet utan af staten, fabriksmässigt så att säga. Ja, då är denna lyckliga stund verkligen kommen, men ej förr. A andra sidan är det lika klart, att om vi tänka oss tillbaka till den tid, då alla kvinnor lefde i familj eller då åtminstone mycket få voro själf försörjande, då hvarken uppkommo eller kunde det uppkomma några kraf på politiska rättigheter för dem. Detta är sålunda två poler, af hvilka den ena ligger långt bakåt i tiden, och där är det omöjligt att tala om något rättfärdighetskraf, och den andra ligger i framtiden, där rättfärdighetskrafvet, under denna förutsättning, blir själfklart. Vår tid befinner sig som bekant hvarken i den ena eller andra af dessa poler. Den är stadd i framrykning mot den sistnämnda, mot likställigheten. Och jag skall vara den förste att medgifva, att talet om familj icke är annat än ett tomt tal under sådana förhållanden, att mannen går i *en* fabrik, hustrun i en annan och barnen uppfostra hvarandra på bakgårdarna. Men i alla händelser ha vi ännu icke hunnit till förutnämnda afgörande vändpunkt. — Men, säger man nu, eftersom utvecklingen i alla fall bär däråt, är det icke så godt, först som sist, att taga ut steget? Skola vi icke kapitulera inför det oundvikliga? Nej, det är just hvad vi *icke* skola göra. Jo, vi skulle göra det, om man kunde påstå, att samhällsutvecklingen alltid i verkligheten ledes af en inneboende, ofelbar instinkt till allt högre fullkomlighet. Men historien visar oss raka motsatsen. Hvarje samhälle, hvarje kultur, som hittills funnits — så godt som — har kunnat säga lika bestämdt som hvarje enskild individ: *jag går mot döden. hvart jag går*. Det

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

har varit för alla dessa samhällen »utvecklingens» orubbligt gemensamma slutmål. Detta berättigar till den misstanken, att den s. k. utvecklingen är en utveckling på godt och ondt. Och detta återigen icke blott berättigar, utan tvingar lagstiftaren att söka skilja på godt och ondt och begagna »utvecklingen», då den går i samhällsnyttig riktning, men försöka kryssa mot den, då riktningen är samhällsskadlig. Här i denna fråga bör han om någonsin kryssa. Jag menar icke, att jag icke unnar den själförsörjande kvinnan de möjligheter, hon kan hafva fått till förbättrad utkomst. Tvärtom, motsatsen vore icke blott orättfärdig utan omänsklig. Utan hvad jag åsyftar, är, att lagstiftaren genom att skapa största möjliga antal egna hem och utplantera folket på själfständiga småbruk, genom att göra arbetarhemmet till reformens kärna äfven på industriens område och äfven genom andra lagstiftningsåtgärder — kanske dotalsystem o. s. v. — har i sin makt att hämma och kanske tillbakatränga den samhällssjukdom, som heter kvinnoemancipation. Kan han ej komma så långt som han vill, kan han dock komma någon vart, och därigenom i någon mån reparera den oförlåtliga dårskap, han begick i det ögonblick, när han lät kvinnan, utan tillräcklig kontroll, indragas i det industriella arbetet. Dessutom kan lagstiftaren också — utan kvinnans biträde, hoppas jag — sörja för, att de delar af lagstiftningen, som särskildt röra kvinnans intressen såsom sådan, ordnas på sådant sätt, att de icke längre gifva anledning till berättigade klagomål; — i själfva verket äro dessa nu mycket mindre berättigade än förut, och vi få hoppas, att i en snar framtid lagstiftningen skall bryta udden af det argumentet, att kvinnan behöfver den politiska makten såsom själförsvar.

För ett par dagar sedan läste jag i en kvinnotidning en vädjan till Riksdagens illasinnade ledamöter, bland hvilka således jag räknar mig själf, att gifva kvinnorna ett klart och tydligt besked, om hvilken »kraftutveckling» egentligen fordras af dem för att de skulle erkännas såsom »maktfaktorer» och dymedelst göra anspråk på politisk befogenhet. Ja, jag har redan besvarat denna fråga; det finnes en säker och dyster väg. De hafva spelat vunnit i det ögonblick, då alla kvinnor ha blifvit själförsörjande och familjen i egentlig mening tillhör historien. Men jag vill gärna hoppas, att de icke beträda denna väg eller, rättare sagdt, icke gå längre på den, än de redan hunnit. Jag hoppas, att de inrikta sin kraftutveckling på annat håll. Blifva de i tillfälle att grunda familj och blifva mödrar, så kunna de använda sina krafter på att uppfostra sina barn väl och sköta sina hem väl. Och hafva de då krafter till öfvers, så kunna de lämpligast inrikta detta öfverskott på att uppfostra barnen ännu bättre och sköta sina hem ännu bättre. Dessa kvinnor hafva sannerligen icke grund att afundas männen deras »upplevelser», deras mer kaleidoskopiska och äfven utåt mer synliga lif. Äro de litterärt lagda, skulle jag vilja erinra om följande sats, som inleder

ett af våra dagars berömda litterära verk: »lyckliga människolif äro på det hela taget hvarandra lika, men de olyckliga äro olyckliga hvar på sitt vis»; författaren kunde hafva tillagt: och detta förklarar, hvarför så många svaga ögon se endast banalitet i den verkliga lyckan. — De kvinnor åter, som *icke* äro i tillfälle att själfva grunda familj — jag hoppas att deras antal *icke* skall ökas, ju längre tiden går framåt — för deras räkning har jag icke det ringaste att invända, om de ägna sig åt politiskt tankearbete, ifall de, efter grundlig själfpröfning, uttrönt att de icke passa bättre för något annat, t. ex. litteratur. Komma de med verkligt värderika uppslag, skola vi nog här i Riksdagen med tacksamhet emottaga dem, såvidt vi förstå dem; det lofvar jag åtminstone för min del. Men den politiskt högt begåfvade kvinnan bör, *just såsom sådan*, icke fordra af oss, att vi för hennes och några få medsystrens skull skola antingen draga halfannan million svenska kvinnor på allvar in i politiken eller skicka dem att lägga sina valsedlar utan att veta, hvad de göra; det är svårt att säga, hvilketdera som är mera meningslöst. Jag hoppas, att kvinnorna — de kämpande kvinnorna — under förutsättning att det, som drifver dem, endast är hänsyn till samhällets väl och vidare under förutsättning att de ägna denna fråga ett ytterligare, noggrannare öfvervägande, skola till slut komma därhän att finna det rätt och klokt att afstå från att se den dröm gå i uppfyllelse, som jag för min del hoppas aldrig skall blifva verklighet; d. v. s. hvad jag hoppas, är, att förhållandena *aldrig* måtte blifva sådana, att man kan säga: kvinnokönet bör rättvisligen äga politisk rösträtt, aldrig, så länge Sverige är ett själfständigt land — hvad sedan sker, intresserar mig mindre.

Jag får således, herr talman, yrka afslag på Kungl. Maj:ts proposition och på utskottets hemställan.

Herr Hellberg: Herr talman, mina herrar! Frågan om kvinnans politiska rösträtt har nu inträdt i sitt tredje stadium. Det är sex år sedan den öfvergick från det första till det andra, från de vägbrytande och i början skenbart hopplösa, men efter hand framgångsrika motionernas stadium, till utredningens. Nu har den passerat utredningens stadium och öfvergått till det tredje, regeringsinitiativets; nu är den uppförd på den politiska dagordningen såsom en fråga af första rang och kan icke afföras därifrån, förrän hon blifvit löst.

Såsom de herrar, hvilka voro närvarande här i kammaren för ett år sedan, när vi då en lika vacker majdag som denna använde en fyra, fem timmar på att debattera denna i själfva verket utdebatterade fråga, voro de skäl, som då i konstitutionsutskottets utlåtande anfördes från representanterna för motståndet mot kvinnans rösträtt, tre. Det första var, att utredningen icke var färdig. Det skälet är sålunda affördt från dagordningen; utredningen föreligger färdig. Det andra skälet var, att man måste afvakta verkningarna af

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.

(Forts.)

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

den nyss genomförda manliga rösträttsreformen, innan man utsträckte den politiska rösträtten till kvinnorna. Det skälet är också affördt. Verkan af den nya manliga rösträtten är pröfvad. Det tredje skälet var, att kvinnorna icke själfva visat tillräckligt intresse för sin sak. Jag ingick i fjol något närmare på detta sista skäl och jag försökte visa, att om man tog hänsyn till relativiteten och billigheten, höll det icke streck; men jag skall nu icke upptaga det argumentet. Tvärtom skall jag erkänna, att om man bortser från hvad jag kallat relativitet och billighet i denna sak och ser så att säga absolut på den, de 142,000 kvinnor, som för fem år sedan, således medan rörelsen ännu befann sig i sin begynnelse, petitionerade om politisk rösträtt, jämförelsevis kunna anses inte betyda så mycket — det är dock knappt hälften af deras antal, som petitionerade för männens politiska rösträtt. Denna uppfattning har, såsom herrarna veta, understrukits af förre statsministern i hans senaste tal. Men det är underligt, huru olika man taxerar siffror. Jag är öfvertygad, att majoriteten i denna kammare skulle vara ganska villig att instämma i högerpressens uttalanden, enligt hvilka pansarbåtsinsamlingen utgjorde en verklig mäktig folkopinionsyttring; och dock har det icke varit mer än omkring 100,000, som anslutit sig till denna opinionsyttring. Ja, det är skillnad, säger man; här var det fråga om att teckna penningar. Men man fick ju teckna hur litet som helst, af min erfarenhet från männens stora rösträttspetition vet jag att folk ofta villigt lämna bidrag till och med utan påstötning. 100,000 är dock icke mer än 100,000. Men å ena sidan tillmätas denna siffra en ofantligt stor betydelse, å andra sidan tillmätas siffran 140,000 ingen synnerlig betydelse. Det är tydligen sympatier och antipatier, som härvidlag äro bestämmande. Men huru många kvinnor, tro herrarna, skulle nu underskrifva en petition om rösträtt, efter det arbetet för reformen pågått ytterligare sex år, efter den stora rösträttskongressen 1911 och sedan regeringen tagit initiativ i frågan? Det vore säkerligen en mycket enkel sak att fördubbla eller kanske tredubbla den siffra som erhöles för sex år sedan.

Det förefaller mig öfverhufvud taget inte vara någon stark position att bara räkna efter hur många, som uttalat sig eller icke uttalat sig, då man så säkert kan förutsäga en stegring. Det synes mig bättre att bedöma saken i och för sig, om den är berättigad eller icke.

Men man har ju också anfört andra skäl. Af dem, som stå emot saken, finnas tvänne väsentligt skilda kategorier: den ena principiella motståndare, den andra, om jag så får säga, uppskofsmotståndare.

De principiella motståndarne äro af olika skiftningar. Man har bland dem en klass, som jag skulle vilja beteckna såsom de sentimentala rösträttsförnekarna, hvilka sätta kvinnan oändligt högt och vilja skydda henne för att »smutsas af politiken». Men hvarför smutsa de sig då själfva i politiken? Därpå svara de naturligtvis: därför att fosterlandets väl kräfvat det. Nå, men är det så, att fosterlandets väl kräfvat det, kunna de då kalla den verksamhet, de drifva för det målet, smutsig? Det synes mig vara en något egendomlig upp-

fattning. Det finnes också sådana, som jag skulle vilja kalla cyniska rösträttsförnekare, och de äro nära befryndade med de sentimentala, ty det är underligt här i världen, huru nära sentimentaliteten och cynismen stå hvarandra. Dessa tala om statens ändamål, för hvilka kvinnans rösträtt skulle vara farlig, såsom vi nyss hört i fråga om försvaret. Så hafva vi de qvasivetenskapliga rösträttsförnekarna, som förmena, att kvinnan skulle blifva oduglig för sina funktioner såsom släktets moder och uppfostrarinna: det skulle leda till degeneration och släktets undergång, om kvinnan kom med i det politiska lifvet. Men alla dessa rösträttsförnekare — och sådana finnas af flera slag än hvad jag antydt — synas mig bortse från samhällets mission att tjäna en högre mänsklig kultur, att samhällslifvet är blott till hälften mänskligt, så länge kvinnan icke är med däri, och de bortse från, att hon bör ha rätt, äfven hon, att vara en verksam samhällsmedlem likaväl som mannen.

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

I själfva verket tillhöra de principiella motståndarne mot kvinnorörelsen en förgången tid. De af herrarna, som läst Anna Geetes intressanta bok om Geijers sista år, erinra sig kanske en episod, som förekommer däruti. Det var vid den tid, författarinnan behandlar, inom akademiska kretsar i Uppsala ett diskussionsämne, huruvida det var tillståndigt eller icke att kvinnan var medlem af en välgörenhetsförening. Den nyheten, att kvinnan skulle gå in i en dylik förening, var något så revolterande, att de flesta inom dessa kretsar tyckte, att det absolut icke gick an. Men det fanns likväl vissa kättare, som funno, att här var en uppgift för henne. I själfva verket är det mycket inkonsekvent af dem, som äro öfvertygade om kvinnans fullkomliga olämplighet för det allmänna, offentliga lifvet, att öfverhufvud taget låta henne taga befattning med allmänna saker. Men det har uttalats från principiella motståndare till den kvinnliga rösträtten, exempelvis den förre statsministern, att högern väl unnar kvinnan kommunal verksamhet i vidsträcktaste omfattning. Detta förefaller mig, såsom sagdt, såsom en orimlig konsekvens. Nog veta vi, hur i våra dagar staten och kommunen så att säga flyta öfver i hvarandra; det finnes knappt någon gräns mellan kommunal och statslig verksamhet. Vi behöfva blott tänka på, att denna kammare är bildad på kommunal väg. Alla kommunalt röstberättigade kvinnor ha valrätt till landstingen, och dessa välja Första kammaren. Ja, det finnes åtskilliga kvinnor, som sitta i stadsfullmäktige i städer, som direkt välja ledamöter i Första kammaren; de få alltså välja riksdagsmän i Första kammaren, men det förvägras dem att välja sådana i Andra kammaren!

Öfverhufvud taget förefaller det mig vara något visst hopplöst med dessa principiella motståndare mot den kvinnliga rösträtten. Krafvet på denna rätt är blott ett led, en relativ slutpunkt i en hel serie af steg i utvecklingen, genom hvilka kvinnan stridt och arbetat sig upp från sin beroende ställning. Det är då något lönlöst och hopplöst att spjärna mot detta sista steg, där så många tagits förut. Ett gammalt ordspråk säger, att det är bättre att stämma i bäck-

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

ken, ty i ån är det icke lätt att göra det. Den kvinnliga rösträttsrörelsen är icke längre en bäck, hvilken man kan stämma; den är icke blott en å, utan en stor mäktig flod, som strömmar genom alla västeuropeiskt civiliserade länder, ja, den har på den sista tiden nått till och med Turkiet.

I detta sammanhang faller det sig ganska osökt att öfvergå till herr Thyré. Jag kan naturligtvis icke ge mig in på en detaljerad vederläggning af hvad han sagt, men jag skall be att få göra några anmärkningar till hvad han sagt.

När herr Thyré för några dagar sedan med en viss demonisk älskvärdhet lät mig förstå, att han kanske kom att bereda en angenäm öfverraskning, såsom orden föllo sig, under den väntade kvinnorrösträttsdebatten, var min första känsla, det behöfver jag ju icke försäkra herrarna om, bäfvan och förfäran. Men en sådan känsla blir ej stadigvarande. Man kommer så småningom alltid till att reflektera, och jag ställde mig den frågan: hvad är egentligen anledningen till, att herr Thyré går upp i denna fråga? Herr Thyré håller som bekant icke små anföranden som vi andra dussintalare, utan stora tal. Han vill slå ett slag, såsom det heter, och jag undrade hvarför han särskildt i denna fråga ville slå ett slag. Icke behöfver han öfvertyga Första kammarens majoritet om, att den bör förkasta den kvinnliga rösträtten, det tror jag den har alldeles klart för sig förut, och det finns alltså ingen anledning att taga till stora Herkulesklubban. Men kanske herr Thyré syftar längre. Det har förefallit mig att han inte är alldeles fri från den mänskliga svaghet som kallas ärelystnad. Han kanske vill slå ett slag, som skall verka icke blott i kammaren, där det egentligen icke behöfves, utan äfven utanför; kanske vill han till och med knäcka hela kvinnornas rösträttsrörelse? Ja, hvad vet jag? Men jag föreställer mig dock, att en så intelligent och skarp-sinnig man som herr Thyré väl ändå knappt kan inbilla sig, att han genom ett tal i Första kammaren skall slå ihjäl en stor tidsrörelse. Det var en annan professor i fjol, som talade om att rörelsen för kvinnornas rösträtt redan hade nått sitt perihelium, som orden föllo, och nu vore stadd på återgång. Han fick svar några veckor därefter af den kvinnliga rösträttsrörelsens främsta internationella representant och hon sade med den erfarenhet och den auktoritet som hennes öfverblick och erfarenhet af denna rörelse öfver hela världen gaf, att han borde akta sig att blifva en fluga på utvecklingens hjul. Ja, detta utvecklingens hjul rullar nog framåt, äfven om det blir två flugor, eller ändå flera på det. Det är öfverhufvud taget farligt för dem, som göra anspråk på att intaga en hög ståndpunkt i andens värld, att komma — för att ännu en gång citera ett yttrande af mrs Catt — på den orätta sidan af ett stort problem. Man bör tänka på, hur för åtskilliga tiotal år sedan funnos personer, som ansågo att järnvägar i vårt land vore en galenskap. Dessa hafva däriegenom nått en viss herostratisk ryktbarhet, och jag får säga, att den, som aspirerar på odödligheten, bör akta sig i en sådan fråga som denna. Det vore litet tråkigt för herr Thyré, om det i framtiden komme att heta: Bland dem, som satte in hela sin talang och hela sin auktoritet

i striden mot denna rättvisa reform, finna vi äfven den berömda kriminalisten Thyrén.

Emellertid har herr Thyrén nu markerat att det är hans öfvertygelse som tvingat honom att tala här, men han bekände också, att denna öfvertygelse är af relativt nytt datum, och det är verkligen förhållandet. När herr Thyrén en gång i fjol höll ett af sina stora tal i Andra kammaren, uppträdde mot honom en talare, som började sitt anförande med att han, under det stora glänsande talet, kommit ihåg en berättelse i en fransk bok — jag tror den hette »Kung Pudel». Författaren omtalar där, huru efter den unge konungens första konselj statsadvokaten tog till ordet och i ett glänsande anförande visade prof på sin talar Konst, som skulle komma till användning följande dag, då det gällde att försvara regeringens förslag i kammaren. Alla beundrade den utomordentlige talarbegåfningen, men den blygsamme advokaten svarade: vänta ett ögonblick, så skall jag vederlägga allt hvad jag sagt, och så höll han ett nytt tal, hvori han på hvarenda punkt söndersmulade allt hvad han förut sagt. Den talare i Andra kammaren, som citerade detta, anmärkte för sin del, att han under herr Thyrens stora tal alltid hade känning af att ett sådant andra glänsande anförande liksom sväfvade i luften. Denna gång, mina herrar, har icke herr Thyrens andra anförande sväfvat i luften, ty i själfva verket är det hans *andra* anförande vi hafva hört. Herr Thyrén har redan förut hållit sitt första anförande, och det kan måhända vara lämpligt att komplettera det andra med ett litet utdrag ur detta första. Det var ett anförande, som herr Thyrén höll i Lund i september 1908. Han yttrade sig också där om kvinnans rösträtt, hvilken till och med utgör en särskild afdelning af detta anförande, och jag skall tillåta mig läsa upp den.

»Af frågor, som sammanhånga med rösträttsreformen, yttrar jag mig först om den mest vidtgripande, *kvinnans rösträtt*. Vi föreställa oss två olika samhällen: *det ena*, där kvinnans lif i regeln förflyter inom familjen, hennes uppfostran alldeles öfvervägande inriktas härpå, och samtidigt af männen endast en viss del, sådana som anses särskildt lämpliga eller befogade, hafva politiska rättigheter. *Det andra*, där ett stort antal kvinnor äro själf försörjande, där kvinnorna i gemen äro i kunskaper och uppfostran temligen jämnställda med männen i gemen, och de politiska rättigheterna hafva utsträckts till alla män utan afseende på särskild kompetens. Man må väl medgifva, att frågan om kvinnans politiska rättigheter icke ställer sig *alldeles* lika i dessa två fall. I mån som samhället förändrar sig i sistnämnda riktning, måste en öfvergång till politisk likställighet emellan könen förr eller senare komma: frågan kan endast vara, när den rätta tidpunkten är inne. Jag kan icke bättre se, än att den redan är där, för så vidt valrätten angår; d. v. s. att principen bör besvaras jakande, och att det endast återstår att genom en ofördröjlig utredning öfvervinna de praktiska svårigheter, som ju alltid resa sig vid en stor omhvälfning. Vi måste noga akta oss för att blanda in i denna fråga vår större eller mindre sympati för endera samhällsformen: man lag-

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.

(Forts.)

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

stiftar icke för de förhållanden, som man önskar måtte finnas, utan för dem, som verkligen finnas. Äfven jag föredrager personligen den gamla tidens kvinna, men det kan icke göra mig blind för hvad logik och rättfärdighet kräfv. Är rösträtten, såsom den moderna uppfattningen är, en allmänt *mänsklig* rättighet, så kan den icke vara en utslutande *manlig* rättighet; är den återigen *icke* en allmänt mänsklig rättighet, hvar vill man då finna grunden för att den just skulle sträcka sig till *alla* män? Hvarför skola t. ex. alla fabriksarbeterskor sakna och alla fabriksarbetare äga rösträtt, när de hafva samma dagliga arbete, samma kunskaper, uppfostran, vanor? De flesta invändningar förutsätta också på ett eller annat sätt hvad som skulle bevisas, nämligen att kvinnan *skall* stå utanför all politik. Den mera historiska invändning, som förbinder politisk rätt med *värneplikt*, kan i våra dagar icke väga tungt gentemot den ständigt växande kassationsprocenten af män; för resten hafva visst kvinnorna redan tänkt ut den repliken, att de föda barn i stället, och repliken är väl icke mycket sämre än invändningen. Jag har icke heller den betänklighet emot kvinnorösträtten som emot andra författningsfrågor, att den skulle blifva en utpräglad *partifråga* och absorbera alltför mycket intresse från realreformerna: denna reform torde inom hvarje parti finna många anhängare. — Frågan om *valbarheten* åter finner jag för tidigt väckt.»

Detta var herr Thyréns första tal, och jag tycker, att det är ett ganska godt inlägg till förmån för den sak han nyss har bekämpat.

Jag vill och kan som sagdt icke närmare gifva mig in på en vederläggning nu af herr Thyréns anförande. Det är alltför detaljeradt, alltför utarbetadt och nyansrikt, för att det skulle kunna med egentlig framgång ex improviso bemötas. Det torde kanske delvis komma att bemötas från annat håll; jag vill blott göra några små randanmärkingar till det.

Herr Thyrén började, såsom herrarna hörde, med den stora principförklaringen, att rättfärdighetsskålen få icke vara öfvervägande, när det gäller att förebygga en samhällsskada. Det gäller då för honom gentemot så starka skäl, som rättfärdighetsskålen äro, att uppvisa, att det föreligger en verklig fara, en verklig skada för samhället i kvinnans rösträtt. Men jag måste säga, att det föreföll mig att han, såsom det visst heter på juristspråket, »brast i bevisningen». Det mesta han anförde syntes mig företrädesvis vara hans hugskott, ty man kunde på honom själf använda hans eget uttryck: en »ideernas kulspruta». Man hade känning af att det dock var konstruktioner. Jag skall först fästa mig vid en punkt, den som rörde kvinnornas farlighet för nykterhetssaken. Det låter som en paradox, och jag tyckte också, att utvecklingen var något paradoxal. Han utgick från den möjligheten, att det kunde komma att stå två tredjedelar kvinnor eller till och med alla kvinnor för ett rusdrycksförbud mot en tredjedel män. Detta synes mig tyda just på det konstruktionsmässiga i herr Thyréns bevisföring, ty vi

behöfva bara tänka på ett sådant erfarenhetens faktum som den stora förbudspetitionen. Den vittnar tillräckligt om hvilken oerhörd omfattning krafvet på rusdrycksförbudet vunnit, icke minst bland männen. Det är dock männen, som gått före i arbetet för nykterheten. Det är männen, som afgjort äro flertalet i nykterhetsföreningarna. För öfrigt tror jag att, om i denna stund kvinnorna blefve som medborgare likställda med männen, deras röster skulle komma att väga på ett annat sätt äfven för denna fråga.

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Sedan utvecklade herr Thyren, huru obehöflig från humanitär synpunkt kvinnans närvaro i representationen vore. Han upplyste om att där funnes jordbrukarna, näringsidkarna och arbetarna representerade och en hel mängd andra kategorier; men hela den andra hälften af nationen, kvinnorna, hade ingenting där att göra. Jag undrar om icke herr Thyren precis lika väl för en del år sedan kunnat bevisa, att de rösträttslösa bland männen, som nu hafva fått rösträtt, icke heller hade något i representationen att göra, ty allt sådant, som i representationen behöfde företrädas, var där redan företrädd.

Hans åtskillnad mellan riksdagsarbete och kommittéarbete förefaller också mycket uppkonstruerad. De som lämna sig för det ena lämna sig nog också för det andra.

Och sedan uppfostrarverksamheten. Det är en af de mycket vanliga finterna, att framställa den, som på något sätt ägnar sig åt det politiska lifvet, såsom så att säga afstängd från all enskild verksamhet. Detta kan icke ens sägas om dem, som i likhet med riksdagsmännen offra en tredjedel af året på politisk verksamhet, och ännu mindre om sådana som deltaga i det politiska lifvet, i stort sedt, endast hvar tredje år, vid valen, och för öfrigt följa med det litet i tidningarna. En sådan motsats mellan det privata och det offentliga föreligger inte i verkligheten. Jag tror tvärtom, att många hafva fördel äfven för sitt privata lif af den erfarenhet, de idéer de inhämta i det allmänna, och jag tror, att i afseende på kvinnans verksamhet som uppfostrarinna hon vore mera skickad för sitt kall, om hon hade större vyer, om hon hade mera föreställning om hvad samhällslifvet innebär, än hvad hon nu har.

Sedan var det vissa konstitutionella konsekvenser, som herr Thyren visade, och där föreföll han då åtminstone icke syfta utanför Första kammaren, utan han höll sig inom Första kammaren, det var en direkt appell till majoritetens känslor. Men jag får säga, att det är dock — ursäkt mig herr Thyren — icke så litet smått att se sådana frågor på det viset, att, om man därför att en reform möjligen kan i sina konsekvenser — som jag tror i en relativt aflägsen framtid — komma att bidra till utskyldsstreckets borttagande — ett streck som jag är öfvertygad i många afseenden är ganska orättfärdigt — och därpå tror jag att man skulle kunna få till och med herr Thyren med — man endast därför motsätter sig reformen. Och hvad

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

beträffar den kommunala röstskalan, som väl icke får anses gälla för evigheten, kan väl den icke anses såsom ett verkligt skäl för den kvinnliga rösträttens samhällsskadlighet.

Så talade herr Thyren mycket utförligt om att kvinnorna voro så *oskolade*, och han gaf en definition på hvad *skolning* bör anses innebära, som passade för den närvarande situationen. Men om jag hade hört herr Thyren tala för en tio år sedan mot utsträckning af rösträtten, så är jag säker på att han kunnat ge en definition som passat lika bra, då det gällde de rösträttslösa arbetarna. Nu är rösträtt för män införd, och det är kvinnorna som äro utanför, och därför gör man dem till *oskolade*. Det är ett nytt exempel på herr Thyrens konstruktiva sätt att gå tillväga.

Så var det hans fråga hvad som menades med rättfärdighet. Han formulerade den frågan på det egendomliga sättet: äro de enfaldiga, ända till idioti, lika mycket värda enligt rättfärdighetens princip som de klokaste och förståndigaste? Ja, detta är en fråga, som precis lika mycket träffar massan af de nu röstberättigade männen. Det är obestridligt. Men jag för min del finner det väsentliga i representationens rättfärdighet ligga i någonting annat. Jag tror, att den öfverlägsna begåfningen gör sig gällande på ett eller annat sätt; men det väsentliga, när man talar om rättfärdighet i fråga om representation, är väl ändå det, att ingen klass bör stå utanför möjligheten att där framföra sina behof och göra dem beaktade. Så har jag alltid sett saken, och då kommer jag till det resultatet, att det kan omöjligen, hur man än resonerar och hur man än argumenterar, vara förenadt med rättvisa, att den ena hälften af befolkningen skall stå utanför möjligheten att bevaka sina intressen. När man kommer till det resultatet, att kvinnan kan undvara allmän rösträtt, är det, tycker jag, att alldeles se bort från de mångahanda verkningar i olika riktningar, som deras underordnade ställning i förhållande till männen innebär. Om man vill gå till botten med denna fråga, måste man erkänna att kvinnan aldrig kan verkligen bli likställd med mannen, förrän hon i medborgerliga rättigheter blir likställd med honom.

Herr Thyrens argumentering utmynnade till sist i det, att våra lagstiftare böra försöka icke blott att på allt sätt sörja för kvinnans bästa, utan de skola också föra henne tillbaka till den samhällsställning, som hon redan vid kvinnorörelsens början måste öfvergifva. Ja, det är en tvifvelaktig utsikt. Man vet icke, huru långt han egentligen vill återföra henne. Skall det vara till vårt samhällsskick, sådant det var för femtio, sextio, sjuttio år sedan, eller måste det icke tilläfvventyrs gå ännu längre tillbaka, till den tid, då kvinnan, såsom vi finna hos de mera barbariska folken, var mannens slafvinna med en viss prioriterad ställning i hemmet, eller kanske rent af tillbaka till österlandets seder, enligt hvilka hon är mannens egendom,

instängd i harem, och icke får visa sig för andra? Jag tror, att härvidlag är herr Thyrén inne på en tankegång, som är ganska betänklilig. Jag förbiser för min del icke vådan af att kvinnan, på sätt som skett, kastas in på det industriella arbetet, men jag tror, att kvinnan behöfver rösträtt just för att kunna bevaka sina intressen, sedan hon en gång kommit in i det stora samhällsmaskineriet. Men jag anser å andra sidan, att den utveckling, som fört henne därhän, har varit ett led i den stora humanitärt kulturella utveckling, som utgör själfva kvintessensen i vår civilisation.

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Emellertid tror jag att de principiella motståndarna till kvinnans rösträtt — det kanske låter litet vanvördigt, men jag säger det uppriktigt — kunna allt mera och mera afföras ur räkningen. Det är kanske förmätet att säga det, då jag tänkt mig, att herr Thyrén tilläfsventyrs har det vidtgående syftet att hämma hela kvinnorörelsen öfver hufvud taget; men jag tror verkligen, att de principiella motståndarna snart äro ur leken, ty de lefva på konstruktioner. De som hafva närmare kännedom om det verkliga lifvet hafva öfvergifvit det där principiella motståndet. Och härmed kommer jag till den andra kategorien, motståndarna tills vidare, d. v. s. uppskofsmotståndarna.

Man hör ofta det påståendet, och jag har hört det själf äfven i denna kammare, att kvinnorösträtten kan icke hejdas, den måste komma. Men, säger man, kunde vi icke vänta litet? det är väl icke så brådt? Vi hafva nyss genomfört den stora manliga rösträttsreformen. Kan det icke få anstå ännu en tid med den kvinnliga? — Dessa synpunkter förstår jag ofantligt väl. Jag förstår, att konservativa personer, som äro mot alla förändringar, kunna tycka, att när de nödgats gå med på en stor förändring nyss, så vilja de åtminstone hafva fred någon liten tid, och kanske tycka de också i bästa mening, att det kunde vara godt för kvinnan att först få öfva sig mer i verksamheten på de områden, som äro upplättna åt henne, innan hon ryckes in också på det politiska. Jag förstår denna önskan, men jag har svårare att förstå klokheden däraf eller hvad vinsten skulle blifva. Tro månne de herrar, som resonera så, att de få vara i fred för kvinnorösträtten? Jag är öfvertygad om att denna tro är en fåvitsk tro. Den frågan blir helt visst en stående fråga, som oupphörligen kommer tillbaka på Riksdagens dagordning, lika visst, som den manliga rösträtten år efter år kom tillbaka ända till dess den tvang sig fram till en lösning, sådan denna nu blef. Om kvinnorna kunde förmås afstå från sitt arbete för rösträtten och draga sig tillbaka till det kommunala arbetet, kunde det vara någonting i uppskofsmännens resonemang; men följden blir i stället den, att det upprepade motståndet år efter år endast kommer att stimulera kvinnornas agitation, och det är gifvet, att denna agitation kommer att vända sig mot det parti, som står emot deras kraf.

Den synpunkten förefaller mig icke oviktig. Herrarna haf-

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

va kanske icke haft sin uppmärksamhet härfpå, men den är beaktansvärd.

Jag skall be att från valstriden år 1911 få anföra några siffror, som äro ganska talande. Det hölls under denna strid icke mindre än omkring 220 föredrag af ett 30-tal kvinnor inför en sammanlagd åhörarkrets af ungefär 90,000 personer. Nu skola icke herrarna tro, att dessa 90,000 äro tagna på en höft. Kvinnorösträttsrörelsens ledning, som utmärker sig för synnerlig samvetsgrannhet, hade uttryckligen ålagt de olika föredragshållarna att föra anteckningar för alla möten de bevistade och att upptaga bestämda siffror för hvart och ett af dem. På grund af dessa uppgifter, som sedan inrapporterades samvetsgrant till landsföreningens styrelse, hafva de 90,000 åhörarne framkommit. Det har sin betydelse, att 90,000 svenska medborgare få höra föredrag af kvinnor, som naturligtvis alla tala mot det parti, som står deras sak emot. Det har sin betydelse, och det är väl att märka, att ingen af dessa kvinnor, som talade vid de många mötena, någonsin har rapporterat, att olika åsikter eller opinionsyttringar mot dem lär ha förekommit, men många hafva omtalat det stora intresse, som visats dem icke minst från landtmännens sida. Jag skulle kunna citera en hel del uttalanden om det, men jag skall icke upptaga tiden därmed. Jag tror, att herrarna ändå gjorde rätt uti att icke lämna dessa företeelser obeaktade.

Och samtidigt som vänstersidans kvinnor arbetade i valstriderna, voro högerens kvinnor bundna, de *ville* icke arbeta för vänstern, och de *kunde* icke arbeta för sitt parti, som stod deras sak emot. Det har från högerkvinnor inom rösträttsrörelsen under senaste landstingsmannavalen klagats öfver att de stodo maktlösa, bundna, förhindrade att deltaga i valrörelsen. Den ställningen blir på längden olidlig. Det är ännu god tid kvar till nästa val, men huru kommer det att gå då? Om 220 föredrag höllos år 1911, kan man säkerligen multiplicera med 2 för att få fram siffran vid nästa val. Jag tror, att ett uppskof med kvinnorösträtten är ägnadt att mera och mera drifva kvinnorna till vänsterpartierna, dit de icke eljest skulle gå. Herrarna svara kanske: ja, det veta vi, vi äro öfvertygade om att största delen skulle gå till socialdemokraterna, och om jag skall uttala en hemlig misstanke så här offentligt, så tror jag att det är det majoriteten i denna kammare är rädd för. Jag tror, att i en stor fråga det är farligt att anlägga en så ensidig synpunkt. Och jag är för min del icke i minsta mån öfvertygad att den misstanken är berättigad.

Såsom herrarna väl hafva sett, har herr Widell i sin rösträttsutredning försökt förutsäga, huru 1911 års val skulle hafva utfallit, om kvinnorna varit med. Och han har kommit till det resultatet, att visserligen socialdemokraterna skulle vunnit någon ökning, dock icke en hel procent. För resten skulle också högeren ha ökats något; liberalerna ensamma skulle förlorat. Huruvida

denna enda knappa procent, som socialisterna skulle hafva vunnit, kunde inverkat på valet lämna herr Widell därhän. Sannolikt är, att den icke skulle hafva inverkat. Men jag vill fästa uppmärksamheten på en sak, som tål att beaktas, och det är det sätt, hvarpå herr Widell kommit till dessa siffror. Han har utgått ifrån att på landsbygden skulle endast 60 % af kvinnorna begagna sig af sin rösträtt i förhållande till männen, d. v. s. de röstande kvinnornas antal skulle blifva 60 % af de röstande mennens, medan i städerna de skulle blifva 90 %. Och då hade han närmast att söka jämförelse från Finland, där rösträtten är allmän, och där det visat sig att 85 % kvinnor på landsbygden deltagit mot ungefär 90 % i städerna. Men herr Widell anser, att här i Sverige skulle det vara lika stor procent röstande kvinnor i städerna, som i Finland men 25 % mindre deltagande på landsbygden. Jag finner ingen rimlig reson för detta antagande. Han kommer till sitt resultat genom att taga genomsnittssiffrorna för Norge och Finland. I Norge valde kvinnorna första gången politiskt år 1909. Men där har han, märk väl, icke tagit med siffrorna för omvalet, fastän han själf säger, att det utomordentligt lifliga deltagandet vid detta val tyder på att i framtiden komma de att deltaga på annat sätt än hittills. Och inte nog därmed, han har äfven tagit med siffrorna för de kommunala valen, som tillvunnit sig betydligt mindre intresse än de politiska. Således är det en ren konstruktion att antaga, att icke här i Sverige deltagandet bland kvinnorna skulle vara lika talrikt på landsbygden som det är i Finland. Sverige är ju i förhållande till Finland icke något efterblifvet land, hvartill kommer att det förslag, som regeringen framlagt om införandet af fullmakter, skulle ytterligare underlätta deltagandet i valen på landsbygden.

Under ett besök i Norge förliden sommar begagnade jag ett tillfälle, då jag sammanträffade med 6 tidningsmän, representerande de olika partierna, för att fråga dem om deras erfarenhet rörande kvinnorösträtten och särskildt dess verkningar i parti-hänseende. De fem sade, att såvidt de kunde se hade den medfört en lindrig förskjutning åt höger, men den siste af de sex sade, att den icke åstadkommit någon förändring alls. Och om det är något som de, hvilka studerat kvinnorösträttens verkningar, äro ense om, så är det att den icke medfört någon förskjutning af partiställningen, utan att denna, af lätt insedda skäl, blir precis densamma som den varit förut.

Jag vill icke upptaga tiden längre. Jag skall sluta med att fästa uppmärksamheten på en liten passus i regeringens proposition, en passus som de flesta troligen gått förbi eller läst utan större uppmärksamhet: det är den på sid. 20, där det talas om att i de mindre länderna behöfvet att samla alla krafter till arbetet för de gemensamma samhällsändamålen naturligen starkast framträder. Vi få ju oupphörligen icke minst från högern höra påminnelser om huru full af faror utifrån vår politiska

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

ställning för närvarande är. Det må nu vara, att dessa påminnelser ofta äro öfverdrifna och en smula tendentiösa, men säkert känna vi alla den osäkerhet, som ett litet folk, omgifvet af stora och mäktiga grannar, alltid är utsatt för. Vi hafva därför en ständig maning att söka, om jag så får säga, kvalitativt ersätta hvad som brister oss kvantitativt, genom intensitet ersätta hvad som brister oss i extensitet. Men då behöfva vi också taga alla våra krafter i bruk för samhällets tjänst på alla sätt. Alla skola känna sig såsom lefvande lemmar i en organism, lifvade af samhällsanda och samhällsansvar. Vi hafva icke råd — jag upprepar det, trots herr Thyréns yttrande — att undvara kvinnan i samhällsarbetet. Var det icke männtro i en sann Fosterländsk känsla däraf, som efter den stora pröfningen år 1905 Riksdagen gjorde sitt principuttalande för kvinnans rösträtt? Nu är stunden kommen att infria det löfte, som låg i detta uttalande. Frågan är nu om Riksdagen skall svika detta löfte. Riksdagen har att själf gifva svar därpå.

För min del anhaller jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr S t e f f e n: Jag tror att herr Thyren i dag fallit offer för sin iderikedom; och detta skall ju enligt hans egen uppfattning vara en särdeles betänkelig sak just för den praktiske politikern. Han har otvifvelaktigt, ehuru mot sin egen afsikt, anført de kraftigast möjliga argumenter för kvinnans rösträtt — nämligen mot slutet af sitt anförande. Dessförinnan hann herr Thyren att framlägga en del åsikter af helt annan art, som synas mig mindre värdefulla. Jag vill först ägna ett ögonblicks uppmärksamhet åt dessa.

I början af sitt anförande talade herr Thyren rätt mycket om humaniteten och kvinnans roll såsom humanitetens bärerska. Han sammanställde därvid en af Riksdagen nyss beslutad lagstiftningsåtgärd, nämligen arbetareskyddslagstiftningen, med dessa humanitära sträfvanden. Nu skulle jag vilja erinra honom därom, att den del af vår tids praktiska politik, till hvilken arbetareskyddslagstiftningen hör, och som vi ju kalla för socialpolitik, i själfva verket utmärker sig för samma nyktra, kalla, rent förnuftsmässiga åskådning och kompromissande som all annan politik. Det är därför alldeles falskt att jämställa socialpolitik med de humanitära sträfvanden, åt hvilka kvinnan, enligt herr Thyréns uppfattning, kan ägna sig utan att öfver hufvud deltaga i det politiska lifvet.

Emellertid fällde herr Thyren mot slutet af sitt anförande äfven följande yttrande. Han sade, att individen vore politiskt kompetent, då han lefde med i det offentliga lifvets aktualiteter, och han tillade senare, att lagstiftaren skall göra arbetarehemmet till centrum för lagstiftningsarbetet. Nu vill jag fråga, huruvida det icke är majoriteten af kvinnorna inom nationen, nämligen arbetarekvinnorna och de med dem ekonomiskt likställda kvinnor, som lefva och verka just i denna den praktiska politikens aktualitet, arbetarehemmet eller det mindre bemedlade hemmet. Hvad som särskildt utmärker hemmets

förhållande till samhället i våra dagar är ju, att hemmets vitala frågor, särskildt arbetarehemmets vitala frågor, allt mer och mer flyttas ut ur hemmets egen sfär ut i det offentliga lifvets och till stor del öfverförs till politikens verksamhetsfär.

Det kraftigaste argumentet, som kan anföras *mot* kvinnans rösträtt och som kan anföras utan någon hänsyftning på politiska partiförhållanden för dagen, är ju detta, att kvinnan genom hela sin läggning har den stora samhällseliga uppgiften och kulturuppgiften att arbeta inom hemmet för de humanitära och kulturfrågor, som alltid och under alla förhållanden måste lösas inom hemmet. Hon har skapat hemmet, hon uppehåller det och hemmets nivå kommer i alla tider att hufvudsakligen hvila på hennes verksamhet. Å andra sidan är mannen skapare och uppehållare af det offentliga samhällslifvet, särskildt af statslifvet och det politiska lifvet. Så länge dessa bägge former för samhällslifvet och kulturlifvet, hemmet och staten, kunde tyckas existera i viss mån oberoende af hvarandra och sida vid sida, föll det sig helt naturligt att icke drömma om att kvinnan skulle hafva uppgifter utanför hemmets sfär, ute i statslifvet. Men det är just här, när det blir fråga om, huru förhållandena *numera* gestalta sig mellan hemmet och staten, som motståndet mot kvinnans rösträtt företer sina allra svagaste punkter. Denna svaghet i hela uppfattningen och argumenteringen består nämligen däri, att man icke inser eller icke vill erkänna, att förhållandena mellan hemmet och statslifvet hafva i grund och botten *förändrat* sig, särskildt hvad de mindre bemedlade hemmen beträffar.

Det är icke nog med, att en ofantligt stor del af de materiella arbetsuppgifter, som fordom ålago kvinnan inom hemmet, flyttats ut till förvärfvarsarbete utom hemmet. Enahanda är förhållandet med spörsmålen om, huru lifvet skall ordnas och gestaltas i hygieniskt och moraliskt afseende, samt hur barnens uppfostran och undervisning skola skötas. Dessa uppgifter ha nu helt eller till stor del flyttats ut ur hemmet och måste lösas genom statsmakternas och öfverhufvud taget det offentliga lifvets mäktiga ingrepp. Och det är i detta sammanhang, som det skefva i motståndet mot den kvinnliga rösträtten framträder tydligast. Om kvinnan, såsom hvarje i denna fråga mera på djupet blickande tänkare måste erkänna vara önskvärdt eller nödvändigt, skall kunna bibehålla sitt inflytande på de samhällseliga och kulturella uppgifter, hvilka förr löstes helt och hållet inom hemmets väggar, men numera icke längre finnas kvar där mer än till en del, då måste hon vid sidan af sitt arbete inom hemmet också hafva sina erkända och för henne utmätta arbetsuppgifter inom det *offentliga* lifvet.

Det är för mig icke tvifvel underkastadt, att kvinnan, när hon en gång erhållit den aktiva och passiva politiska rösträtten, ingalunda kommer att i någon större utsträckning usurpera på det offentliga lifvets rent »manliga» uppgifter, hvilka mannen hittills ensamt skött. Hon kommer i hufvudsak att taga upp de rent »kvinnliga» sociala och kulturella uppgifter, hvilka hon icke längre återfinner helt och hållet inom hemmet, därför att de nu till så stor del finnas

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.

(Forts.)

utanför detta, i statslifvet. På detta sätt har kvinnan nu blifvit oundgänglig i det offentliga lifvet, och därför är kvinnans politiska rösträtt en fråga, som icke kan lämnas på längden olöst.

Det synes mig vara en mycket underlig form af konservatism och pessimism att, såsom den förste ärade talaren i denna debatt gjorde, föreställa sig, att den enda utvägen ur den närvarande sociala situationen vore att *hämna* den utveckling, hvarigenom en stor del af hemmets gamla uppgifter hafva blifvit uppgifter för det offentliga lifvet, och att på *den vägen* motverka kvinnans utträdande i det offentliga lifvet. Det är ju tydligt, att ofantligt mycket vinnes för vidgandet af den sociala och kulturella synkretsen, därigenom att de speciellt kvinnliga samhälls- och kulturuppgifterna delvis få debatteras och handläggas i ett större sammanhang ute i det offentliga lifvet i stället för, som förut, enbart i privatlifvet. Och det är också klart, synes mig, att det offentliga lifvet blott kan vinna på denna större rikedom af uppgifter och blott kan vinna i rikedom genom den nya människokraft, den kvinnliga, som nu träder i verksamhet inom detsamma.

Herr talman! Då min uppfattning om rätta sättet för den kvinnliga rösträttsfrågans lösning i allt väsentligt öfverensstämmer med den af herr Branting m. fl. i Andra kammaren i motionen nr 307 uttalade meningen, kan jag icke i allo samtycka till utskottets hemställan, utan får jag yrka afslag på utskottets hemställan samt bifall till den af herr Branting m. fl. formulerade reservationen.

Herr Kjellén: Det var några direkt personliga anspelningar från värmlandsbänken, som nu närmast drefvo upp mig på talarestolen, änskönt det kanske nu icke är så mycket att tillägga efter det uttömmande anförande, som den förste talaren höll. Den ärade talaren på värmlandsbänken talade nämligen om »cyniska rättsförnekare», som här dragit fram frågan om statens manlighet. Epitetet är ju icke vackert, men jag tror icke att jag misstagit mig, om jag fattat adressen såsom riktad till mig, då jag ju verkligen fällde några ord om behofvet af manlighet i politiken, när vi senast här debatterade frågan. Jag får därigenom också anledning att rätta ett ganska allvarligt missförstånd, som herr föredragande statsrådet synes mig varit utsatt för på sidan 20 och följande i den kungl. propositionen.

Statsrådet säger, att det finnes en opposition, som anser, att ett tillmötesgående mot det kvinnliga rösträttskravet skulle »medföra en *försvagad nationell politik*, hvars *nuvarande manliga drag* borde bevaras och stärkas». Vidare talas det om att oppositionen hyser farhågor för att en »nationell framstegspolitik» skulle genom kvinnans inflytande förhindras, och så yttermera stämplas detta såsom bristande »tillit till kvinnans nationella ansvarskänsla». Jag fruktar, att statsrådet här lagt sin uppgift något för lätt till rätta för sig. Jag tror icke, att det varit någons mening att här skilja på en manlig och en kvinnlig rösträtt i meningen nationell eller mindre nationell. Ingalunda hafva vi i denna punkt velat uttala något tvifvel om kvinnans känslighet för nationella strömningar, och jag fruktar att

jag måste tillägga, att vi visst icke i den nuvarande manliga väljarekåren se speciella garantier för en nationell framstegspolitik. Nej, det är icke det vi mena med manlighet, utan vi mena den säkra *beslutsamheten* och det nyktra, *beräknande förståndet*, som ju obestridligen tillhör mannen framför kvinnan, relativt åtminstone. Det är en sådan politik, som vi önska bevara och stärka. Hvad vi frukta, om kvinnans rösträtt blir verklighet, det är att ännu mer än hittills svensk politik komme att föras *på temperament*. Jag tror, att man icke kan bestrida, att faran blir större; jag menar, att i dessa tider af svensk självpröfning man borde se att denna fara redan nu är för handen. Jag är ledsen att ej kunna underskrifva talet om den nuvarande politikens »manliga drag» i denna mening. Jag ser icke mycket af dessa drag nu. Vår historia bär vittnesbörd om att vårt folk litat allt för mycket till stämningar i politiken, och detta har mången gång hämnat sig; men just för ett sådant folk och på ett sådant utvecklingsstadium är det af säregen vikt att ej släppa in nya element, om hvilka man ingenting annat vet på förhand än att de ännu mera äro benägna att spela på temperament.

Hvad detta praktiskt betyder, har den förste talaren framställt ganska grundligt i en viss riktning, nämligen i fråga om lagstiftningen. En väsentlig del af riksdagens arbete sker på lagstiftningens område, och hvar och en borde inse, att de rent kvinnliga egenskaperna där måste ha ringa kurs gentemot det hvardagliga grundliga eftertänkandet, det nästan småaktigt nyktra förståndet. Jag skall nu tillåta mig framhålla ett annat område, som under nuvarande förhållanden icke kan underlåta att taga intryck af huruvida väljarekåren till Riksdagen består af endast män eller af både män och kvinnor, nämligen vår utrikespolitik. Med den kurs, som folkviljan har i vår tid, kan det icke underlåtas, att riksdagsvalen reflektera sig äfven på landets utrikespolitik. Nu stundar det utan tvifvel allvarliga tider för folken, vi hafva redan känt fläkter däraf. Vår utrikespolitiska ställning är ömtåligare än på länge. Men om det på något håll är en frestelse att låta känslan springa bort med det kalla förståndet, så är det här; och om det någonsin hämnar sig att handla efter lösa känslöstämningar, så är det också här. Här fordras, för att citera ett yttrande af herr utrikesministern från remissdebatten, »kallt blod och starka nerver». Men hvad vi finna hos det kvinnliga elementet, icke är det just en lägre kyla i blodet eller en större styrka i nervsystemet. Sålunda, detta är utmärkande för vår tid att vår utrikesställning börjar blifva ömtålig, och att försiktighet är särskildt af nöden; men i en sådan tid är det särskildt olämpligt att genom kvinnans införande i den officiella politiken än mera premiera stämningar och känslotänkande där.

En annan tidssynpunkt, som naturligtvis redan är berörd i debatten men som bör hållas fram i detta sammanhang, är att vi redan tagit ett jättesteg, och nu vill man taga detta steg omedelbart därpå — det där politiska jordskredet, som man talat så mycket om, skulle alltså nu fortsättas med ett ännu större ryck än förut, till en djupare afsats nedåt eller, om man så vill, en höjd uppåt. Svårigheten med

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

alla stora frågor är att få ett rätt perspektiv på dem. Jag tror att det fördenskull kunde vara nyttigt ibland att söka föreställa sig, huru våra gärningar skulle taga sig ut i historien. Tänk om oss då en kommande Odhner eller Grimberg, och föreställom oss hur en dylik lärobok skulle berätta om vår tid! Den skulle säga, att år 1909 beslöto statsmakterna att på en gång mera än fördubbla folkets väljareskara; men sedan dröjde det ej längre än till första riksdagen efter det första valet, innan samma folk var redoboget att åter mera än fördubbla hela den sålunda uppkomna väljaremassan. Kan man värja sig för den tanken, att historien skall härom säga, att där tog folkets hetsighet öfverhand öfver trögheten ända till revolutionens gräns?

Herr Hellberg nämnde, att han förstod, att de konservativa draga sig därför. Ja, men måste man då vara konservativ för att icke älska revolution? Det är icke för vår skull utan för landets skull, som vi draga oss för en sådan utveckling. Ett folk behöfver dock någon tid för att smälta en reform, och längre tid ju större reform. Detta är en konservativ politik, men på den borde alla kunna vara med som icke äro rena revolutionärer.

Tiden är alltså speciellt olycklig för den föreliggande frågan. Å andra sidan är det uppenbart, att det finnes något i tiden, som är gynnsamt för reformen, och här måste vi taga allvarlig hänsyn till de synpunkter, som den närmast föregående talaren framställde. Det är en ståndpunkt, som äfven har synnerligen framstående kvinnliga vittnen, t. ex. den engelska *Olive Schreiner* och den tyska *Helene Lange*. De framhålla just att tiden är gynnsam för det kvinnliga rösträttskrafvet därför att det är en tid för den »moderna statens socialisering», hvaraf industrialismen är blott en fas. Det är detta som ger rörelsen resonans: staten har numera upptagit åtskilliga funktioner som förr tillhörde familjen, den har därmed inkräktat på kvinnans gamla verksamhetskrets. Numera finnas vissa områden, där hon med framgång konkurrerar med mannen, men det är mannen ensam, som utöfvar direkt inflytande på villkoren för denna konkurrens.

Man kan icke underlåta att fästa afseende vid en sådan invändning, och vi måste göra oss klara med detta förhållande, innan vi taga vår position. Vi komma icke i tysthet förbi det. Kvinnans gamla verkningskrets, som man i Tyskland plägar beteckna med de tre K, Kirche, Küche und Kinder — på svenska skulle vi kanske kunna säga kyrka, kök och kärlekspanter — den har nu blifvit för trång; det har kommit till ett fjärde, nämligen arbetsmarknaden. Böra vi då ej öppna statens portar och låta kvinnan träda in på hela fältet?

Hvar och en torde se, att slutsatsen ej står i förhållande till försatsen. Därpå att staten nu täcker *en del* af kvinnas forna verksamhetsområde, följer väl ej att vi skola upplåta statens *hela* verksamhetsområde åt kvinnan. Den slutsatsen är icke nödvändig och ej heller nyttig. Ty hvad skulle den praktiskt innebära? Jo, det blefve nog den som den förste talaren så skarpsinnigt framhöll, att staten

så småningom ensam uppslökade hela familjen; och detta innebär också hvad jag förut antydtt men aldrig fått något riktigt svar på, nämligen att denna reform skulle offra hela de gångna släktenas nedärfda utvecklingsresultat i fråga om skiftet mellan en privat och en publik sfär — vi skulle ej längre få behålla en för staten fridlyst vrå, vi skulle komma tillbaka till gamla Spartas statsskick, där staten öfvertog familjens omsorger, och där det icke fanns ett område där man fick vara i fred för staten.

Sådan blefve konsekvensen för oss alla, om vi för vissa kvinnors skull indroge alla kvinnor i statsarbetet. Finnes då intet sätt att tillfredsställa det berättigade kvinnliga krafvet utan att förstöra det dyrbara utvecklingsresultatet? Den tyska författarinnan *Bernarda von Nell* har nyligen framhållit — hvad som ju icke är någon nyhet men som här bör skarpt betonas — att man bör på något sätt söka få kvinnan med i en *rådgifvande* församling, så att staten kan taga direkt hänsyn till hennes sunda omdöme och egna vittnesbörd i många saker, utan att löpa den risk jag antydde af hennes allt för känsliga *beslut*. Detta är väl också den praktiska uppgift, som nu verkligen föreligger. Den förste ärade talaren nämnde, hurusom kvinnan har en naturlig plats i kommittéer; på den punkten ha vi redan börjat tillgodose krafvet. Jag tycker, att det skulle ligga för den nuvarande regeringens röst att organisera fortsättningen, måhända i analogi med hvad som skett vid tillsättandet af de nuvarande försvarsberedningarna, där militärerna ha stämma men icke säte — — — Svårigheten är naturligtvis att få ett verkligt representativt organ, så att icke själfvalda ombud tala å könets vägnar. Men den svårigheten är icke större än att den borde kunna lösas. Och då har man gått så långt det kan vara lämpligt och ej fört ut det så långt, att vi måste anse krafvet från statens synpunkt oberättigadt.

Ju mera jag tänker på denna fråga, desto mera blir det för mig uppenbart, att statens synpunkter träda för mycket tillbaka hos dem, som urgera kvinnokrafvet. I remissdebatten yttrade jag, att man vill lösa försvarets problem såsom en affär mellan partierna med borteliminerande af den faktor som heter utlandet. Är det icke något liknande här? Har man icke i verkligheten lancerat den kvinnliga rösträttsfrågan såsom en affär mellan kvinnan och mannen med *borteliminerande af staten*? Staten får spela rollen af en tjänare åt kvinnans intresse, staten har endast att såsom en gammal kavaljer springa fram och hjälpa kvinnan på med kappan, när hon beslutat sig för att gå ut i det offentliga lifvet! Att staten från sin egen synpunkt skulle kunna och böra utöfva något inflytande på hennes beslut, det tyckes man ej ens vilja sätta i fråga. Nu vill jag emellertid icke underlåta att understryka hvad den förste talaren också antydde, att det kan hända, att med denna chevalereska politik blandar sig också ganska mycken realpolitik; man vill, för att använda ett expressivt uttryck som jag nyss såg i en tidning, »flåta bågsträngar af kvinnohår» till partistriderna. Här har, utan att det på något sätt blifvit bemött, framhållits, att man synes vilja begagna kvinno-

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinno-
(Forts.)*

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

rörelsen som medel för andra och, åtminstone från den ståndpunkt jag representerar, mycket farliga vägar.

Men jag skall icke längre uppehålla mig härvid. Jag skall ytterligare endast uppgöra ett litet mellanhafvande med min ärade vän från Karlstad, med anledning däraf att han gjorde en liten tillämpning på mitt anförande förra året och hvad som därefter inträffat. Han framhöll, att vi då hade äran af ett celebret besök på vår läktare, att äfven min ringhet observerades därifrån, och att mitt uppträdande i debatten öfversattes med den enkla formeln: en »fluga på utvecklingens hjul». Den ärade talaren har i dag konstaterat ännu en fluga på detta hjul. Det är ju i och för sig en nästan betänkelig sak, när man börjar på att se flugor så där fler och fler . . . Emellertid förvånar det mig icke, ty om någon varit *berusad* af en idé, så är det min ärade vän och vedersakare från Karlstad! Jag säger det med mycken respekt; jag respekterar den ståndaktighet, med hvilken han sökt genomföra sin stora idé, nämligen den individuella friheten. Det är det segel, för hvilket han seglat under hela sitt lif. Det är för honom den allbehärskande synpunkten, och för den har han ingen gräns; allt annat må ramla!

Han borde dock ej undgå att se, att det ej längre är så helt med den stadiga vinden. Visserligen håller han kuraget uppe. I denna fråga, liksom i alla frågor där han uppträder, höra vi honom starkt betona, att det ej tjänar något till för oss motståndare att spjärna mot udden. Reformen går fram, säger han, den har utvecklingens medvind. Han har väl dock icke undgått att observera, att en sådan man som chefen för Englands liberala regering i föreliggande fråga har en alldeles motsatt uppfattning. Denne anser det vara en landsskada att genomföra kvinnorösträttsreformen. Här kan herr Hellberg se riktigheten af den af honom och oss alla så högt beundrade skaldens ord, att »hvad som är sanning i Jena är bara dåligt skämt i Heidelberg» — hvad som är sanning för excellensen Staaff, är bara dåligt skämt för excellensen Asquith!

Jag vill ej ställa perspektivet så högt som den förste ärade talaren, då han såg alla kulturers gång mot döden. Jag vill blott säga, att kulturernas gång under lifvet visst icke är oafbruten i en riktning, för en och samma vind, såsom den talare, jag nu vill göra upp med, synes föreställa sig. Han tyckes dela den populära föreställningen, att vi måste taga ut ända till sista skärfven af den idé, som behärskar tidens kraf. Historien är icke så ensidig. Historien visar, att innan en idé förts allra längst ut, kommer det en ny; så att seglaren, som farit hela natten för landvind, när morgonen bräcker, ser sjö vinden komma emot sig ute från hafvet. Vi, som på visst sätt synas stå emot utvecklingen, göra det ej af bristande respekt för utvecklingen, utan på grund af en annan uppfattning af utvecklingen. Vi tro, att denna utveckling ej kräfver extrema lösningar af samhällsfrågorna. Det är på *vindväxlingen* och *strömkantningen* vi nu hoppas; till dem bereda vi oss, och vi se dem redan komma. Jag har här i min hand bevis därpå — bevis som herr statsrådet försummat att i sin historik redogöra för — nämligen den växande

rörelse, som går genom tiden till motstånd mot den kvinnliga rösträttsrörelsen. Det är två engelska publikationer: »Anti-suffrage Review», utgifven af den engelska »nationalligan för motstånd mot kvinnlig rösträtt», och »The anti-suffrage Handbook», utgifven af samma förenings agitationskommitté, bäggadera vidt utbredda, den förra också med gubbar i — herrarna kunna få tillfälle att se dem sedan, om herrarna behaga, vid min pulpet. Vi se här ett mycket påtagligt bevis för, att om den kvinnliga rösträttsrörelsen går framåt, så har en motrörelse kommit upp som också går framåt.

Under sådana förhållanden, och när man inom sig vet att utvecklingen går åt oriktigt håll — då, herr Mauritz Hellberg, föredrager jag att vara hvad ni kallar en fluga på utvecklingens hjul framför att icke vara annat än *vagnsmörja* på hjulet!

Jag yrkar afslag på reformen.

Herr statsrådet Sandström: Herr talman, mina herrar! Mot de eleganta och värtaliga svartmålningar, som här gjorts af herrar Thyren och Kjellén, ber jag blott att få å min sida anförda dels några torra fakta från den visserligen rätt korta erfarenhet, som vi ännu hafva på detta område, och dels ett uttalande, som icke torde vara för denna kammare alldeles obekant, eftersom kammaren med en visserligen knapp majoritet beslutit att ansluta sig till detsamma. Detta uttalande förekommer i Riksdagens skrifvelse år 1906 och anger Riksdagens dåvarande ställning till frågan samt dess uppfattning af hvad Herr Thyren kallar rättfärdighets- och lämplighetsskålen för kvinnorösträttens införande. Däri uttalade Riksdagen, bland annat, »att det näppeligen kunde vara förenligt med införande af en så vidsträckt valrätt för män, som ifrågasatts, att från direkt politiskt inflytande utestänga kvinnorna, hvilka hade lika stora intressen att tillvarataga i samhället som männen och därför borde sättas i tillfälle att genom deltagande i de politiska valen göra dem tillbörligt beaktade» — det var rättfärdighetsskålet; det talade för saken — »Härtill komme», heter det vidare, »att kvinnan på grund af de henne särskildt utmärkande egenskaperna vore ägnad att utöfva ett gagneligt inflytande i synnerhet på den sociala lagstiftningens område, såsom i fråga om fattigvård, sjukvård, undervisning och uppfostran» — det var lämplighetsskålet, som också efter Riksdagens och kammarens mening då talade för saken. Man märke, hvilken himmelsvid skillnad det är mellan de båda af mig nämnda talarnes mörka framtidsmålningar, i händelse kvinnlig rösträtt skulle införas, och detta kammarens föregående uttalande. Om jag sammanställer detta förhållande med de applåder, som från kammarmajoritetens sida hälsade de båda talarna, vill det synas som äfven för kammarmajoritetens vidkommande en omvändelse har ägt rum i denna fråga, eller måhända beror det på, att herrar Thyren och Kjellén äro hvad herr Thyren kallar hypnotisörer, åtminstone af män.

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

I samma skrifvelse förklarade Riksdagen med anslutning af Första kammaren, att det i allt fall med hänsyn till frågans vikt kräfdes en utredning, innan man definitivt gifve sig in på att införa den kvinnliga rösträtten. Denna utredning föreligger nu, och hvad man än kan säga om den, har den icke gifvit något stöd åt de farhågor, som uttalats angående eventuella olyckliga följder af införandet af den kvinnliga rösträtten. Saken är således nu i det läge, att, om kammaren står kvar på sin gamla ståndpunkt, den logiska konsekvensen skulle vara att bifalla den kungl. propositionen. Det är i själfva verket så, att den utredning, som blifvit verkställd rörande verkningarna af den kvinnliga rösträtten i andra länder, visserligen gifvit ett negativt resultat så tillvida, att förhållandena i de länder, där kvinnorösträtten är införd, om man frånser Danmark och Finland, äro så olikartade med våra, att några säkra *positiva* slutsatser icke kunna göras för vårt vidkommande dragas från erfarenheten i dessa länder. Men dessa länders erfarenhet är därför icke utan sin stora betydelse för frågans bedömande.

Om det nämligen vore så, att de svåra vådor för samhällslifvet och politiken om hvilka herrar Thyren och Kjellen profeterat vore förenade med kvinnornas politiska rösträtt, tror jag, att man väl skulle äga anledning att vänta, att i de länder, där den kvinnliga rösträtten är införd sedan åtskilliga decennier, det skulle visat sig åtminstone något litet *spår*, någon *antydning* eller någon *tendens* till dylika vådor. Men det finnes ingenting som tyder härpå.

Det förekom den 29 mars detta år i engelska underhuset en debatt om införande af kvinnlig rösträtt, visserligen i en något begränsad omfattning. Frågan föll. Den hade haft och hade fortfarande principiell majoritet i underhuset, men de våldsammas suffragettuppträden, som kort förut ägt rum, hade bestämt många kvinnorösträttens principiella anhängare att icke gifva reformen sin röst under den innevarande parlamentssessionen. Emellertid uppträdde där talare i stort antal både för och emot. När man vet, att förhållandena i de engelska kolonierna i Australien, där kvinnlig rösträtt är införd sedan 1890- och början på 1900-talet, äro väl bekanta för de engelska parlamentsledamöterna, ligger det ju nära till hands att antaga, att alla de, som motsatte sig reformens införande, skulle hämta skäl därifrån och skarpt framhålla de menliga verkningar, som visat sig där. Men det egendomliga var, att i debatten ingenting sådant förekom — tvärtom, de, som åberopade de australiska förhållandena, voro uteslutande de, som talade för den kvinnliga rösträttens införande.

Af särskildt intresse är en resolution, som en af talarna läste upp och som fattats den 17 november 1910 af senaten i de australiska koloniernas förbundsparlament. När talaren födrog den, beledsagade han den med den anmärkning, att den australiska senaten ingalunda är någon revolutionär inrättning, utan snarare motsatsen. Resolutionen lydte på följande sätt: »Senaten är af

den mening, att utsträckningen af rösträtten till de australiska kvinnorna på samma villkor som för män — till stats- och förbundsparlamentet — har haft de mest välgörande resultat. Det har medfört mera ordning vid valförrättningarna. Vid senaste valet visade i de flesta staterna kvinnornas röster en större proportion af tillväxt än männens. Den kvinnliga rösträtten har gifvit en ökad kraft åt lagstiftningsarbetet, särskildt det, som berör kvinnor och barn, ehuru kvinnorna ingalunda ägnat sig åt dylika frågor med uteslutande af sådana, som äga vidsträcktare betydelse. I frågor rörande försvaret och riksstyrelsen hafva de visat samma vidsynthet och urskilning som männen. Reformen har medfört uteslutande goda resultat, ehuru olyckliga verkningar voro förespådda, och vi hålla bestämdt före, att alla nationer, som hafva representantförsamlingar, skulle vara väl betjänta af att gifva rösträtt åt kvinnorna.»

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Denna resolution har ju sitt ganska stora intresse, och dess intresse minskas icke däraf, att den fattades af senaten enhälligt. Det var ingen röst, som höjdes mot den. Den visar bland annat, att icke heller i Australien saknades olycksprofetior, när det var fråga om att genomföra reformen, i det man förutsade de mest olyckliga verkningar af den kvinnliga rösträttens genomförande; men den visar också, att den kvinnliga rösträtten ej verkat där många år — det är endast 17 eller 18 år, sedan den först infördes i en australisk stat — förrän olycksprofeterna kommo på skam. Det är ju något rätt betecknande att se den höga, konservativa senaten med stöd af erfarenheten enhälligt desavouera de politici, som spått allehanda ofärd af den kvinnliga rösträttens införande, och man kan nästan mellan raderna läsa ett litet leende öfver deras framtidsblick och statsmannavishet, som gjort dessa spådomar — den tedde sig tämligen enkel inför erfarenhetens vittnesbörd —; och jag förmodar, att de australiska kvinnorna nog äfven draga på munnen, när de erinra sig alla dessa olycksprofetior, af hvilken ingen enda slagit in. Jag antager, att olycksprofeterna i Australien hade ungefär samma argumentering, som vi hört här i dag, kanske icke så värtalig och icke heller så fantasirik, skulle jag tro; de talade sannolikt både om hemmet och om utrikespolitiken — men kanske icke om gamla Sparta. Jag undrar, om man icke skulle våga att i denna enhälliga parlamentsresolution se en liten varsel om, huru det kommer att gå hos oss. Det kommer säkerligen att gå på det sättet, att kvinnorösträttens motståndare här liksom i Australien förr eller senare komma i minoritet, den kvinnliga rösträtten kommer att blifva införd, och när det sedan förflutit någon tid, så att man har någon erfarenhet att bygga på, misstänker jag, att de svenska olycksprofeternas spådomar komma att bedömas ungefär på samma sätt som det skett i Australien. Staten står fast och säker, allting går sin gilla gång, och ingen af de dystra förutsägelserna har slagit in. Deras omdöme och vidsynthet, som

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

gjort dessa olycksprofetior, komma då att äfven här mätas med erfarenhetens säkra mått.

Att ytterligare förhåla kvinnorösträttens införande synes mig stå illa tillsammans med kammarens uttalande 1906. Ty om det är riktigt, som kammaren då framhöll, att kvinnorna borde sättas i tillfälle att genom deltagande i de politiska valen göra sina egna intressen — kammaren ansåg då det otvifvelaktigt, att de hade sådana — tillbörligt beaktade, och om det är riktigt, att kvinnans deltagande i lagstiftningsarbetet skulle vara ägnadt att utöfva ett gagneligt inflytande, och om det ytterligare är riktigt, att den utredning, som föreligger — och någonting annat har icke från något håll blifvit sagdt — icke varit ägnadt att i något afseende bekräfta de farhågor, som blifvit uttalade — — då synes det mig, som om allt detta talade för reformens omedelbara genomförande. Ty icke kan det väl vara meningen, att de intressen, som kvinnorna erkännas redan nu äga, visserligen skola få af dem bevakas, men först i en obestämd framtid, och att den statsnytta, som medgifvits vara att förvänta af kvinnornas deltagande i det politiska lifvet, skall uppskjutas till samma framtid. Ett bifall till den kungl. propositionen synes mig alltså utgöra den logiska konsekvensen af kammarens en gång i denna fråga intagna ståndpunkt.

Herr Beckman, Ernst: Till det myckna, som redan yttrats, har jag naturligtvis icke många anmärkningar att tillägga. Men det kan dock synas lämpligt att erinra om något som af en föregående talare delvis framhållits, nämligen att de formella skäl, som gjorde, att förra gången denna fråga här behandlades en och annan, som i princip stod på vår sida, ändå tvekade att gifva förslaget sin röst, nu bortfallit.

Då hette det, att innan ännu nationen efter den nya utvidgade valordningen gått till val på denna punkt, borde förslaget icke bifallas. En höglärd professorlig motståndare uttalade t. o. m. att vi genom att dessförinnan föra fram denna fråga icke handlat, såsom han uttryckte sig, fullt »honnert».

En annan ärad talare, representanten på kronobergsbanken, herr Bergendal, som alltid ställt sig förstående mot den kvinnliga rösträttens kraf, yttrade, att han visserligen vore vän och anhängare af själfva saken, men att han icke kunde anse det lämpligt, att ett afgörande beslut fattades, förrän en regeringsproposition föreläge: en regering borde helt och fullt taga ansvaret för förslaget.

Slutligen yttrade herr Berger under uttaladt ogillande af den afvisande hållning i sak som intogs af det dåvarande utskottet, att han ansåg, att man borde afbida utredningens resultat; ty det strede mot »gammal god riksdagssed» att föregripa en utredning, som Riksdagen själf begärt af Kungl. Maj:t.

Allt detta är nu bortsopadt. Valen gifvo ju en oväntadt stark ställning åt dem, som på sitt program skrifvit den kvinnliga

rösträtten, regeringen har framlagt en proposition, utredningens resultat har i denna proposition kunnat begagnas. Och slutligen har, såsom nyss här framhölls, det visat sig, att äfven den farhåga, man ur praktisk politisk synpunkt framfört som skäl mot förslaget, nämligen att ett »jordskred» skulle inträffa, att de nya väljaremassorna skulle åt ena eller andra sidan lägga sin öfvervikt på ett för den lugna politiska utvecklingen farligt sätt — att, säger jag, den farhågan är, så långt man af utredningen kan våga sluta, ogrundad: ställningen mellan partierna komme då kvinnorna få rösträtt att blifva ungefär densamma som förut.

Nu har här emellertid af värtaliga män i rikt mått framkonstruerats hvad som nyss af herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet kallades »svartmålningar». Ja, man kan i sanning instämma i detta uttryck, det är icke för starkt. Det är svartmålningar, och jag tror, att det verksammaste vi mot dem kunna göra är att för vår del helt enkelt än en gång ställa de skäl, som vi, vänner af den kvinnliga rösträtten, anført för reformen, de skäl, som bestämt oss att fatta en position, som vi, många af oss sedan flera år tillbaka, intaga.

Då är det första skälet, som redan det för oss är afgörande, just det, som enligt den förste talaren i dag *borde* vara det afgörande, nämligen »statsnyttan». Staten behöfver kvinnornas medverkan på detta område. Statsnyttan är detsamma som fosterlandets lyckosamma utveckling. Vi anse, att såsom nu politiken gestaltat sig, är det för en sådan utveckling dubbelt viktigt, att man icke stänger ute just den del af nationen, som, enligt hvad alla erkänna, visat särskildt intresse för de frågor, som den nya politiken, den socialreformatoriska politiken har till sitt särskilda föremål. Ett af de mest lyckobådande tecknen i samtidens utveckling, som jag ville likna vid en ljusning, en morgonrodnad, är, att folkens sociala samvete vaknat. Så har det skett i andra länder, så har det skett hos oss. I samma mån, som detta inträffat, har det tagit sig uttryck i reformer, som röra lagstiftningen till skydd för svaga och fattiga, det hägn, hvarmed lagstiftningen omgärdar barnavård, uppfostran och mycket, som förut varit familjens ensak, vidare nykterhetsaken, egnahemsfrågan och andra sociala uppgifter — allt reformer, som ropa på sin lösning och som ropa på sin lösning med bistånd af kvinnan. Är det då icke en misshushållning att utestänga henne, har staten verkligen råd att afvara hennes medverkan? Är det icke en plikt att bereda henne tillfälle till deltagande med politiskt ansvar i detta arbete? Och är icke det enklaste sätt, som står till buds härför, att lägga röstsedeln i hennes hand, att hon må erhålla full medborgarrätt?

En sak har det i samband härmed erinrats om i föregående debatter. När det faktiskt visat sig och alla erkänna, att kvinnan i arbete både på det privata området och på det kommunala utvecklats till en insiktsfull och kraftigt verkande maktfaktor, bör denna faktors arbete icke helt förläggas *utanför* den ansva-

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.

(Forts.)

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

riga riksdagen. Den kan då möjligen blifva en fara för den lugna utvecklingen, hvaremot, om den tillåtes inträda i det politiska lifvet och sträcka sina verkningar inom riksdagen, den efter vår öfvertygelse skall visa sig vara till välsignelse.

Den andra hufvudsynpunkten är denna: kvinnan bör ha rösträtt därför, att hon behöfver rösträtt. Det är detta som också nyss af herr statsrådet påpekades genom uppläsande af den riksdagsskrifvelse af år 1906, som ju är liksom ett slags grundlag för den uppfattning, som på senare tid gjort sig gällande inom politiska kretsar i vårt land i afseende å kvinnans rösträtt. Det är ju så, att där säges rent ut, att kvinnan har »lika stora intressen att tillvarataga i samhället som mannen» och därför bör hon sättas i tillfälle att genom deltagande i de politiska valen också göra dem tillbörligt beaktade. Detta kan icke frånkommas. Ingen kan numera, tror jag, bestrida sanningen af denna Riksdagens egen uppfattning. Hvad är då naturligare, än att kvinnorna, stödjande sig på detta uttalande, aldrig skola släppa taget. att de icke skola ge sig, förrän segern är i deras händer, förrän Riksdagen uppfyllt hvad jag skulle vilja kalla — trots alla förtolkningskonster — Riksdagens löfte? Man får heller icke förglömma, att numera öfver en tredjedel af alla Sveriges kvinnor öfver 24 års ålder eller omkring $\frac{1}{2}$ million således, gifta och ogifta, äro själf försörjande, och att bland dem statistiken upptager öfver 50 % såsom hufvudpersoner i landtbruk och liknande näringar. Det är sålunda uppenbart, att en mycket stor del af kvinnorna redan nu äro dragna in i en verksamhet, som i det fallet fullt liknar männens, att de bära samma ansvar äfven i yttre afseende som männen.

Slutligen kommer jag till det sista skälet, rättvisans kraf. Jag anser, att kvinnan bör hafva rösträtt, därför att det är *rättvist*. Detta är ju ett gammalmodigt tal, om man så vill. Men det erkändes dock äfven af den förste talaren såsom ett berättigadt kraf, i händelse det ej stode i strid med det först anförda skälet, nämligen statsnyttan. Då det enligt min mening icke gör detta, utan tvärtom i själfva verket är ett uttryck just för denna statsnytta, är det naturligt, att detta skäl för mig får stor betydelse. Från deras synpunkt, som endast tala om, att makt är rätt, hvilkas horisont inskränkes af denna krassa uppfattning, som anse, att kvinnan först måste hafva gjort sig till en *sådan* maktfaktor, att man icke *kan* vägra henne rösträtt, innan man bör ge henne den — från deras synpunkt är ju detta tal visserligen gammaldags och opraktiskt. Men jag håller tvärtom före att, rätt förstådt, rättvisa och statsnytta endast äro olika sidor af samma sak. Och jag är öfvertygad om, att i samma mån som man äfven på statsnyttan tillämpar rättfärdighetskrafvet, så lyftes man upp öfver partipolitiken. Jag tror icke, att någon kan förneka, att kvinnan har rättvisans kraf på att få rösträtt, att bli förstådt, rättvisa och statsnytta. Liksom männen böra ha rösträtt, därför att de äro medborgare, så anser jag att

kvinnorna bära ha rösträtt därför att de äro medborgare. Rättvisan kräver det. Och jag är öfvertygad om, att fruktbärande regn faller på rättvisans stigar.

Och så frågar jag till sist, liksom jag gjorde, när jag förra gången hade ordet i detta spörsmål: tror väl någon, att kvinnorna så sega som de äro och så förvissade om sin rättvisa sak skola afblåsa striden förrän seger vunnits? Nej! Och är det då icke oklokt att längre förhåla frågan? Vore det icke riktigare — jag vänder mig till dem, som icke äro principiella motståndare — att nu genast gifva dem rösträtt! Vore det icke det enda rätta, att genom ett afgörande nu undvika det förbittande kraftslöseri, som vi män i vår rösträttskamp alltför länge fått bevittna? Vore det icke det enda rätta och politiskt kloka, att just nu göra kvinnan till full medborgare i Sveriges rike?

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr Cla son: Som kammaren behagade finna, är utskottets betänkande denna gång mycket kort. Utskottet menade, att skälen voro tämligen utdebatterade, och jag trodde därför, att äfven debatten här skulle bli rätt kort. Det finnes emellertid ett skäl till knapphändigheten i utskottets betänkande, som jag skall tillåta mig att något beröra, ty det är af särskildt intresse. Det var grundadt på den bekanta regeln: »bättre tiga, än illa tala». Det var nämligen en punkt i Kungl. Maj:ts proposition, som förslagetts anhängare icke ville tala något om, ty de visste icke, hvad de skulle säga därom. Det var dock icke någon obetydlig punkt, utan en väsentlig punkt, en hufvudsak i det hela, nämligen bestämmelsen om den fullmakt, som hustru skulle hafva rätt att gifva åt sin man. Det befanns i utskottet, att man icke var ense, om detta skulle till- eller afstyrkas, och då teg man om hela denna viktiga sak. Således, just det, som skulle bära upp förslaget på en af dess viktigaste punkter, visste man icke huru man ville hafva, men i alla fall tillstyrkte man förslaget. Jag får då säga, att i frågor i allmänhet och icke minst, när det gäller grundlagsfrågor, är detta ett bra lättvindigt sätt att gå till väga, hvilket ensamt för sig kan motivera ett afslag.

Bland de skäl, som kvinnorösträttens anhängare alltid bruka framhålla, och som i dag kommit fram oupphörligt i debatten, är som bekant äfven det, att framställa rörelsen såsom en obetydlig flod, som brusar fram, så att det bara är en tidsfråga, när den skall segra. Jag tillät mig i fjol att erinra, att floden åtminstone i vårt land icke är så stor och imponerande. Rösträttsrörelsens organisationer omfattade endast icke fullt 1 % af alla myndiga kvinnor, de öfriga 99 % stodo utanför. Nu vet kammaren, att år 1911 var ett jubel- och glansår för denna agitation i Sverige, ty då hade man fått hit hela den internationella kongressen. Man borde då naturligen kunnat vänta, att om denna rörelse verkligen hade någon större inneboende kraft, så skulle den det året hafva tagit ett storartadt uppsving efter alla dessa ansträngningar. Det var därför med ett visst intresse, jag gick till den statistik, som för några dagar tillsändes mig, för att

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

spåra de stora verkningarna af dessa ansträngningar. Men hvad finner man? Jo, man finner, att ökningen i medlemsantal var svagare än under de närmast föregående åren. Man finner vidare, att denna ökning uteslutande berott på att genom energisk agitation bildats vissa nya föreningar, men att däremot det sammanlagda medlemsantalet i de gamla föreningarna minskats. Af de gamla föreningarna hade mer än 60 % antingen stått stilla eller minskat i medlemsantal. Detta om *medlemsantalet*. Ser man åter på antalet *föreningar*, finner man, att nybildningen af sådana varit svagare än under åtminstone de tre närmast föregående åren; det har gått utför kontinuerligt. I ett afseende har dock det sista året öfverträffat de föregående åren, nämligen däri, att långt flera föreningar under det sista året upplöstes. År 1908 upplöstes 4 föreningar, under år 1909 3 föreningar, under år 1910 7 föreningar, men i fjol, det stora året, afsomnade icke mindre än 14 föreningar. Och föreningarnas sammanlagda antal har i följd däraf gått ned, något som icke inträffat förut under de närmast föregående åren. Jag vill för öfrigt tillägga, att äfven om detta föreningsbildande skedde i ännu större skala, så att denna 1 %, jag nämnde, steg till 2, 3 eller åtskilligt mycket mera, skulle jag dock icke anse det vara den »imponerande kraftansträngning», som skulle förmå mig att öfvergifva min ståndpunkt. Men jag säger detta för att visa, att floden icke brusar så stark, som man på vissa håll vill framställa det.

Och detta faktum ville jag då ställa i samband med en annan fråga, som vi behandlade för några dagar sedan; jag menar frågan om röstplikt. Hvad innehöllo de framställningar, som där kommo till synes? Jo, de konstaterade, att af dem, som fingo rösträtt genom den senaste stora reformen, mellan 40 och 50 % icke deltog i de senaste valen. Och man sade också, när vi behandlade frågan i utskottet, från alla partier, att man icke ville drifva fram dem, ty de voro icke »politiskt uppfostrade», hade icke tillräckligt intresse. Om man ställer detta i samband med den en och en half miljon kvinnor det här är fråga om, så frågar jag, om man icke med ännu större beviskraft kan tillämpa det nyssnämnda på hela denna stora skara. Herr Hellberg sade, att vi redan hade kännedom om verkningarna af den manliga rösträttens utsträckning. Ja, de verkningarna äro, att mer än 40 % af de valberättigade icke brydde sig om den. Jag undrar, huru stor del af dessa en och en half miljon kvinnor känner något behof af rösträtt.

Man talar om utlandets exempel och framgångarna därute, men man tiger med nederlagen, man tiger med motrörelserna. Herr Kjellen har nyss erinrat om desamma. Han visade en tidning, som utgifves i England såsom organ för denna motrörelse. För några år sedan var den ett spädt och obetydligt blad, men har nu vuxit betydligt i omfång och styrka liksom hela denna rörelses litteratur. Den talarinna, som herr Hellberg citerade, yttrade vid fjolårets kongress i Stockholm i det där berömda talet, att »när en rättvis sak nått sin flodtid, såsom vår sak har gjort i det landet (England), måste allt, som står hindrande i vägen, spolas bort af den öfverväldigande kraf-

ten». I samband därmed förekom jämväl en tämligen förklenande fras om den engelska premierministern, som är rörelsens motståndare. Något förut i sitt tal berömde hon den engelska kvinnoröströrelsens organisation i jämförelse med andra liknande organisationer på detta område och yttrade därvid följande: »Säkert är att männens rösträttsrörelse aldrig skapade så originella kampmetoder, en så ypperlig organisation, en så ständig vaksamhet.» Kammaren har sig bekant, hvilka originella kampmetoder rörelsen använt under den sista tiden; det var ju rätt »slående argument», som kommo till användning, men det var ändå icke möjligt att öfvertyga det engelska folket. Och kammaren vet, huru det gick med den där flo- den, för hvilken icke funnos hinder i vägen, och af hvilken alla hinder skulle spolats bort. Kammaren vet, att engelska underhuset har för en kort tid sedan förkastat förslaget, fastän man snarast väntat motsatsen.

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Herr justitieministern och äfven andra talare hafva erinrat om skrifvelsen från år 1906, och justitieministern uppläste några ord ur den. Men jag lade märke till, att den siste ärade talaren då han uppläste ett uttryck ur skrifvelsen, hoppade öfver ett litet betecknande »väl», som står där. Han sade att det stod där, att »kvinnan bör sättas i tillfälle att genom deltagande i de politiska valen» göra sina intressen tillbörligen beaktade, men det står »bör väl», hvilket måste anses innebära en viss tvekan. Detta är dock ej af stor betydelse. Men jag skall dessutom be att få fortsätta, där justitieministern slutade. Efter de af honom berörda ganska allmänna erkännandena i ett betänkande, som för öfrigt i den delen kom ytterst hastigt till, fortsatte konstitutionsutskottet: »Då emellerid beslut om en så vidtgående reform, som beredande af politisk rösträtt för kvinnor skulle innebära, icke bör fattas utan en föregående utredning rörande alla de spörsmål, som härmed stå i sammanhang, och då frågan dessutom är af den omfattning och betydelse, att densamma bör finna sin lösning oberoende af den nu förestående rösträttsreformen, har utskottet ansett sig endast böra hemställa om aflåtande af skrifvelse i ämnet till Kungl. Maj:t», och denna skrifvelse innehöll en begäran om »en allsidig utredning om och i hvilken utsträckning» rösträtt vid val till Riksdagen borde beredas jämväl åt kvinnor, således en i mycket hög grad hypotetisk skrifvelse. Utredningen följde därpå och har nu framlagts. Men jag tror man kan säga, att det är med ett ganska tvifvelaktigt resultat; somliga mena, att den visar, att det skall gå bra, andra säga, att den visar att det icke är fördelaktigt att införa rösträtt för kvinnor. Men när justitieministern med sådan styrka framhöll, att Riksdagen borde känna sig bunden af skrifvelsen år 1906, vill jag säga, att jag undrar, om justitieministern i allmänhet känner sig bunden af de beslut, som fattades åtminstone i Första kammaren år 1906. Det förvånar mig för öfrigt så mycket mer, att han så kraftigt strök under denna sex år gamla riksdagsskrifvelse, när, såsom vi veta, man från regeringshåll icke velat tillerkänna någon betydelse ens åt ett riksdagsbeslut i föl i en annan viktig fråga.

Så talade äfven han om utlandet, om de utländska exemplen, och

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

jag skall be att än en gång få något beröra dem. Herr justitieministern ville särskildt taga exempel från Australien. Det är då besynnerligt med de utländska exempel, som här anföras. I fjol var det Schweiz, hvars exempel skulle läggas till grund för vårt militärväsen, men talet om Schweiz har numera tystnat. Nu kommer man i år med Australien och vill, att vi skola taga exempel därifrån i grundlagsfrågor. Jag undrar, om det är lämpligt att gå till så fjärran liggande länder med från våra så skilda förhållanden. Skulle vi icke kunna afgöra dessa frågor efter hvad som passar oss eller möjligen med exempel från länderna på vår kontinent? Vi hafva ett färskt exempel från Italien: af ett telegram från gårdagen veta vi, hurusom parlamentet där med ofterväldigande majoritet afslagit ett förslag om rösträtt för kvinnor.

Den siste ärade talaren anförde en siffra ur statistiken rörande de själförsörjande kvinnorna. Jag har en gång förut i denna fråga erinrat om, att bakom denna statistiks siffror står bland annat äfven den stora kategori själförsörjande, som kallas tjänstefolk. Det är då icke någon ny kategori i vårt land, och jag tror således, att man icke alls kan, såsom den talaren gjorde, anförda den siffra han citerade såsom bevis på, att här är en så förfärligt stor uppmarsch af själförsörjande kvinnor. I viss grad har en sådan uppmarsch ägt rum, men icke har den haft den omfattning, som den af den siste talaren anförda siffran skulle visa.

Nu erkännes det från rösträttskvinnornas sida, och det har också erkänts af föregående talare, att kvantiteten af rösträttsföreningarnas medlemsantal verkligen är ganska liten. Men däremot påstå ju rösträttskvinnorna själfva, att de äro eliten af landets kvinnor, de skulle stå i främsta ledet, bäras af utvecklingens våg eller på utvecklingens hjul, hvad det nu heter. Jag är icke så säker på, att de äro denna elite. Jag påminner mig en historia från rösträttsrörelsen år 1907. Den är en smula drastisk, men efter de mindre vackra uttryck, som herr Hellberg fällde om sina motståndare, då han uppdelade dem i olika kategorier, kan jag ju få komma med denna historia. En talare reste ut till en landsända, känd för sitt kärnfulla folk, och skulle agitera för det Lindmanska rösträttsförslaget. Han höll ett stort möte, besökt af mycket folk. Då uppträdde en yngling från hufvudstaden och ville lägga stenar i vägen för det Lindmanska förslaget, och sade, att inte kunde man vara med om ett sådant förslag, som visserligen ville utsträcka rösträtten, men därifrån utesluta hälften af Sveriges befolkning nämligen kvinnorna. Det var emellertid ett mycket olyckligt yttrande i den bygden, ty det tände genast eld i den stora församlingen; den ena efter den andra uppträdde och vittnade, att man där visst icke kände något behof af rösträtt för kvinnor. Och då sade en talare om den saken, att »den *fromma, ädla och gentila kvinnan*, hon vill icke hafva någon rösträtt, utan den, som vill ha den, det är blott den *bistra och istadiga kvinnan*». Jag tror, att det ligger åtminstone så mycket reson i denne hederlige danne-mans yttrande, att dessa kvinnor, som stå utom, som icke begärt och icke vilja hafva rösträtt, hafva lika stora anspråk på vår aktning och

vår hänsyn som de andra. De hafva ett minst lika maktpåliggande och samhällsbevarande arbete i vårt land som de andra, och de utgöra i alla fall hittills den stora massan.

Hvad angår detta tal om nya arbetsuppgifter och nya områden, dit man nu skulle draga in kvinnan, säger jag som jag sade i fjol: äro ni säkra på, att de uppgifter i hemmet, barnavården, sjukvården, fattigvården, på det religiösa eller sedliga området o. s. v., som redan nu ligga öppna för kvinnan — äro ni säkra på — att de äro fyllda så, att de icke kunna göras bättre? Jag är säker på, att ingen törs säga det, och ändå vill man kasta in kvinnan på andra områden, som äro för henne främmande och som skulle försvaga hennes verksamhet på de förra.

Jag yrkar afslag å utskottets hemställan.

Herr Olsson, Olof: Jag har hört herr Thyren tre gånger i denna kammare, och hvarje gång har han uppträdt som den store varnaren. Första gången varnade han oss för att eventuellt förlora våra ägodelar, andra gången våra hufvuden, och nu är det samhällsbyggnaden som står på spel. Då jag för min del hvarken är rädd om mina ägodelar eller mitt hufvud och icke heller tror, att fosterlandet står på spel, har jag icke kunnat röna någon som helst påverkan af varningarna.

Jag tecknade ned hvad herr Thyren sade så godt jag kunde. Det är klart, att en del gick förlorad. Det är också klart, att då man skall bemöta man måste koncentrera sig. Jag vill därför försöka att taga ut kvintessensen.

Herr Thyren framhöll dels den nytta och dels den skada som väntades uppstå, i fall kvinnorna finge rösträtt. Hvad då först beträffar nyttan — om man går ut ifrån hvad som representeras här i kammaren och hvad som göres här, och ställer detta i belysning af det faktum, att kvinnorna skulle få rösträtt, så representera de ju, sade han, alldeles speciellt de humanitära egenskaperna; deras arbete i dessa egenskapers tjänst är både stort och ovärderligt. Men, frågade han, skulle detta arbete på något sätt stegras, skulle det blifva värderikare, om kvinnorna finge rösträtt? Jag förstår icke den frågan: hvarför skulle det stegras? Det är väl alldeles tillräckligt, om det finnes, att det då får återspegla sig i Riksdagen. Herr Thyrens talade om jordbrukaren, som är så nyttig och nödig, om näringsidkaren i allmänhet, och juristen, som behöfver finnas här. Jag hörde icke, att han nämnde något om, att deras speciella egenskaper speciellt skulle stegras för att de måtte få representeras här. Det var alldeles tillräckligt, att de hade intressen som borde vara representerade. Och då det är klart, att hvarje sak representeras bäst af sina egna bärare och icke af eftersägare, kan jag icke förstå, hvarför det nämnda skälet skulle vara ett skäl emot en kvinnornas representation. Han undrade vidare, om det arbete, som här utföres, skulle på något som helst sätt stimuleras eller bli bättre därest kvinnorna komme hit. Idéer, sade han, behöfva de icke

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

komma med, de komma ändå, utifrån, genom pressen o. s. v., och arbetet här kan icke lifvas något särskildt, ty det arbete, som här hufvudsakligen bedrifves, är kompromissarbete, och det måste utföras nyktert och kallt. När jag hörde detta, tänkte jag: Jaså, äro vi verkligen så duktiga att kompromissa i denna kamraren och i den andra! Och icke nog med det: skall det till på köpet vara en förtjänst, någonting *manligt* att kunna kompromissa? Jag har hittills i mitt lif haft den uppfattningen, att om det gäller att »lirka» sig fram, så äro kvinnorna utmärkt präktiga och bra och duktiga. Om *det* är det väsentliga och centrala, att idéerna ingenting betyda, utan att kompromissandet är hufvudsaken, då kan jag uppriktigt sagdt icke förstå, hvarför det alls skall sitta karlar i dessa båda kamrar.

Jag går så öfver till talet om den skada, som skulle åstadkommas. Jag måste här göra en liten personlig bekännelse. När jag hörde denna skada målas af, kom jag att tänka på den gamle Krysostomus. Han lär ha yttrat vid ett tillfälle, att af alla vilda djur var kvinnan det farligaste. Herr Thyrén är en modern man och icke född för flera hundra år sedan; han kan följaktligen icke lägga in i sin farlighet det som Krysostomus menade. Men man fick dock den föreställningen, att kvinnorna voro ytterst farliga — särskildt därför, att de så lätt fölle offer för hvilken som helst politisk jägare, som inställde sig, de hade tankar, men dessa tankar leddes af känslorna, de hade visserligen hufvud, men hufvudet var icke riktigt kallt, och allt detta skulle göra, att de politiska partiernas program — icke partierna, ty de vore icke eviga, men programmen, då ju kvinnorösträtten blefve evig — skulle på ett eller annat sätt betänkligt influeras af dessas känsloladda tankar och mindre kalla hufvuden. Herr Kjellén strök under detta ytterligare och fann det nödigt påminna, att känslorna ofta springa bort med förståndet. Nu har emellertid herr justitieministern framhållit, att alla de farhågor, som man från detta håll rest mot krafvet på rösträtt för kvinnor, icke besannats. Jag är icke någon slaf under erfarenheter från Australien, men om man har erfarenhet därifrån, vet jag icke, hvarför man icke kan få tala om den, isynnerhet som denna erfarenhet är så talande för just det vi här afhandla. Jag ser förresten saken mycket enklare. Det är i alla fall så, att kvinnorna med alla sina förtjänster och alla sina fel äro till finnandes här; då är det icke mer än rätt och billigt, att allt hvad de äga får återspeglas i samhället — alldeles som allt hvad männen äga af godt och ondt. Då jag ser saken så, kan jag icke finna något, som talar för, att kvinnan, därför att hon har fel eller rättare icke har mannens förtjänster, skall vara utestängd. I en stor byggnad är somligt förgyllt, en annan del är det icke; mycket sällan äro grundstenarna det. Men grundstenarna äro väl så nödvändiga för byggnaden, tänker jag. Det är fullt af präktiga män och kvinnor, som icke på något sätt äro särskildt

framstående eller märkvärdiga men som i alla fall bilda denna grundval för samhällsbyggnaden, som är så absolut nödvändig.

Men det för mig mest centrala i hela spörsmålet, det vidrörde herr Thyren också, men han liksom gled förbi det så fort som möjligt. Han sade likväl, att först när kvinnan blifvit ställd midt i intressestriden, först då är tiden inne att ge henne rösträtt. Detta är just problemets kärnpunkt. Jag har sällan sett, att en utredning till den grad lyckats gå på sidan om saken, lyckats få hela problemet så på sned, som den utredning, som framlagts i rösträttsfrågan. Här har man kommit med statistik, man har sökt efter orsaken till kvinnornas fruktsamhet, till barnens dödlighet och till skilsmässorna, och man har äfven försökt reda ut kvinnornas förhållande till nykterheten. Hvad har allt detta med rösträtten att göra? När jag läser detta kan jag icke neka till, att jag finner det lika mycket samhörigt, som de olika delarna i den gamla kända rubriklustigheten »fortepiano och halmstads-lax». Dessa frågor ha icke något som helst inbördes samband. Hvad vi hade behöft, det hade varit en utredning om kvinnoarbetet: huru detta ställer sig kvantitativt och kvalitativt. Vi hade behöft en utredning om kvinnoarbetets betydelse för samhället, för hemmet och för kvinnan själf. Om vi hade haft sådana utredningar, förefaller det mig, att man af dem skulle kunnat draga helt andra slutsatser — slutsatser som haft betydelse för det här problemet. Och jag tror, att man skulle ha fått klart för sig, att man icke längre skall ställa frågan så: huruvida kvinnan har intressen att tillvarataga i samhället, utan huruvida hon själf skall representera dessa intressen.

Man talar om kvinnans uppgifter i samhället. Herr Thyren snuddade så lätt vid detta. Han nämnde om, att kvinnorna skulle uppfostra sina barn. Herr Kjellén var litet mera uppriktig och detaljerad. Men båda två — knappast kanske herr Thyren — tyckas ha förbisett den väsentliga omgestaltning, som ägt rum och äger rum inför våra ögon just på den här punkten. »Kvinnorna skola vara hustrur och mödrar och ha hand om allt som vi kalla hemlif», heter det, och man får ibland höra mycket vackra saker om detta. »De skola vårda den heliga elden på husaltaret» — såg jag här förleden i en tidning. Husaltaret, ja! Det är ganska egendomligt: karlarna ha nu ett par tiotal år gjort allt hvad de kunnat för att komma bort ifrån detta och in på restauranterna. Det har vuxit upp restauranter som svampar ur jorden just på grund af att karlarna flytt hemifrån. Men det är vid ett tillfälle, som en stor del karlar med ens erinra sig, att husaltaret finnes, och det är, så snart det blir tal om den kvinnliga rösträtten.

Nu är det så, att kvinnan också måst ge sig från hemmet, men det är till hennes heder, att det icke skett alldeles frivilligt. Tidens utveckling, samhällets omgestaltning har drifvit henne bort. Jag vill påminna om en sak, som man kanhända icke tänker på, och i hvarje fall icke herr Clason tänker på,

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

och det är, att mellan $\frac{1}{5}$ och $\frac{1}{4}$ af Sveriges kvinnor icke kunna bli gifta. Det är icke i våra dagar som i den gamla folkvisan, att »man väfver sig en randig kjortel, så komma friare från alla orter». Det är mellan $\frac{1}{5}$ och $\frac{1}{4}$ som måste förbli ogifta, de må väfva sig huru många randiga kjortlar som helst — såvida de icke, det måste jag tillägga, vilja välja sig karlar öfver 50 år. Men dessa lära vara mycket svåra och ovilliga, efter hvad jag hört sägas!

Tiden, som vi genomleva, kräfver kvinnoarbetet, och det betyder, att kvinnorna allt mer och mer frigöras från det materiella beroende af familjen, som de förut lefvat i. Visserligen hänger en del ännu fast vid hemmet, men bandet blir allt slappare och brister så småningom. Det är väl något, som vi utan att anlita statistiken ha tämligen klart för oss, att de själf försörjande kvinnorna bli allt flera och flera. Där af blir följden, att deras materiella själfständighet blir större. De taga allt mera del i samhällslifvet. Därigenom blir också deras intellektuella själfständighet större. De bli allt mer sådana, som herr Thyren vill ha dem. Allting kastas om här i samhället. Hvad som kommer att gå fram ur det kaos, som vi ha omkring oss, det är icke godt att säga, men jag för min del tycker mig skönja en alldeles ny klass, som växer upp. Det är dessa själf försörjande kvinnor, som stå lägst på löneskalan, ha det sämsta arbetet och den sämsta betalningen. Men just på grund här af ha de också synnerligen starka intressen att bevaka; de ha numera egna skor, som klämma.

Den siste ärade talaren lät framskymta någonting annat, som är speciellt *mannens* syn på saken. Kvinnan skall vara »from» och »ädel». Man har många andra vackra adjektiv till hands — de kosta ju icke något —: hon skall vara »kvinnlig» och »huslig» ja, jag har till och med hört sägas och sett skrifvet, att skall vara »ljuf». Lifvet är i alla fall ganska underligt! Utvecklingen drager kvinnan från hemmet och drager henne in i sysselsättningar, som äro alldeles upp- och nedvända från gammalmanssynpunkt. Maskinen och mannen ha i förening tagit kvinnan från hemarbetet, och själf tager hon arbetet från mannen. Skomakaren får ge vika för skoarbeterskan. Det gamla hederliga tvättbrädet och strykjärnet ersättes af maskiner, och vid maskinen står en karl. Mannen i sin tur spinner och väfver. Kvinnorna bygga fartyg — jag undrar, om det är många af herrarna, som veta, att kvinnor bygga fartyg. De gå i arbete i grufvor och fältspatsbrott. Jag har icke här i Stockholm sett någon kvinnlig rörläggare, utan här är det fortfarande, som på Södra teatern, »Herr Karlsson, som lägger ned rör». Men man behöfver bara gå ut till hvilket husbygge som helst, för att få se kvinnorna bära murbruk. Det är ganska underligt. Hon går ned i underjorden, och hon går mot himlen. Fältspatsbrott och murbruk! Tycker ni icke i alla fall, att det är en ganska egenomlig jordmän för den där ljufheten, som vi karlar så gärna vilja bevaka hos kvinnan?

Jag är icke på något som helst sätt sentimental. Jag ser saken realistiskt. Men jag ser saken så: det är en stor del kvinnor — en del som ökas — som verkligen har stora intressen, viktiga intressen att bevaka i samhället. De stå, som herr Thyren vill, midt i intressestriden. Och då jag för min del funnit, att de själva bäst bevaka sina egna intressen, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den hemställan, herr Steffen gjorde.

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Hans excellens herr statsministern *St a a f f*: Jag skall försöka att något litet betrakta det spörsmål, som här redan af en och annan talare tangerats, nämligen huruvida det är sannolikt, att den fråga, som nu utgör föremål för kammarens öfverläggning, kan komma att helt och hållet afskrifvas från dagordningen, eller huruvida det är mera sannolikt, att den kommer och åter kommer tillbaka, till dess den finner sin lösning.

Det vill förefalla, som om den mycket ärade talare, som först hade ordet, hade den åsikten, att det nog vore möjligt att göra af med frågan, så att den blefve aflifvad och icke komme igen. Men då man hade förmånen att, omedelbart efter att hafva åhört hans yttrande i dag, också få återgifvet hans yttrande för några år sedan, så måste man ju erkänna, att yttrandet i dag betydligt försvagades af det yttrande, som sålunda återgafs af herr Hellberg. Jag beklagar visserligen, att, efter hvad jag tror, herr Hellberg icke förmådde återgifva yttrandet af 1908 med hela den imposanta öfvertygelse, hvarmed jag är förvissad, att äfven detta yttrande på sin tid framfördes af herr Thyren. Men innehållet talade ju i alla fall för sig själf. Om man då erinrar sig, att det ligger endast fyra år emellan dessa båda yttranden, så kan man ju kanske hoppas på, att de åsikter, som herr Thyren nu utvecklade, icke behöfva bli hans sista ståndpunkt. Det är något egendomligt i, att han synes ha valt skottåren till att framställa sina åsikter angående kvinnans rättigheter och befogenheten af kvinnornas kraf. Men det kommer flere skottår, och man kan således kanske lyckönska sig till en ny skottårsteori af herr Thyren.

Om jag nu frågar: är detta kraf på kvinnorösträtt ett efemärt, ett öfvergående kraf, eller är det ett sådant, som står kvar, tills det får sin lösning, så är det mig visst icke obekant, att det har funnits ganska många politiska kraf, äfven uti stora och djupgående rättighetsfrågor, som ha haft en öfvergående beskaffenhet. Men ifall man närmare undersöker de inre egenskaperna hos dessa kraf, ifall man undersöker, hvarför det har kommit sig, att de liksom sjunkit undan och upphört att göra sig gällande, så tror jag, att man oftast skall finna, att det under den form, i hvilken ett kraf blifvit framställt, ligger en djupare fordran, som har kunnat tillmötesgå på ett annat sätt än det som först formulerats. För några veckor sedan inträffade det — jag tager här ett exempel —, att i Andra kammaren en motion väcktes, som framkallade allmän häpnad. Det var motionen om införandet af ett nytt, ett republikanskt statsskick. Motionären ansåg sig förmodligen därutinnan såsom en gifven framstegsman, och han måste ha blifvit bra förvånad, att hans motion på de flesta utan

Om politisk
valrätt och
valtarhet för
kvinnor.
(Forts.)

afseende på parti snarast verkade som en anakronism. Förklaringen därtill är dock ganska enkel om man närmare tänker sig saken. För ett 50-, 60-tal år sedan eller mera voro visserligen tankar på republikanskt statsskick i mer än en västeuropeisk stat uppe i framstegskretsar. Men hvarför? Jo, därför att man då trodde, att republiken var det enda medlet att förverkliga folkviljan. Sedan lärde man sig så småningom, att det fanns andra utvägar, och sedan samlade man i det ena landet efter det andra alla sina krafter på just sådana andra medel, nämligen utvecklingen af ett konstitutionellt-parlamentariskt statsskick, som äfven under en monarkisk form förverkligar folkviljan. Detta är således ett exempel på ett sådant politiskt kraf, som sjunkit undan, säkerligen för mycket långa tider.

Men finnes det någon, som kan tänka sig, att sedan krafvet på kvinnans rösträtt en gång blifvit väckt till lif och gripit omkring sig så, som det nu gjort, det skulle vara möjligt, att detta kraf kunde tillfredsställas genom något annat än sin egen uppfyllelse? Jag tror, att den saken är helt och hållet utesluten, och jag tror, att det finnes ett mycket starkt positivt skäl för det antagandet. Ty, mina herrar, om vi betrakta denna politiska fordran, så är den ju icke något isolerad, något, som utan skönjbart samband med de stora politiska hufvudströmningarna plötsligt framträdte. Det är i själfva verket ingenting annat än ett nytt utslag på ett särskildt område af den största politiska kraft, som har verkat under mer än ett sekel, den politiska kraft som den franska revolutionen formulerade såsom fordran på jämlikhet. Hvad den kraften har betydte för samhällenas omformning, är ju här icke tillfället att närmare ingå på. Om man ser på samhällena — jag talar om de vesteuropeiska samhällena i det hela taget —, om man ser på dem sådana de äro nu och därmed jämför hvad de voro, innan jämlikhetskrafvet hade fått insteg i människornas sinnen, då förstår man, att denna kraft på sitt område, i fråga om ordnandet af samhällenas inre förhållanden, varit fullt jämförlig med de materiella krafter, som för ungefär ett sekel sedan uppdragats och så oerhördt omgestaltat människornas yttre förhållanden.

Man kan säga, att kvinnans rösträttskraf är ingenting annat än en fortsättning, en ny utveckling af den känsla, den stämning, som en dag betog de s. k. ofrälse människorna i samhällena, och som gjorde, att de sporde sig och andra: huru är det möjligt, att därför att vi icke äro födda till adel, vi icke skola ha några ordentliga mänskliga och medborgerliga rättigheter? Det var den frågan, som gjorde, att adelsväldet och privilegierna föllo. Det är en fortsättning af det spörsmålet, som de fattiga vid en senare tidpunkt framställde, då de sade: är det verkligen rättvist, att därför att jag är född fattig och icke har utsikt att bli annat än fattig, jag icke skall få något inflytande på mitt fosterlands angelägenheter? Därmed begynte striden mot censusrösträtten i alla länder, en strid som numera nästan öfverallt slutat med hvad man kallat den allmänna rösträtten — *kallat* så, till dess att kvinnorna begynte att äfven för sin del göra sig hörda och sporde: hvad är det för rättvisa i, att allenast därför att vi tillhöra ett annat kön, vi icke skola betraktas och behandlas såsom full-

myndiga medborgare? Om det således är otvifvelaktigt, att denna fordran utgör ett nödvändigt resultat af en än mer omfattande fordran af en kraft, hvars verkningar vi ännu endast delvis sett — vi komma nog att så småningom få se ännu flera och ännu större —, då kan man vidare spörja: finnes det då någon utsikt, att de förhållanden, som framkallat dessa kvinnornas spörsmål om rätt äfven för dem, skola förändras? Det har under debatten blifvit af flera talare vidrördt, att dessa förhållanden till mycket stor del äro att söka i kvinnans allt större och större utflyttning i samhällsarbetet på de allra flesta områden. Det är klart och tydligt, att den kvinna, som tillsammans med en man står på fabriken och arbetar, den kvinna, som sitter på kontoret och arbetar tillsammans med männen, den kvinna, som arbetar tillsammans med männen i skolan, den kvinna, som arbetar såsom läkare jämsides med män, det är klart och tydligt, att alla dessa i samhället arbetande kvinnor med rätta måste göra det spörsmålet: kan det vara rättvist detta, att vi icke skola få ha ett uns att säga i fråga om vårt fosterlands angelägenheter? Kan det verkligen vara möjligt, att vi kunna vara dugliga och skickliga, som man numera allmänt erkänner, att göra hvad som blifvit vårt yrke, vår selsättning, men att en öfverkomlig skiljemur ställes mellan männen och oss, där det är fråga om vårt gemensamma fosterlands angelägenheter?

*Om politisk
valrätt och
valborhet för
kvinnan.
(Forts.)*

Ingen af eder, mina herrar, tror, att den utveckling, som sålunda kommit till stånd, kommer att vridas tillbaka. Det är tvärtom tydligt, att kvinnans rätt och möjlighet att stiga ut till allt flera platser, att fylla allt flera uppgifter i vårt samhälle, kommer att ökas år från år. Men när sålunda anledningarna allt mera ökas, är det ju icke möjligt att verkningarna, hvilka just äro kvinnans rösträttskraft skola komma att minskas. Ja, detta gäller nu de kvinnor som ha en verksamhet utom hemmet. Det är tydligt, att det är hos dessa kvinnor, som man kallar »själförsörjande» — ehuru jag för min del har den uppfattningen, att den stora massan af gifta kvinnor i vårt land äfven äro »själförsörjande», så att det är oriktigt att på andra tillämpa uttrycket »själförsörjande», men därifrån utesluta de gifta — det är naturligt, det är psykologiskt gifvet, att det är hos dem, som tanken först skall ha vaknat och fått lif. Så småningom har den också spridit sig till kvinnor inom hemmen. Äfven de ha frågat sig och frågat sig, så vidt jag förstår, med rätta: Vi, som ha det stora värfvet att uppfostra det unga släktet, skola vi, med någon rättvisa kunna helt och hållet uteslutas från all inverkan på det lands angelägenheter, för hvilka vi skola fostra detta unga släkte?

Det är med dessa reflexioner, som jag skulle vilja stödja den hos mig allt mera rotfästa uppfattningen, att vi här ha att göra icke med en fråga, som utgör ett politiskt mod för dagen, utan med en fråga, som så gripit omkring sig, och som gripit så djupt ned i sinna, att det icke är tänkbart, att den skulle kunna sjunka undan, utan att den blir löst.

Nu är det i förbigående sagdt någonting ganska egendomligt, att äfven från högerhåll, där man ju har en motvilja för att tänka

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnan.
(Forts.)

sig kvinnorna i politiken, vid vissa tillfällen denna motvilja hastigt och lustigt förflyktigas; det är ju förvånande. Jag skall anföra ett litet exempel. I höstas skulle från högerhåll äga rum ett storslaget protestmöte mot en regering, som jag icke behöfver närmare nämna, och en dess åtgärd. Då fann man visst icke lämpligt att utslutande anlita män för att framföra indignationen och protesten, utan man anlidade också en framstående kvinnlig politisk talare. Och efter hvad man kunde förstå af referatet, var det egentligen hon, som hade i allra högsta grad gifvit adekvata uttryck åt församlingens mening. Det var aldeles påtagligt, att de andra, ja, de hade stuckit och huggit, men *hon* ansågs hafva fullständigt pulvriserat regeringen! Om det nu är så, och det kunde anföras ofantligt många exempel härfpå — ja, icke på kvinnor, som hafva pulvriserat regeringen, men i alla fall på kvinnor, som uppträdt å högerns möten och talat och ansetts hafva på ett förträffligt, på ett synnerligen lyckligt sätt återgifvit högerns uppfattning — om det nu alltså är så, att högern tål sig bra med och sätter värde på den politiska högerkvinnan utom Riksdagen, är det då logiskt och konsekvent att säga, att hon icke duger till att välja och att hon icke duger till att uppträda inom Riksdagen?

Jag tror för min del, att man skall hafva svårt att finna ett mera riktigt och klart uttryck för den kvinnliga rösträttsrörelsens ställning, sådan den under ett antal år hos oss har utformat sig, än det som i 1907 års rösträttsproposition gafs utaf den dåvarande justitieministern, herr Albert Petersson, och i hvilket yttrande samtliga regeringsmedlemmar instämde med undantag, tror jag, af två, dåvarande statsråden Trolle och Tingsten, som därför att de icke voro anhängare af proportionalismen yttrade en skiljaktig mening. Beträffande den kvinnliga rösträtten fälles i detta statsrådsanförande följande yttrande: »För mig är det tydligt, att den nu pågående rörelsen för att kvinnan, den gifta såväl som den ogifta, må kunna själf bevaka sina egna intressen och äga att tillika med mannen deltaga i det offentliga lifvet, är en yttring af själfva tidsandan och en omedelbar följd af den större själfständighet, kvinnan alltmera i sin verksamhet kommit att intaga. Det berättigade i denna rörelse är jag också villig att erkänna, och jag är för min del öfvertygad, att det mål, politisk rösträtt för Sveriges kvinnor, som nu äger så många varmhjärtade förespråkare, i en nära liggande framtid kommer att blifva verklighet.»

Det är för att försöka komma fram till denna verklighet, hvilken den dåvarande justitieministern förutsatte och tydligen då hoppades på, som denna proposition nu i år har blifvit framlagd, och det är med återopande af dessa, som mig synes, i så hög grad sanna ord, kanske ytterligare förstärkta med hvad herr Thyren af år 1908 yttrade om att både logiken och rättfärdigheten bjuda att gifva kvinnan rösträtt, som jag ber kammaren bifalla den kungliga propositionen.

Herr Thyren: Då jag nu anhåller att få yttra ett par korta

ord med direkt adress till hans excellens herr statsministern, ber jag honom icke misstycka, att jag icke, hvad jag kanske rätteligen bort, upptar hans anförande till något bemötande. Detta gör jag icke, dels därför att det till stor del i själfva verket öfverensstämmer med hvad jag själf yttrade — icke 1908 utan nu i dag 1912 — dels och till stor del därför, att jag anser mig hafva redan förut i dag besvarat, hvad hans excellens nu anförde; slutligen gör jag det icke äfven därför, att jag tror, att vi skulle kunna hålla på hur länge som helst i dessa allmänna frågor, utan att den ene bekände sig vara omvänd utaf den andre. Det är således icke detta, utan något helt annat, som bestämt mig att nu begära ordet.

Jag ber nämligen att till hans excellens herr statsministern såsom chef för regeringen få rikta en alldeles bestämd och gripbar fråga i en mycket tydlig och begränsad punkt. Hans excellens, tror jag, var närvarande hela tiden, då jag yttrade mig förut i dag, och torde således hafva åhört och lagt märke till, hvad jag yttrade angående förslaget sammanhang med *utskyldsstrecket* och med *förstakammarvalen*. Jag är öfvertygad om, att herr statsministern alldeles som jag vet och känner sig fullt säker om att boskillnaden, om hvilken jag talade, är under de gifna förutsättningarne, ett mycket enkelt medel. En 6, 7, 8 kronor kostar det och gäller för hela lifvet — och då har kvinnan sin politiska rättighet. Herr statsministern, tror jag, är nog liksom jag öfvertygad om, att vederbörande icke äro sena att begagna sig af detta enkla experiment. Och slutligen torde herr statsministern liksom jag vara öfvertygad om, att hafva en gång alla hustrur till utskyldsförsummande män faktiskt politisk befogenhet, finns ingen mänsklig möjlighet att hindra utskyldsstreckets borttagande.

Det är möjligt, att hans excellens finner detta återigen vara en fördel i förslaget. Ja, därom skall jag icke nu uttala mig, men jag vill fråga: har regeringen observerat detta faktum eller icke?

Jag har tillåtit mig utgå från det *sista* alternativet: regeringen har *icke* tänkt på det. Och om regeringen icke tänkt på det, i så fall har jag intet att säga — det är mänskligt och kan hända hvem som helst. Men i så fall måste regeringen också finna det vara ganska naturligt, att vi, som icke äro mogna att stryka ut utskyldsstrecket, ensamt på denna grund icke kunna gå med på förslaget, äfven om vi hade känt oss i princip öfvertygade af herr statsministerns anförande.

Detta mitt resonemang bygger som sagdt på, att jag antar, att regeringen själf *icke* gjort denna reflexion. Skulle jag åter antaga, att regeringen tänkt på saken och har klart för sig, att ett bifall till denna proposition betyder inom kort *nödtvång* att taga bort utskyldsstrecket, då tillåter jag mig säga, att den goda mening som jag hyst och hyser till den sittande regeringen, skulle i någon mån ändra sig. Ty jag finner, att det icke vore

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnan.

(Forts.)

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnan.
(Forts.)

riktigt handladt, om regeringen utan att säga något, utan ens en antydning till utredning, skulle på en bakväg försökt införa nämnda förändring.

Jag har talat om *utskyldsstreck*et, därför att det är en så skarpt begränsad fråga, att man icke kan misstaga sig på den. Men herr statsministern finner nog, att detsamma gäller i fördubbladt, ja i mångdubbelt mått om den andra punkten: *förstakammaren*. Och jag vill säga, att jag skulle vara tacksam, ifall hans excellens ville gifva oss litet upplysningar, om hur det förhåller sig i dessa något dunkla punkter.

Hans excellens herr statsministern St a a f f: Jag skall med största nöje tillmötesgå den föregående ärade talaren och lämna svar på hans båda frågor.

Beträffande den första frågan ber jag att få svara, att det visst icke har undgått regeringen, att den *möjlighet* förefinnes, som den ärade talaren påpekade med afseende å boskillnad. Men regeringen delar alldeles icke den uppfattning, som den ärade talaren har tillkännagifvit, nämligen att ett antagande af detta förslag skulle föranleda till fullkomliga massansökningar om boskillnad; alldeles icke. Erfarenheten visar, att människor icke äro på det sätt beskaffade, att de för att försäkra sin rösträtt skulle kunna antagas i någon större mängd underkasta sig de formaliteter, besvär och kostnader som dock äro förenade med vinnande af boskillnad.

Man kan ju hämta en viss erfarenhet om huru litet benägna människor äro att på förhand — märk väl, icke då valet står för dörren, utan på förhand — underkasta sig besväret för att erhålla den politiska rösträtten från de länder, där det finns registreringstvång såsom förberedelse för rösträttens utöfning och där man på många håll varit angelägen om att afskaffa detta tvång därför att äfven detta — som således är mycket enklare än boskillnad — är en sådan börda, som folk icke gärna underkastar sig. Detta om detta.

Hvad beträffar den andra frågan skulle den, om jag uppfattade den rätt, gå ut på, huruvida ett antagande af detta förslag enligt regeringens uppfattning skulle komma att medföra kraf på att kvinnor borde få rösträtt äfven till Första kammaren i vida större utsträckning än nu och på ett eller annat sätt således äfven därvid jämnställas med männen. I anledning häraf vill jag först åberopa talarens egna ord, att den nuvarande Första kammarens gestaltning och den 40-gradiga skalan nog icke är någon evighetsinstitution. Men däraf följer icke, att ifall detta förslag genomföres, omedelbarligen resultatet skulle blifva, att de konsekvenser, som han här ville förespegla oss, skulle inträffa. Jag tror knappast, att detta förslags genomförande skulle på rätt långa tider lägga så synnerligen mycket till den agitation emot 1909 års rösträttsreform, sådan den tagit sig uttryck i gestaltningen af Första kammaren, som i alla fall och på andra

grunder redan är för handen och gifvetvis icke kommer att afstanna. Det är alltså svaret på den andra frågan.

Jag kan följaktligen på intet sätt finna, att dessa två omständigheter böra kunna utgöra någon anledning för dem, som eljest ha en sympatisk uppfattning af frågan om kvinnans rösträtt, att icke gifva sin röst åt det nu föreliggande förslaget. Jag tillåter mig också uttala ett tvifvel på att någon, som kommer att rösta emot detta förslag, låter bestämma sig företrädesvis af dessa utaf herr Thyren framställda invändningar.

*Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnan.
(Forts.)*

Herr Thyren: I anledning af herr statsministerns svar på min första fråga ber jag blott att med ett ord få säga, att det förefaller mig, som om herr statsministern hade en väl låg, troligen alltför låg tanke om ledningen af ett visst politiskt parti — hvars namn jag icke behöfver nämna — såväl i afseende å den praktiska blicken hos denna partiledning som beträffande den respekt och det värde öfver sina underlydande, som denna ledning eljest brukar kunna glädja sig åt. Detta var nu beträffande den första frågan.

Beträffande svaret å den andra frågan har jag ingenting att tillägga. Hvad herr statsministern i den delen anförde, talar för sig själf.

Herr Gezelius: I anledning af den sista replikväxlingen kan jag icke tillbakahålla några tankar, som hans excellens statsministerns grundmotivering för sin ståndpunkt i frågan framkallat.

Hans excellens började sitt inlägg med att framställa spörsmålet, huruvida krafvet på politisk rösträtt för kvinnor var af den art, att man kunde vänta, att det skulle afskrivas, eller om det var ett anspråk, som icke skulle upphöra, förrän det var uppfyllt. För att visa riktigheten af den uppfattning, som var hans, att det här gällde ett ofrånkomligt kraf, berörde hans excellens spörsmål på det politiska området af, som det vill synas såväl honom som mig, mycket ingripande art.

Hans excellens begagnade tillfället att klarlägga sin uppfattning om — hvad kanske här trängde sig på litet hvar — den motion, som väckts i Andra kammaren rörande republikanskt styrelsesätts införande. Han affärdade det krafvet såsom numera icke aktuellt. Det tillhörde en gången tid, menade han; nu hade folken lärt sig, att frihetens väg gick under konstitutionell monarki med en utveckling efter andra linjer.

Ers excellens, det finns ett politiskt parti i vårt land, om hvars tankar ers excellens säkerligen icke är okunnig, ett parti, som på sitt positiva program, då det går fram till val, för folket uppför såsom första sats kraf på införande af ett republikanskt styrelsesätt. Är det icke en realitet? Frågan skulle kanske närmast riktas till det socialdemokratiska partiet.

Då hans excellens vid inledningen af fjolårets valrörelse utvecklade sin uppfattning af den andrakammarparlamentarism, hvilken upptogs såsom en första programpunkt på det liberala partiets ak-

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnan.
(Forts.)

tuella program, så upplyste hans excellens valmännen om, att denna andrakammarparlamentarism hade sin plats och sitt berättigande oafsedt statsformen, det må vara republikanskt styrelsesätt eller monarki, och i det ögonblicket — som följde omedelbart på kreerandet af den fruktbärande samverkans paroll — var det säkerligen icke för hans excellens främmande, att det republikanska styrelsekraftvet här var ett aktuellt spörsmål.

Då hans excellens pläderade för, att kvinnans rösträttskraft var ofrånkomligt, kunde jag icke få annan uppfattning af hans excellens skäl, än att de buros af samma grundåskådning, som format det socialdemokratiska partiets uppfattning om vägarna och målet för vår konstitutionella utveckling: allmän rösträtt med enkammersystem, utan streck.

Hans excellens kallade med citatform, nu gällande rösträtt allmän, s. k. allmän, och ville påvisa, att innan kvinnan fått politisk rösträtt, så är den beteckningen icke riktig. Nej, ers excellens, om man tar det i den bemärkelsen, så hafva vi icke allmän rösträtt, så länge vi hafva utskyldsstreck i någon form, eller så länge vi hafva skala i någon form, det må nu vara den af hans excellens omnämnda 40-gradiga skalan eller öfver hufvud taget någon gradering, som på något vis inverkar på sammansättningen af vårt lands folkrepresentation.

Om man har den uppfattningen, som röjer sig i det socialdemokratiska partiets syn på spörsmålet, hur vår politiska utveckling skall gå, att man vill åberopa den franska revolutionens idé om jämlikhet, tagen i dess mest abstrakta bemärkelse, då är linjen ytterst klar och enkel i den fråga, som här föreligger. Men på mig gör det ett väl så egendomligt intryck, att de skälen ansågos af hans excellens vara afgörande, ens bärande, för den föreliggande frågans bedömande.

Ja, mig förefaller det, som om man med denna uppfattning långt förr och med mycket mera kraft borde kräfvat den ändring i den politiska rösträtten för *män*, hvilken herr Branting och hans meningsfränder i en motion hafva yrkat och som i en vid annat i dag föreliggande utlåtande fogad reservation också gjorts gällande. Frågan om den kvinnliga politiska rösträttens erkännande är icke ett spörsmål, som jag kan finna möjligt att lösa efter de grunder, som hans excellens har angifvit. För mig ställer sig saken visserligen också som en fråga af principiell innebörd, och min ståndpunkt i den grundar sig på principiella skäl. Men principiella skäl få ta hänsyn till huru förhållandena ställa sig i det praktiska lifvet. Det har talats förut under debatten här om att när kvinnorna ställas midt i intressestriden, då är tiden att införa politisk rösträtt för kvinnor, som för män. Ja, jag ville forma det på ett annat sätt och uttrycka, som jag tror, samma idé genom att säga: när kvinna och man ha ställts i hvarje afseende i *samma* ställning såsom samhällsindivider, fria från familjesamhörighetens kraf, fria från den samhörighet med samhället, som historien visar, att familjebegreppet fordrar, då är tiden inne att såsom en konsekvens gifva kvinnorna

politisk rösträtt, men mot det målet och mot den konsekvensen vill jag icke gå — med vidöppna ögon. Jag vill icke, såsom en talare på skånebänken, med upprullande af taflor från sin erfarenhet om hur vissa klasser af kvinnor lida — liksom stora klasser af män — under svåra samhällsförhållanden, draga den konsekvensen att söka försämrå i stället för att förbättra. Hvad vill ni vinna med den kvinnliga rösträtten, då ni talar om att den kräfves af kvinnorna för att göra deras ställning i striden bättre? Jo, ni vilja strid, en strid mellan könen i det samhälleliga lifvet.

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnan.
(Forts.)

Det första skäl, som angifves af herr justitieministern i hans allmänna motivering, är också kvinnans intresse i strid emot mannens. Det skälet tror jag alltså icke har sitt berättigande, allra minst att ställas i första rummet, ens af en än så varm anhängare af kvinnans politiska rösträtt. Det andra skälet herr justitieministern anför hvilat på hans utgångspunkt, att tidsförhållandena ställt kvinnan på ett lika plan som mannen. Därför skulle kvinnan med sina särskilda fallenheter tagas i anspråk för allmänna angelägenheter, som nu i allt större grad omfatta äfven spörsmål, där hennes erfarenhet kan vara särskildt värdefull. Ja, men hufvudfelet i den uppfattningen ligger för mig däri, att, då man erkänner, att kvinnan står på *lika* plan som mannen, som äfven jag gör, innebär detta icke att hon står på *samma* plan.

Det är icke kvinnans särskilda anspråk, det är icke kvinnans särskilda intresse i vissa frågor, som får vara afgörande för ett medgifvande af politisk rösträtt för henne, och icke heller kommer man därhän från den utgångspunkten, att hon står på *lika* plan som mannen. Innan hon står på *samma* plan som mannen, är den konsekvensen icke berättigad.

Jag har redan förut en gång haft tillfälle att uttala min uppfattning i den föreliggande frågan och jag vill med några få ord erinra därom. Ansvaret för det statliga lifvet påhvilat och skall påhvilat på männen och icke kvinnorna. Därför skola männen icke välta detta ansvar från sig på kvinnorna. Gå till erfarenheten inom familjen och förhållandet mellan man och kvinna där. I beslut af vikt, särskildt där olika synpunkter kanske skulle göra sig gällande, samrådes, men det är mannen, som är skyldig att gentemot den utomstående ha det afgörande ordet, det är på honom ansvaret hvilat. Icke rubbas den sanningen däraf, att, såsom hans excellens statsministern talade om, det finnes fabriksarbeterskor, kontorister, lärarinnor, som hafva samma ställning i sina yrkesförhållanden som män. Äro de ogifta, stå de ju i en annan ställning, äro de gifta, förändras icke deras ställning i detta afseende med den yrkesverksamhet, som de hafva. Och för deras skull få vi icke bidraga till att rifva ned, hvad som måste vara grunden för samhället. Grunden ligger i familjen. Den satsen må vara gammal och förhånad, jag tror på den.

Herr Berger: Då jag icke tillhör något af kammarens partier, och man följaktligen icke från någon min allmänna partiställ-

Om politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnan.

(Forts.)

ning kan sluta sig till min ställning till den föreliggande frågan, har jag härmed velat tillkännagifva, att jag kommer att rösta för afslag på utskottets hemställan. Jag är trots utfallet af Andrakammar-valen år 1911 icke öfvertygad om, att det för närvarande inom landet finnes en verklig folkstämning för det föreliggande förslaget. Jag är ej heller öfvertygad om, att kvinnorna själfva i stort sedt vilja hafva rösträtt. Och ej heller tror jag, att man kan utan vidare afvisa de af herr Thyren framställda betänkligheterna, såvidt angår de konstitutionella konsekvenserna af ett bifall till det föreliggande förslaget. Jag yrkar därför afslag.

Sedan öfverläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att beträffande utskottets förevarande hemställan yrkats: 1:o) att det af utskottet förordade förslag till ändrad lydelse af §§ 9, 16, 19 och 21 riksdagsordningen skulle antagas att hvila till vidare grundlagsenlig behandling; 2:o) af herr *Steffen*, att samma förslag skulle såsom hvilande antagas med den ändring i afseende å formuleringen af § 16 mom. e) och f), som angåfves i den af herr Branting vid utlåtandet fogade reservationen; och 3:o) att ifrågavarande förslag skulle förkastas.

Härefter gjorde herr talmannen propositioner, först därpå att till hvilande för vidare grundlagsenlig behandling skulle antagas det af konstitutionsutskottet i föreliggande utlåtande förordade förslaget samt vidare därpå att samma förslag skulle förkastas.

Herr talmannen förklarade sig anse den senare propositionen vara med öfvervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning hvaraf uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition af följande lydelse:

Den, som förkastar det af konstitutionsutskottet i utlåtande nr 33 förordade förslag till ändrad lydelse af §§ 9, 16, 19 och 21 riksdagsordningen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages ifrågavarande förslag att hvila till vidare grundlagsenlig behandling.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hafva utfallit sålunda:

Ja — 86;

Nej — 58.

Därefter gjordes propositioner, först på bifall till herr Steffens yrkande samt vidare på det ifrågavarande förslagets förkastande; och

förklarades den senare propositionen vara med öfvervägande ja besvarad.

Herr talmannen tillkännagaf, att anslag före kl. 2 e. m. utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7 på aftonen.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets den 14 och 15 i denna månad bordlagda utlåtande nr 74, i anledning af väckt motion med förslag, att författningarna angående skatteköp och skatteomföring af kronojord skola tills vidare upphöra att gälla.

*Om upphäf-
vande af för-
fattningarna
ang. skatteköp
och skatteom-
föring af
kronojord.*

I en inom Andra kammaren väckt, till jordbruksutskottets behandling hänvisad motion, nr 208, hade herr *Lindhagen* m. fl. hemställt, att Riksdagen måtte för sin del besluta, att författningarna angående skatteköp och skatteomföring af kronojord skulle i allo tillsvidare upphöra att gälla.

Utskottets hade i detta utlåtande på anförda grunder hemställt, att Riksdagen i anledning af förevarande motion måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t, sedan närmare blifvit utredt, i hvilken omfattning kronojord, som kunde blifva föremål för skatteköp eller skatteomföring, innehades af bolag, föreningar eller andra dylika rättssubjekt, taga under öfvervägande, huruvida för dessa rättssubjekt rätten till skatteköp och skatteomföring vidare borde bibehållas, samt, därest Kungl. Maj:t funne sådant erforderligt, för Riksdagen framlägga förslag om suspenderande under den tid utredningen påginge af nyss omförmälda rätt.

Reservation hade anmälts af herr *A. T. Odelberg*, friherre *G. L. De Geer*, herrar *P. Paulson*, *A. H. Fahlén* och *E. A. Lindblad*, grefve *A. H:son Wachtmeister* samt *V. A:son Ekerot*, hvilka ansett, att utskottet bort hemställa, att motionen icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Herr *Lindblad*, *Ernst*: Herr talman! Det föreliggande betänkandet torde icke vara så obetydligt som den af utskottet framdestillerade klämman skulle kunna angifva. Ty visserligen rör den sig blott om bolag, men den rör sig därjämte om ändring af en grundlagsparagraf, tillika med hemställan till regeringen att, medan den skulle utreda, om grundlagsparagrafen skall ändras, man skulle *suspendera* grundlagens klara ord, och detta torde dock vara ett alltför inveckladt spörsmål för att så här i en hastig vändning kunna tillvinna sig denna kammars bifall. Det framgår ock af betänkandet, att Första kammarens ledamöter hafva nästan mangrant reserverat sig mot en sådan uppfattning. Det föreligger en utredning ifrån kammarkollegium, där man säger att, såvidt det nu kan angifvas, just bolagen här innehafva högst få sådana hemman och lägenheter och således

Om upphäfvande af författningarna ang. skatteköp och skatteomföring af kronojord.

att det hela för dem kan reduceras till en obetydlighet; men frågans *principiella* innebörd torde vara af en sådan räckvidd, att endast detta torde vara nog för att vid detta tillfälle med dessa få ord yrka bifall till reservationen.

(Forts.)

Herr Pers: Herr talman! Denna motion tillhör en hel grupp af motioner, som herrarna nog hafva funnit äro väckta i år och ett föregående år, härledande sig från det förhållande, att staten sedan långliga tider har afhändt sig jord åt enskilda personer i stor utsträckning.

Vi finna på den första sidan af utskottets utlåtande årtalet 1723 och ensamt detta påminner om att den förordning, som skatteköpen och skatteomföringarna grunda sig på, utfärdades i en tid, när Sveriges krona hade godt om jord, men ondt om folk. Efter Karl XII:s krig funnos i stor utsträckning ödehemman i landet och man ville uppmuntra folk att taga sig an dessa hemman. Men denna förordning har fått stå kvar långt sedan ändamålet har blifvit uppnått. Den har fått stå kvar sedan framförallt skogen blef ett spekulationsobjekt. Och när herr Lindblad nyss påpekade att det är ganska få af hemmanen, som äro i bolagets ägo, vill jag erinra om det förhållandet, att bolagen skyndat att få sitt på det torra. Men den allmänna uppfattningen uppröres öfver att dessa förhållanden icke ha blifvit rättade förut, och fastän det alltså nu blott är en rest kvar, en ringa rest af dessa jordagods, som hafva spolierats bort för staten, vill utskottet, att en del af denna rätt skall sparas och att man skall taga i betraktande, om icke något kan göras för att rädda denna rätt.

Reservanten har pekat på, att när man icke vill suspendera rätten för de enskilda, bör man icke heller göra det för bolagen. Det är dock, såsom utskottets majoritet har påpekat, en betydande skillnad emellan de enskilda, som i många fall åtminstone själfva försörja sig på jorden, och bolagen, som i allmänhet endast hafva intresse af att taga bort skogen. Sedan få vi stifta lagar för att söka hålla efter bolagen, så att de odla jorden.

För min del skulle jag dock ingenting hafva emot att den här föreslagna undersökningen och möjligen också suspensionen utsträcktes äfven till de enskilda, men när man icke har några utsikter till att få ett sådan förslag igenom, har jag förenat mig med utskottets majoritet, och jag tillåter mig därför yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter det öfverläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt framställda yrkanden propositioner, först på bifall till hvad utskottet i nu föredragna utlåtande hemställt samt vidare på afslag därå; och förklarades den senare propositionen vara med öfvervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning af jordbruksutskottets den 14 och 15 innevarande månad bordlagda utlåtanden:

nr 75, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtelse af vissa områden till Kiruna municipalsamhälle,

nr 76, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtelse af mark till universitetet i Uppsala för uppförande af en byggnad för växtbiologiska institutionen därstädes,

nr 77, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af sex lägenheter från till kronopark afsatta förra fältväbelsbostället Hälle nr 1 i Jämtlands län,

nr 78, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af lägenheter från förra kompanichefsbostället Hultarp nr 1 jämte Hultarp nr 2, en utjord, i Kalmar län,

nr 79, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående utbyte mellan kronan och Stockholms stad af mark vid Husarviken å Djurgården,

nr 80, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af vissa områden från förra fanjunkarbostället Refvinge nr 3, 10 i Malmöhus län,

nr 81, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af förra kompanichefsbostället Makrismåla nr 1 i Kronobergs län,

nr 82, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af lägenheter från förra kompanichefsbostället Edeby nr 1 och 2 i Södermanlands län,

nr 83, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af en lägenhet från förra länsmansbostället Heberg nr 1 i Göteborgs och Bohus län,

nr 84, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af lägenheter från det till kronopark afsatta kronohemmanet Näset nr 1 i Jämtlands län,

nr 85, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af lägenheter från det till kronopark afsatta förra militiebostället Andersön nr 1 i Jämtlands län,

nr 86, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af lägenheter från förra skvadronchefsbostället Nyvalla nr 1 i Uppsala län,

nr 87, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af vissa områden från det till kronopark afsatta förra fanjunkarbostället Åsen nr 5 i Jämtlands län,

nr 88, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af visst område vid Gellivare Malmberg i Norrbottens län.

nr 89, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af lägenheten Turedams kvarn i Jönköpings län jämte den kronan såsom ägare af nämnda lägenhet tillkommande vattenrätt i Emån,

nr 90, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af lägenheter från förra kornettsbostället Torp nr 2 Södre i Älfsborgs län,

nr 91, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplå-

tande af en lägenhet från Starby kungsladugård i Östergötlands län, och

nr 92, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af lotter från förra hospitalslägenheten Bergbetningen under Skogsholms kronopark i Gottlands län,

biföll kammaren hvad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning af konstitutionsutskottets den 15 och 17 innevarande maj bordlagda utlåtande nr 30, i anledning af väckta motioner om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående ändrade grunder för rösträtten vid å kyrkostämma förrättade val af folkskollärare, biföll kammaren hvad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om ändring
i 16 § riksdagsordningen.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets den 15 och 17 i denna månad bordlagda utlåtande nr 31, i anledning af väckt motion om ändring i 16 § riksdagsordningen.

I en inom Andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 132, hade herr *Sterne* föreslagit, »att Riksdagen ville besluta följande ändrade lydelse för riksdagsordningens § 16 punkt c):

Den som icke erlagt de honom påförda utskylder till stat och verklig kommun, etc.

Utskottet hade i förevarande utlåtande på angifna skäl hemställt, att Riksdagen måtte i anledning af herr *Sternes* motion besluta att i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till sådant förtydligande af § 16 punkt c) riksdagsordningen att såsom »utskylder till kommun» icke måtte kunna förstås utskylder till municipalsamhälle, som icke utgör egen kommun.

Reservation hade anmälts af herr *K. J. Ekman*, med hvilken herrar *Trygger* och *Clason* instämt och som ansett, att utskottet bort hemställa, att förevarande motion icke måtte af Riksdagen bifallas.

Herr *Ekman*, *Karl Johan*: Herr talman, mina herrar! Uti ifrågavarande stadgande i riksdagsordningen heter det, att politisk valrätt tillkommer ej den, som icke erlagt de honom påförda utskylder till stat och kommun, hvilka förfallit till betalning under de tre sistförflutna kalenderåren. Nu är frågan, huruvida bland dessa utskylder till kommun äfven kunna anses inbegripna utskylder till municipalsamhälle.

1862 års kommunallagstiftning kände icke till municipalsamhällen. Det var först sedan ordningsstadgan för rikets städer hade tillkommit 1868 samt byggnadsstadgan, brandstadgan och hälsovårdsstadgan 1874, som det blef fråga om att viss del af kommun skulle kunna underkastas dessa stadganden och särskildt beskattas för ut-

gifter, som däraf följde. När nämligen Kungl. Maj:t hade förklarat, att dessa särskilda stadganden skulle tillämpas på något inom kommunen beläget samhälle med mera sammanträngd befolkning, föranledes däraf vissa särskilda utgifter för denna del af kommunen. Därigenom uppstod en intresse motsats mellan detta samhälle och kommunen i öfrigt. Om nu utgifterna, som nödvändiggjorts till följd af tillämpning af ifrågavarande stadganden, skulle beslutas på kommunalstämma, var det ingen säkerhet för att det särskilda samhällets intressen blefve tillbörligt tillgodosedda. I vissa fall, då Kungl. Maj:t förordnade att stadgandena skulle tillämpas, föreskrefvos ock särskilda former för beslut om beskattning för dessa samhällen. I andra fall meddelades icke några särskilda bestämmelser och då uppstodo stridigheter. Dessa ekonomiska stridigheter föranledde riksdagen år 1896 att aflåta en skrifvelse till Kungl. Maj:t, hvori begärdes, att Kungl. Maj:t ville låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till de tillägg till och de ändringar i kommunallagarna, som kunde vara erforderliga för att ordna de kommunala beskattningsförhållandena inom platser på landsbygden, för hvilka ordningsstadgan för rikets städer och andra dylika författningar förklarades äga tillämplighet. Riksdagen talar här således om ordnandet af *de kommunala beskattningsförhållandena* för dessa samhällen. Sedermera utfärdades med anledning af riksdagens skrifvelse en lag af den 27 maj 1898, som är införd under § 80 i förordningen om kommunalstyrelse på landet och hvori stadgas:

»Har K. M:t förordnat, att ordningsstadgan, byggnadsstadgan och brandstadgan för rikets städer samt hvad i hälsovårdsstadgan för riket föreskrifves om stad skola lända till efterrättelse för område å landet, som ej utgör egen kommun, vare det område att anse såsom ett särskildt samhälle (municipalsamhälle), hvars medlemmar äga att, oberoende af kommunen i öfrigt, själfve vårda sådana för samhället gemensamma ordnings- och hushållningsangelägenheter, som afses i nämnda författningar eller föranledas af dessas tillämpning inom samhället; och gälle i afseende härå om municipalsamhälle i tillämpliga delar hvad i denna förordning är om kommun stadgadt.»

Således, den beskattningsrätt, som tillkommer dessa municipalsamhällen, grundar sig på samma stadgande, som konstituerar den själfständiga kommunens beskattningsrätt. Det är på 57 § i förordningen om kommunalstyrelse på landet. Däraf följer således, att de utskylder, om hvilka här är fråga, municipalsamhälle utskylder, äro att betrakta såsom kommunalutskylder af alldeles samma beskaffenhet som kommunalutskylderna i öfrigt.

Om det nu verkligen förhåller sig så — och det torde icke kunna bestridas — att det här är fråga om verkliga kommunalutskylder, kan man uppkasta den fråga: när det nu säges att dessa utskylder skola betalas till municipalsamhället, som i regeln utgör endast en del af kommunen, kunna de då verkligen anses inbegripna i grundlagens stadgande om betalning af utskylder *till kommun*? Menas icke med uttrycket kommun i riksdagsordningen kommun i dess helhet och icke en sådan kommun, hvarom här är fråga. Motionären anser,

Om ändring
i 16 § riksdagsordningen.
(Forts.)

Om ändring
i 16 § riksdagsordningen.
(Forts.)

att det verkligen förhåller sig på det sättet och har därför föreslagit, att man i riksdagsordningen skulle införa uttrycket »utskylder till verklig kommun», för att på det sättet beteckna, att man skulle mena endast utskylder till helkommunen, men icke till municipalsamhället. Jag tror emellertid icke, att man kan göra en sådan skillnad. Utskottet åter utgår i sitt utlåtande från, att man verkligen är berättigad säga, att här icke afses utskylder till kommun. Utskottet utvecklar sin uppfattning därom på sidan 3, där det säges: »Då utskylder till municipalsamhälle ej är att anse som bidrag till kommunens gemensamma utgifter, medför icke häftande för sådana utskylder förlust af den kommunala rösträtten», och således icke heller af den politiska. Emellertid är förhållandet, såsom jag redan nämnt, det, att begreppen municipalsamhälle tillkom först 1898. Dessförinnan var det så, att på många ställen utgifter för municipalsamhälle beslutades på kommunalstämma och upptogos såsom kommunalutskylder, och det var sålunda icke alls ovanligt, att sådana samhällsutgifter måste vara betalda, för att man skulle tillerkännas politisk rösträtt. I riksdagsordningen var då stadgadt såsom villkor för politisk rösträtt, att man skulle äga rösträtt *i kommunens allmänna angelägenheter*, och därför kräfdes i sin ordning, att man betalt sina kommunalutskylder. Hurudant förhållandet var efter 1898 är omöjligt att säga. Då skildes municipalstämman från kommunalstämman, men något prejudikat finnes icke på, huru man därefter förfor vid från- eller tillerkännande af politisk rösträtt; man kan emellertid med skäl förmoda, att i många fall fordrades, att man betalt utskylderna till municipalsamhället. Jag tror således icke, att det är fullkomligt riktigt, som utskottet säger på sidan 3, att för politisk rösträtt före 1910 icke fordrades att man betalt utskylder till municipalsamhället. Den utgångspunkt utskottet härutinnan anlägger är i alla händelser mycket oviss.

Härefter öfvergår utskottet till att säga öfverst på sidan 4, att vid framläggandet af 1904 års rösträttsproposition, då för första gången bestämmelser om utskyldsstreet föreslogos, departementschefen uttalade att »hvad särskildt angår fordran på fullgjord skatteplikt till kommunen, så är det ju härmed icke fråga om införande af någon nyhet utan endast ett fasthållande af hvad som redan gäller», och af detta generella uttalande drager utskottet den slutsatsen, att det icke fordras att man betalt utskylder till municipalsamhälle. Ser man i hvilket sammanhang detta departementschefens uttalande fälldes, kan man emellertid icke finna, att en sådan slutsats, som utskottet här velat draga, verkligen däraf kan dragas. Departementschefen yttrar nämligen — han talar om att olika streck skola införas och däribland äfven utskyldsstreet —: »Såsom känt är, hafva från åtskilliga håll anmärkingar riktats mot uppställandet af detta villkor öfver hufvud taget, och därvid har särskildt framhållits, att i allt fall erläggandet af kommunalutskylder icke kan anses ha något sammanhang med den politiska rösträtten.» Det var mot detta allmänna resonemang, som departementschefen satte sitt uttalande, att det icke var fråga om att införa någon nyhet utan endast att fast-

hålla vid, hvad som redan gällde. Det var den allmänna betalnings-skyldigheten han yttrade sig om. Och det kan så mycket mindre hafva varit Kungl. Maj:ts mening, att hvad förut gällde utan alla ändringar fortfarande skulle upprätthållas som departementschefen själf, såsom också utskottet påpekar, föreslog vissa ändringar i hvad förut gällde. Sålunda skulle icke längre fordras, att man betalt utskylderna för de sista tio åren utan endast för de sist förflutna tre åren. Vidare afstods från fordran, att skatten skulle vara betald för själfva valåret, och slutligen infördes den nyhet, att det för erhållande af politisk rösträtt icke längre skulle vara nog, att man betalt skatt endast i den kommun, där man var bosatt, utan man skulle hafva betalt skatt äfven i de andra kommuner, där man kunde vara kommunalt skattskyldig. Ehuru departementschefen sålunda föreslog åtskilliga ändringar, gjordes emellertid icke någon uttömmande utredning i detalj om, hvad det nya utskyldsstrecket innebar i jämförelse med de gamla förpliktelserna härutinnan, och det är således fullkomligt oberättigadt af utskottet att af den omyndigheten, att här icke särskildt talats om municipalutskylder, draga den slutsatsen, att de för framtiden icke skulle behöfva betalas för att man skulle äga politisk rösträtt. Utskottet har prässat departementschefens uttalande på ett sätt, som icke är berättigadt. Jag menar således, att utskottets första skäl för sitt förslag, hvilket är det egentliga hufvudskälet, alldeles icke är grundadt på någon riktig uppfattning af, hvad som förekom år 1904, då utskyldsstrecket första gången bragtes på tal.

Det andra skälet som utskottet anför är, att utskyldsstrecket skulle innebära en undantagsbestämmelse från de stadganden, som konstituera den allmänna politiska rösträtten. Detta skäl är lika litet bäkraftigt som det föregående, ty bestämmelsen om utskylds-strecket är icke ett undantag utan ett *villkor* för den politiska rösträtten. Men vore det så, att det vore en undantagsbestämmelse, som man vore nödtvungen att tolka i den allra inskränktaste mening, skulle man på samma sätt kunna säga, att, när det står, att man skall hafva betalt utskylderna till kommunen, ordet kommunen skulle tolkas i inskränkt bemärkelse och sålunda därmed menas endast den kommun, där man vore bosatt. Så inskränkt får man emellertid icke tolka detta uttryck. Och på samma sätt menar jag, att man rörande nu föreliggande fråga icke får använda ett alltför restriktivt tolkningsätt.

Jag vill nu se frågan äfven ur rent praktisk synpunkt. Municipalsamhällena torde för närvarande uppgå till ett antal af 130 till 140. I många fall är det så, att ett municipalsamhälle utgör endast en ringa del af den kommun, inom hvilket det är beläget. Men det finnes icke så få, ända till mellan 25 och 30 fall, då municipalsamhället utgör den ojämförligt största delen af kommunen; och fall finnas äfven, där ett eller flera municipalsamhällen helt och hållet täcka en kommun. Uti sistnämnda fall blir följden den, att utskyldsstrecket faktiskt taget i väsentlig mån upphäfves.

Jag har här en förteckning på municipalsamhällen, som utgöra

Om ändring
i 16 § riks-
dagsord-
ningen.
(Forts.)

Om ändring
i 16 § riks-
dagsord-
ningen.
(Forts.)

största delen af en kommun och i något fall helt och hållet täcka kommunen. Samtliga uppgifterna i förteckningen hänföra sig till den 31 december 1910. Vi ha däri t. ex. Brännkyrka kommun utanför Stockholm. Den hade då 18,379 invånare och af dessa bodde i municipalsamhällen 11,461 och i kommunen i öfrigt endast 6,918 personer. Höganäs kommun i Skåne hade en folkmängd af 4,510 personer, däraf från municipalsamhället 3,761 och från den återstående delen af kommunen endast 749 personer. Uti Örgryte socken utanför Göteborg bodde 19,379 personer, däraf i tre särskilda municipalsamhällen 16,814 och uti själfva socknen endast 2,565 personer. Vidare finnas åtskilliga små samhällen i Bohuslän, där ett municipalsamhälle så godt som täcker hela kommunen. Gullholmen har 811 invånare, däraf i Gullholmens municipalsamhälle 753 och därutanför i kommunen 58 personer. Käringön har 650 invånare, däraf i municipalsamhället 627 och utanför detsamma 23 personer, troligtvis personal å en fyrplats. I Mollösund bo 1,035 personer, däraf 965 i municipalsamhället och 70 utom detsamma. Kungshamn har 3,596 personer fördelade på 4 municipalsamhällen, och utanför desamma bo endast 18 personer. Klädesholmens kommun har 901 personer, och denna kommun täcktes helt och hållet af två municipalsamhällen, nämligen Klädesholmens municipalsamhälle, som har 793 invånare och Flatholmens municipalsamhälle, som har 108 invånare, hvilket tillsammans gör 901 invånare, eller jämt så många som hela kommunen har. Nu finnes det ingenting, som hindrar, att sådana municipalbildningar utsträckas att omfatta allt flera samhällen med sammanträngd befolkning på landsbygden. Stations- och fabrikkssamhällen med mera sammanträngd befolkning kunna förklaras såsom municipalsamhällen, och därmed skulle utskyldsstreetet för dessa samhällen till väsentlig del utplånas.

Svaret på, hvad som skall anses såsom utskylder till kommun, bör icke sökas i riksdagsordningen utan i *kommunallagstiftningen*, och huru svaret utfaller beror på, huru man i praxis tolkar kommunallagstiftningen eller på, huru man vill ändra eller förtydliga bestämmelserna i kommunallagarna. Hvad jag sålunda vill bestämdt opponera mig mot är, att man för denna sak skulle vidtaga rubbning af de bestämmelser, som nu konstituera utskyldsstreetet.

Om jag icke är alltför illa underrättad, uppkom förevarande fråga på det sättet, att det socialdemokratiska partiets styrelse eller delegerade för detta parti under förra året hos Kungl. Maj:t begärde en förklaring af, hvad som menades med uttrycket utskylder till kommunen i riksdagsordningen. Kungl. Maj:t svarade, att, då ärendet innebure fråga om förklaring af grundlag, detsamma icke tillhörde Kungl. Maj:ts pröfning. Sedan frågan således afvisats, har den väckts motionsvis i Riksdagen och har också föranledt ett tillstyrkande uttalande från konstitutionsutskottets sida.

Då jag icke kan se annat, än att motionen innebär ett försök till ett partiellt upphäfvande af utskyldsstreetet till förmån för innevararne i municipalsamhällena, har jag icke kunnat biträda utskottets

utlåtande, utan anhåller att få yrka afslag på såväl motionen som utskottets hemställan.

*Om ändring
i 16 § riksdagsordningen.
(För:s.)*

Herr von Geijer: Jag har biträdt utskottsmajoritetens förslag i denna del, och jag skall be att få säga några ord till försvar för majoritetens uppfattning.

Det framgår af såväl motionen och utskottets utlåtande som af den siste talarens anförande, att här gäller saken egentligen en tolkning af 16 § i riksdagsordningen. Majoriteten utgick från den ståndpunkten, att riksdagsordningen skall tolkas restriktivt, och då kunde majoriteten icke komma till annat resultat än att stadgandet i moment c), att »den som icke erlagt de honom påförda utskylder till stat och kommun», näppeligen kunde omfatta jämväl skyldigheter till municipalsamhälle. Man gick ut från, att subjektet för rättigheten skulle vara en kommun men municipalsamhälle är icke en kommun.

Nu gick icke majoriteten in på någon pröfning, huruvida lagstiftaren vid affattningen af 16 § riksdagsordningen verkligen afsett att med uttrycket afgifter till kommun afse jämväl municipalutskylder. Lagparagrafen hade en gång fått denna affattning, och då var intet annat att göra än att taga konsekvenserna af detta. Det framgick af motionen, att olika uppfattningar yppat sig vid upprättandet af röstlängden angående tolkningen af dessa stadganden. Något måste ske. Saken måste i tv fall bringas till ett slut. Då var frågan, hvilken väg man skulle gå. Det föreföll nödvändigt, att en lagförklaring i detta fall skedde.

Då stodo två vägar öppna. Antingen skulle det bli en autentisk lagförklaring, hvilken ju skall ske i samma ordning, som då grundlag stiftas. Den vägen har, sedan 1809 års regeringsform antogs, aldrig användts, och lagstadgandet får väl anses praktiskt taget såsom antikveradt. Då återstår den andra vägen, som är den normala och riktiga, en uppfattning, som jag i utskottet sökte häfda så långt, som det var möjligt, nämligen att man skulle gå domstolsvägen och söka åstadkomma ett prejudikat. I synnerhet sedan vi fått ett särskildt rättsorgan för åstadkommande af prejudikat, d. v. s. regeringsrätten, hade väl denna väg varit den rätta. Men det torde emellertid nästan ligga utom möjlighetens område, att i det hänseendet få ett prejudikat, och detta beror på vår vallags affattning.

Såsom herrarna veta, så är det förhållandet, att sedan en valängd upprättats, kan man visserligen få klaga öfver densamma hos Kungl. Maj:ts Befallningshafvande, men sedan får man i regel icke klaga mera och detta gäller äfven om oriktigheter skulle finnas i densamma. Öfver Kungl. Befallningshafvandes beslut får sedermera icke klagas, utom i ett enda fall, eller det som omförmäles i § 39 vallagen, som stadgar, att »öfver Konungens Befallningshafvandes beslut må särskild klagan ej föras. Anföras besvär öfver valförrättning, vid hvilken beslutet tjänat till efterrättelse. må i sammanhang därmed talan mot beslutet fullföljas». Om man tänker sig in i de faktiska förhållandena. huru ett sådant ärende behandlas, kan man säga, att det skall vara ett ytterst sällsynt fall. som verkligen medför

Om ändring
16 § riksdagsordningen.
(Forts.)

rätten att klaga öfver Konungens Befallningshafvandes beslut i detta sammanhang. Det är emellertid tydligt, att det om än sällsynt kan inträffa, och det förutsättes ju också i lagen, men då kommer såsom en sista omständighet, att äfven om det fallet hänskjutits till regeringsrättens pröfning, så är det icke nödvändigt, att det toges upp till pröfning. Det sker endast under förutsättning, att man skulle kunna påvisa, att det påstådda felet verkligen skulle hafva någon inverkan på valet. Man får sålunda anse det vara praktiskt omöjligt att få ett prejudikat i ärendet.

Enda möjligheten att afhjälpa denna oklarhet, som flera gånger vållat oro och obehagligheter, är att ändra lagen i den delen. Det har ju gått så långt, som den förste talaren nämnde, att det gjorts en petition hos Kungl. Maj:t för att få en autentisk lagförklaring, men den afvisades på angifna skäl.

Då vi hade den uppfattningen, att lagen med den affattning, som den med rätt eller orätt fått, verkligen stadgar, att resterande utskylder till municipalsamhället icke skola utgöra skäl för valrättens beröfvande, så var det för majoriteten ingen annan väg att föreslå än att tillstyrka en skrifvelse.

Herr Trygger: I detta fall gäller frågan, huru uttrycket i riksdagsordningen »skatt till kommun» skall tolkas. Majoriteten inom utskottet har gjort gällande, att beträffande skatt till municipalsamhälle, skall nämnda uttryck i riksdagsordningen tolkas så, att det icke afses skatt till municipalsamhälle, under det herr Ekman, i hvars reservation herr Clason och jag instämt, har en motsatt uppfattning, nämligen att skatt till kommun är skatt såväl till kommunen i dess helhet som till en del af kommunen, municipalsamhället, såvidt icke municipalsamhället utgör en hel kommun, då saken icke alls är tvifvelaktig.

Ja, herrarne kunna icke i detta ögonblick lösa denna tvistefråga. Det är absolut säkert — det vågar jag sätta mitt ord i pant på — att det är omöjligt för kammaren att utan en mycket ingående debatt kunna fatta ett välgrundadt beslut angående hvilken af dessa båda meningar är den riktiga.

Emellertid, utskottet begär, att kammaren skall omfatta den åsikt, som utskottet har accepterat, och skriva därom till Kungl. Maj:t. Reservanterna återigen begära icke, att kammaren skall antaga deras åsikt, utan begära endast, att kammaren icke skall binda sig genom en sådan skrifvelse, som majoriteten föreslagit. Det kan icke vara tvifvel om, huru man bör handla i detta fall. Är det så, att skatt till municipalsamhälle icke bör komma under uttrycket skatt till kommun, får man väl se till, att lagen tillämpas i den riktningen. Är frågan tvifvelaktig, bör den utredas, och jag är öfvertygad, att Kungl. Maj:t, om han finner frågan tvifvelaktig, kommer att utreda densamma och för riksdagen framlägga ett förslag, som utgör en tolkning af gällande rätt, eller också ett förslag, som utgör en ändring af gällande rätt. I allt fall blir det så, att kammaren erhåller ett förslag med utredning, och då får kammaren anledning att pröfva

dess riktighet, om en tolkning skett, eller lämplighet, om det är fråga om en förändring.

Jag tror verkligen icke, att det är för mycket begärddt, att kammaren icke skall bifalla utskottets hemställan, och jag ber att få yrka afslag å densamma.

Herr M a n n h e i m e r: Det är riktigt, som den näst föregående talaren yttrade, att det är olika meningar rådande angående tolkningen af ifrågavarande lagrum, men jag kan icke förstå, att man därför behöfver komma till det resultat, som herr Trygger kommit till. Utan att närmare gå in på och utveckla de skäl, som varit afgörande för utskottet — de skälen finner man i utskottets utlåtande, och herr Ekman har utförligt redogjort för de skäl, som tala för hans och herr Tryggers reservation — utan att således ingå på själfva sakfrågan, anser jag, att man bör komma till det resultat, att ett bifall till utskottets utlåtande vore lämpligt. Det är nämligen så, att enligt den praxis, som mycket allmänt råder i landet, anser man, att det icke är nödvändigt att hafva betalt sin skatt till ett municipalsamhälle för att erhålla rösträtt. Såsom herrarne finna, har ej heller någon enda ledamot från Andra kammaren reserverat sig mot utskottets betänkande. Frågan är därför helt enkel: det är en praktisk fråga att få fastslaget något, som gäller enligt praxis i allmänhet i landet. Är det icke då mycket lämpligt att gå med på att slå fast i lagen detta förhållande? Det förefaller mig, att äfven om man hade den uppfattning angående tolkningen af lagrummet, som herr Trygger hade, borde man kunna vara med därom.

Jag vill blott, innan jag slutar, fästa uppmärksamheten på, att den ifrågavarande bestämmelsen i riksdagsordningen talar om skatt till kommun, och då ett municipalsamhälle icke utgör en kommun utan endast en del af en kommun, så tror jag, att man äfven enligt grundlagens ordalydelse kommer till det resultat, som jag ber att få förorda, nämligen ett bifall till utskottets förslag.

Efter det öfverläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till hvad utskottet i föreliggande utlåtande hemställt samt vidare på afslag därå, och förklarade sig finna den förra propositionen, hvilken upprepades, vara med öfvervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning hvaraf uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller hvad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 31, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, afslås utskottets hemställan.

Om ändring
i 16 § riksdagsordningen.
(Forts.)

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hafva utfallit sålunda:

Ja — 50;

Nej — 65.

På framställning af herr talmannen beslöt kammarerna att uppskjuta behandlingen af återstående ärenden på föredragningslistan till aftonsammanträdet.

Anmälades och bordlades statsutskottets utlåtanden:

nr 118, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående provisorisk lönereglering för bergmästarna,

nr 119, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående understöd till aktiebolaget Svenska Amerika Mexicolinjen för uppehållande af regelbunden ångfartygsförbindelse mellan Sverige samt Nordamerika,

nr 120, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående understöd till rederiaktiebolaget Transatlantic för uppehållande af regelbunden ångfartygsförbindelse mellan Sverige och Australien samt en i ämnet väckt motion,

nr 121, i anledning af väckt motion angående statsbidrag för å epileptikerhem vårdad, icke sinnesslö fallandesjuk,

nr 122, i anledning af Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under sjätte hufvudtiteln gjorda framställning, i fråga om viss nedläggning af förslagsanslaget till sjukkasseväsandets befrämjande,

nr 123, i anledning af väckt motion angående gratifikation åt framlidne vaktmästaren i konstitutionsutskottet Oskar August Larssons änka,

nr 124, i anledning af Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under sjätte hufvudtiteln gjorda framställning i fråga om anslag till försäkringsinspektionen samt i ämnet väckta motioner,

nr 125, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag af statsmedel till aflösning af vissa frälseräntor,

nr 126, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående utsträckning af tiden för anmälan om inlösen af skattefrälseräntor samt en i ämnet väckt motion,

nr 127, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående kostnaderna för svensk författningssamling, och

nr 128, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående ersättning af statsmedel åt vissa familjeförsörjare i hvilkas familjer epidemisk sjukdom utbrutit;

sammansatta stats- och lagutskottets memorial nr. 3, med hemställan om anvisande af ersättning åt sammansatta stats- och lagutskottets sekreterare;

bevillningsutskottets betänkande och memorial:

nr 46, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till

förordning om ändrad lydelse af 1, 3 och 7 §§ af förordningen den 18 september 1908 angående stämpelafgiften, samt

nr 47, i anledning af Riksdagens beslut rörande bevillningsutskottets memorial nr 39, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut rörande bevillningsutskottets betänkande nr 25, i anledning af *dels* Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om vissa ändringar i 8, 39 och 52 §§ af förordningen den 18 september 1908 angående stämpelafgiften *dels ock* i ämnet väckta motioner;

bankoutskottets memorial:

nr 44, i anledning af återremiss af utskottets utlåtande nr 34, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändringar i staten för folkskollärarnas pensionsinrättning, och

nr 45, angående instruktion för nästa Riksdags bankoutskott;

lagutskottets memorial och utlåtanden:

nr 64, angående arfvode åt den, som inom lagutskottet såsom sekreterare biträdt vid behandlingen af *dels* Kungl. Maj:ts propositioner nr 22 med förslag till lag om ändring i vissa delar af utsökningslagen och nr 57 med förslag till lag om ändrad lydelse af 154 och 156 §§ samma lag, *dels ock* justitieombudsmannens framställning till Riksdagen om ändrade bestämmelser i fråga om sättet för kungörande af utmätt lös egendoms försäljning,

nr 65, med föranledande af kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande lagutskottets utlåtande nr 53 i anledning af *dels* Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse af vissa paragrafer i värnpliktslagen samt till förordning om understöd i vissa fall åt värnpliktigs hustru och barn (familjeunderstöd), *dels ock* en i anledning däraf väckt motion,

nr 66, i anledning af *dels* Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse af 15 kap. 22 och 24 §§ strafflagen, *dels ock* i anledning däraf väckta motioner,

nr 67, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående expropriation i vissa fall af torp och andra lägenheter å rekognitionsskogshemman m. m., samt

nr 68, med föranledande af kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande lagutskottets utlåtande nr 57 i anledning af *dels* Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om aflösning af vissa frälseräntor, lag om sammanläggning af frälseränta med den fastighet, hvaraf räntan utgår, lag om ändrad lydelse af 11 kap. 2 § jordabalken, lag om ändrad lydelse af 18 § i förordningen den 16 juni 1875 angående lagfart å fång till fast egendom, lag om ändrad lydelse af 61 § i förordningen den 16 juni 1875 angående in-teckning i fast egendom och lag om ändrad lydelse af förordningen den 20 juli 1855 angående kronans rätt vid återbetalning af lån, som blifvit i jordebok antecknade, *dels ock* i anledning däraf väckta motioner;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 98, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till

Första kammarens protokoll 1912. Nr 37.

förordning om skogsvårdsafgift äfvensom tre i ämnet väckta motioner,

nr 99, i anledning af väckta motioner om åvägabringande af utredning rörande på rekognitionsskogar och under bruk skatteköpta hemman bosatta åboars rättigheter m. m.,

nr 100, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående vissa kompletteringsarbeten vid statens veterinärbakteriologiska anstalt,

nr 101, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t i fråga om åtgärder för vinnande af större öfverskådlighet angående de verkliga inkomsterna från statens jordbruksdomäner m. m., och

nr 102, i anledning af väckta motioner om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder för beredande af en förbättrad ställning åt den å statens jordbruksdomäner bosatta torpareklassen m. m.;

första särskilda utskottets utlåtanden:

nr 4, i anledning af väckta motioner i fråga om begränsning genom lag af arbetstiden för personal vid badinrättningar m. m.,

nr 5, i anledning af väckt motion i fråga om initiativ från svensk sida till internationell öfverenskommelse om förbud mot nattarbete af män inom vissa arbetsområden m. m.,

nr 6, i anledning af väckt motion i fråga om undersökning rörande personalens i hotell-, restaurang- och kaféörelse arbetstid och arbetsförhållanden m. m.,

nr 7, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till anordnande af yrkesinspektion, och

nr 8, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till anordnande af inspektion öfver elektriska anläggningar för belysning eller arbetsöfverföring; äfvensom

Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 19, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder till värnpliktiges skyddande mot förlust af innehafda anställningar på grund af inkallandet till tjänstgöring; och

nr 20, i anledning af väckt motion angående sådan planläggning af statens och kommunernas arbeten, att periodisk arbetslöshet motarbetas.

Kammaren åtskildes kl. 4,43 e. m.

In fidem

A. v. Krusenstjerna.